

Rita Lönn

# Oikopolkuja luovuuden mielenmaisemassa

ARS 06 -seminaari Rohkeus, ilo ja kriittisyys sekä  
miehisten ja naisellisten keinojen paradoksi

Pro gradu -tutkielma  
Jyväskylän yliopisto  
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos  
Kesäkuu 2009

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Lönn, Rita	
Työn nimi – Title Oikopolkuja luovuuden mielenmaisemassa ARS 06 –seminaari Rohkeus, ilo ja kriittisyys, sekä maskuliinisten ja feminiinisten keinojen paradoksi	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2009	Sivumäärä – Number of pages 86
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Luovuus nähdään keinona uudistaa suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa. Tavoitteena pidetään luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa luovuuden avulla tulevaisuuden keskeisiin haasteisiin pystyttäisiin vastaamaan. Koska luovuudessa usein sekä feminiiniset että maskuliiniset piirteet yhdistyvät, tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella hyvinvointiyhteiskunnassa toistuvia sekä miehisiä että naisellisia tapoja toteuttaa itseään, sekä keinojen keskinäistä vuorovaikutusta.</p> <p>Lähestymistapa tutkimukseen oli laadullinen. Hyvinvointiyhteiskunnan sukupuolittuneisuutta lähestytään sukupuolijärjestelmä -käsitteen avulla. Luovuutta käsitellään sekä miehisenä että naisellisena tapana toteuttaa itseään. Tutkimusaineistoksi valikoitui <i>Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) 2006-2016</i> –ohjelmahanke, jonka tavoitteena on uudenlainen hyvinvointipolitiikka taide ja kulttuuri tärkeinä osinaan.</p> <p>Artikulaatioteoreettisessa viitekehyksessä tulkittiin Valtion taidemuseo, Nykytaiteen museo Kiasmassa 17.5.2006 pidettyä <i>ARS 06 Rohkeus, ilo ja kriittisyys</i> –seminaarin verkkoon dokumentoitua tekstiaineistoa. Tutkimuksen tavoitteena oli paljastaa retorisen analyysin avulla tekstien asiasisältöjen paradoksaalisesti toistuvat miehiset ja naiselliset itsen toteuttamiset tavat, jotka tässä kontekstissa eivät ole luovuutta tukevia toimintatapoja. Miehiset ja naiselliset keinot nimettiin oikopoluiksi luovuuden mielenmaiseman kartalla. Sen sijaan teksti, jossa miehiset ja naiselliset keinot toistuivat hedelmällisessä vuorovaikutuksessa keskenään, tuki tässä yhteydessä ajatusta luovuudesta ja luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta.</p>	
Asiasanat – Keywords Luovuus, hyvinvointiyhteiskunta, sukupuolijärjestelmä	
Säilytyspaikka – Depository, Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos	
Muita tietoja – Additional information	

## SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	4
2 HYVINVOINTIVALTIO JA SUKUPUOLIJÄRJESTELMÄ.....	7
2.1 Hyvinvointivaltiosta luovaan hyvinvointiyhteiskuntaan .....	7
2.2 Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä .....	9
2.2.1 "Mieselättäjäys" ja "hoiva" .....	9
2.2.2 Sukupuolijärjestelmä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa.....	10
3 PERFORMATIIVINEN SUKUPUOLI.....	12
3.1 Heteronormatiivinen matriisi.....	12
3.2 Elämäntyyli ja habitus .....	14
3.2.1 Kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma .....	16
3.2.2 Sosiaalisen kentän maskulinisoituminen ja femininisoituminen .....	18
3.2.3 Taiteen ja kulttuurin välineellistäminen .....	20
3.2.4 Miehin tai naisellinen näkökulma .....	22
4 SUKUPUOLITTUNUT LUOVUUS .....	23
4.1 Luovuus ja itsen toteuttaminen.....	23
4.2 Tyypillinen miehin tai naisellinen toimintatapa .....	25
4.2.1 Rohkeus ja vapaus toteuttaa itseään .....	26
4.2.2 Emansipaatio ja sukupuolijärjestelmän kritiikki.....	28
5 UUDENLAINEN NÄKÖKULMA.....	30
5.1 Luovuus sekä maskuliinisena että feminiinisena tapana .....	30
5.2 Dialogi .....	32
5.3 Yksilön miehin tai naisellinen tapa .....	34
6 MENETELMÄ.....	35
6.1 Laadullinen tutkimusote.....	36
6.1.1 Artikulaatio miehisistä ja naisellisistä tavoista merkityksen lisänä .....	38
6.1.2 Hegemoniset miehiset ja naiselliset diskurssit.....	39
6.1.3 Hermeneuttinen kehä ja hyvinvointivaltion ideologia .....	40
6.2 Retorinen analyysi tavoitteiden ja keinojen toistosta.....	42
6.2.1 Tutkimuskysymys joko miehisten tai naisellisten tapojen toistosta .....	46
6.2.2 Tausta-oletuksen kumoaminen.....	48
6.2.3 Tausta-oletuksen sopivuus .....	49
6.2.4 Tutkimuskysymys yksilön sekä miehisistä että naisellisistä keinoista .....	50
6.3 Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) -ohjelma.....	52
6.4 Tutkimusaineistona ARS 06 –seminaarin verkkoteksti.....	53
7 TULOKSET.....	55
7.1 Tausta-oletuksen kumoavat tekstit .....	55
7.2 Tyypillisiä miehisistä tai naisellisia tapoja toistavat tekstit .....	57
7.3 Sekä miehisistä että naisellisia keinoja toistava teksti .....	63
8 YHTEENVETO.....	64
8.1 Oikopolkuja luovuuden mielenmaisemassa .....	64
8.2 Luovuuden vastakohtana oikopolkujen paradoksi .....	66
LÄHTEET .....	70

## 1 JOHDANTO

Suomessa niin eduskunta kuin valtiovaltakin patistaa keskusteluun luovuudesta. Keskustelun taustalla on *luovan hyvinvointiyhteiskunnan*<sup>1</sup> tavoite. Hallitusohjelman *Luovuusstrategian loppuraportissa* todetaan, miten ”suomalaisten luovuus on käytössä heidän itsensä, yhteisöjen ja suomalaisen yhteiskunnan hyväksi”<sup>2</sup>. Monien muiden länsimaiden tapaan, myös Suomessa luovuutta pidetään keinona jolla tämän hetken keskeisiin yhteiskunnallisiin haasteisiin, kuten globalisaatioon, kulttuuriseen vuorovaikutukseen, teknologiseen kehitykseen sekä henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistämiseen, voidaan vastata. Ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta on Benedict Andersoniin viitaten kuin yhteisö, jolla on oma kuviteltu luonteensa<sup>3</sup>. Mutta voiko sukupuolittunutta työnjakoa toistavaa yhteiskuntaa pitää luovana yhteiskuntana? Hyvinvointiyhteiskunta, jossa yksilö toteuttaa itseään kaavamaisesti joko miesten miehisiä tai naisten naisellisia tapoja toistaen, ei ole luova, vaan ajatus *luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta* vaikuttaa lähinnä paradoksaaliselta.

Kari Uusikylä toteaa, miten kaavamaisen miehekäs mies tai naisellinen nainen on harvemmin luova<sup>4</sup>. Omalle sukupuolelle tyypillisen stereotyyppisen käyttäytymisen sijaan luovasti itseään toteuttavan yksilön tulisikin rohkeasti ylittää rajoja niin miehisten kuin naisellisten tapojen välillä. Luovassa yksilössä persoonallisuuden eri ääripäät yhdistyvät ja luovuus monimuotoisena ilmiönä ilmenee miehisten ja naisellisten piirteiden yhdistelmänä. Kirsti Lempiäinen on kiinnittänyt huomiota yhteiskunnan sukupuolittuneisuuteen<sup>5</sup>. Ajatus hyvinvointiyhteiskunnan sukupuolittuneisuudesta johdattaa tarkastelemaan hyvinvointiyhteiskuntaa sukupuolijärjestelmän mukaisen työnjaon kautta. Suomalaisessa yhteiskunnassa sukupuolijärjestelmän mukainen jako ja hyvinvointivaltion ideologian konservatiiviset

---

<sup>1</sup> Himanen 4/2004. Myös SITRA:n Suomi 2015 ohjelmassa valmisteltavaksi ehdotetun luovuusstrategian päämääränä pidetään luovan ja innovatiivisen hyvinvointiyhteiskunnan kehittämistä. Hallitusohjelmassa luovuusstrategian laatiminen on kirjattuna samaan yhteyteen jossa Valtioneuvoston taide- ja taiteilijapolitiittisen periaatepäätöksen katsotaan antavan hyvän pohjan kulttuurin ja taiteen edistämiseksi. Luovuusstrategiahankkeen visio on itseään luovasti toteuttavien yksilöiden, innostavien ja kannustavien ja menestyvien yritysten Suomi.

<sup>2</sup> Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Opetusministeriön julkaisu, 2006:43.

<sup>3</sup> Anderson 2007.

<sup>4</sup> Uusikylä 2008, 42.

vaikutukset näkyvät sukupuolijärjestyksen pysyvyydessä performatiivisten itsestäänselvyyksien toistona<sup>6</sup>. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen ETLAn tutkimus osoittaaakin yhteiskunnan työmarkkinoiden jakautuneen sukupuolen mukaan niin vertikaalisesti kuin horisontaalisesti<sup>7</sup>. Vastaavasti Cuporen tekemässä tutkimuksessa työmarkkinoiden eriytyminen sukupuolten mukaan ilmenee myös luoviksi mielletyillä taiteen ja kulttuurin aloilla, esimerkiksi julkisen sektorin hyvinvointipalvelujen naisvaltaistumisena<sup>8</sup>.

Tarkastelen hyvinvointiyhteiskunnan sukupuolittuneisuutta sukupuolijärjestelmä - käsitteen avulla. Suomessa käsitettä on käytetty etenkin 1980-luvulla hyvinvointivaltioon liittyvissä tutkimuksissa<sup>9</sup>. Tutkimuskohteena on *Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) 2006-2016* -ohjelmahanke, jonka tavoitteena ja visiona on uudenlainen hyvinvointipolitiikka taide ja kulttuuri tärkeinä osinaan. Hankkeen tarkastelussa keskityn *ARS 06 Rohkeus, ilo ja kriittisyys* -seminaarista verkkoon dokumentoituihin teksteihin. Seminaari, joka pidettiin 17.5.2006 Valtion taidemuseo Nykyaiteen museo Kiasmassa, toimi ohjelmahankkeen lähtölaukauksena ja keskittyi teemoiltaan taiteen ja taideinstituutioiden rooliin hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämisessä ja uudistamisessa.<sup>10</sup>

Lähestymistapa tutkittavaan aiheeseen on laadullinen. Perustelen näkökulmani sopivuutta viittaamalla hyvinvointivaltion ideologiaan sekä tutkimuksiin hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmästä Suomessa. Tutkielman tarkoitus oli luokitella ARS 06-seminaarin verkkoon dokumentoidut tekstit asiasisältöjen ja näkökulmien perusteella joko tyyppillisen miehisiksi tai naisellisiksi. Luokittelussa tukeudun Pierre Bourdieun käsityksiin sosiaalisesta ja taloudellisesta pääomasta<sup>11</sup>. Ennako-oletus miehisten ja naisellisten tapojen toistosta sulki tutkimusaineistosta pois hypoteesin kumoavat tekstit. Jäljelle jääneiden esimerkkitekstien tarkastelussa

---

<sup>5</sup> Lempiäinen 2002, 15.

<sup>6</sup> Lempiäinen 2002, 20.

<sup>7</sup> Kauhanen & Napari 2009.

<sup>8</sup> Mitchell & Kanerva 2004.

<sup>9</sup> Julkunen 1989.

<sup>10</sup> Taide Hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) -ohjelma, 2.1.2008.

<sup>11</sup> Bourdieu 1984, 1-2.

huomio kiinnittyi sekä tyyppillisten miehisten että naisellisten keinojen keskinäiseen vuorovaikutukseen ja dialogiin<sup>12</sup>, joka luovana toimintana on tapa synnyttää uutta.

Artikulaatioteoriaa<sup>13</sup> soveltaen ajatus *Sukupuolittuneesta luovuudesta* yhdistää kaksi erillistä elementtiä toisiinsa. Tästä johtuen käsittelin luovuutta joko miehisinä tai naisellisina tapoina toteuttaa itseään. Retorinen analyysi<sup>14</sup> paljasti osan tekstissä toistuvista tavoista tyyppillisen miehisinä ja naisellisina. Lopuksi nimesin miehiset ja naiselliset toistuvat tavat toteuttaa itseään miehisiksi ja naisellisiksi keinoiksi, jotka ovat kuin toisistaan erillään olevia oikopolkija luovuuden mielenmaiseman<sup>15</sup> kartalla<sup>16</sup>. Keino, joka tässä yhteydessä horjutti ennakko-oletustani erillisistä miehisistä ja naisellisista tavoista toteuttaa itseään, edusti luovaa miehiset ja naiselliset keinot yhdistävää tapaa toteuttaa itseään luovan hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa ja luovuuden mielenmaiseman kartalla.

---

<sup>12</sup> Varto 2007, 62-63.

<sup>13</sup> Laclau & Mouffe 1985, 105.

<sup>14</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 233-270.

<sup>15</sup> Mielenmaisemaan sisältyy ajatuksia menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Hahmotan luovuuden mielenmaisemaa kansallisen prisman läpi suhteessa luovaan hyvinvointiyhteiskuntaan. (Kts. mielenmaisemasta lisää Lehti 2007)

<sup>16</sup> Anttila 2007, 34.

## 2 HYVINVOINTIVALTIO JA SUKUPUOLIJÄRJESTELMÄ

Nykyistä tapamme elää yhteiskunnassa määrittää niin menneisyydestä perityt sukupuoleen liittyvät uskomukset kuin hyvinvointiyhteiskuntaan liittyvät ideologiat. Tässä luvussa tarkastelen hyvinvointivaltion rakentumisen historiaa ja sitä, miten sukupuolijärjestelmä käsitteenä on liitetty ajatukseen Suomalaisesta hyvinvointivaltiosta. Selvitän, miten yhteiskunnassa vallitseva sukupuolen mukainen työnjako toistuu sukupuoliroolin mukaisina miesten miehisinä ja naisten naisellisinä töinä. Miehinen ja naisellinen rooli, sekä roolien mukainen työnjako johtaa lopulta miehisten alojen maskulinisoitumiseen ja naisellisten alojen femininisoitumiseen. Maskuliinisilla aloilla korostuu lähinnä taloudellinen pääoma, kun taas feminiinisillä aloilla sosiaalisen pääoman merkitystä pidetään taloudellista pääomaa tärkeämpänä.

### 2.1 Hyvinvointivaltiosta luovaan hyvinvointiyhteiskuntaan

Hyvinvointivaltion tarinan alkuna pidetään Saksassa 1800-luvun lopulla Otto von Bismarkin johdolla luotuja hyvinvointivaltion elementtejä, kuten esimerkiksi sosiaalivakuutusta. Myöhemmin Gösta Esping-Andersen havaitsi kansallisten hyvinvointivaltioiden rakentumisessa tietynlaisia hyvinvointivaltion tyyppejä<sup>17</sup>. Pohjoismaista hyvinvointivaltiota kutsutaan universaaliksi, institutionaaliseksi ja sosiaalidemokraattiseksi, sillä hyvinvointivaltion etujen piiriin kuuluvat kaikki kansalaiset tasapuolisesti. Malli eroaa mannereurooppalaisesta hyvinvointimallista, sillä esimerkiksi ranskalaisessa ja saksalaisessa yhteiskunnassa hyvinvointirakenteet on luotu konservatiivisen ydinperheen ympärille. Anglosaksisessa liberaalissa mallissa, kuten Isossa Britanniassa tai Yhdysvalloissa, päävastuu hyvinvoinnista kuuluu yksilölle yhteiskunnan jakaessa vähävaraiset karkeasti avustuksia ansaitseviin ja ansaitsemattomiin. Thomas Humprey Marshallin mukaan hyvinvointivaltion tarkoitus on taata ihmisoikeuksien (vapausoikeus 1700-luvulla) ja poliittisten oikeuksien (poliittiset oikeudet 1800-luvulla) lisäksi sosiaaliset oikeudet välttämättömään elintasoon ja huolenpitoon. Poliittisten oikeuksien myötä

---

<sup>17</sup> Esping-Andersen 1990.

kansalaiset käyttävät niitä edelleen sosiaalisten oikeuksien (1900-luvulla) tavoitteluun. Tämänkaltaiset sosiaaliset oikeudet on kirjattu myös suomalaiseen perustuslakiin. Hyvinvointivaltion (*welfare state*) käsite on paikannettu Isoon-Britanniaan 1939, missä käsitteen avulla haluttiin tehdä ero sotaikäyvään valtioon (*warfare state*). Hyvinvointivaltion käsitteeseen kiteytyy organisaatioita ja instituutioita, ideologiaa ja diskursiivisia puhetapoja ja tietty poliittinen ja sosiaalinen näkökulma<sup>18</sup>. Ajatusta hyvinvointivaltiosta pidetään modernin, erityisesti eurooppalaisen historian luomuksena. Yhteiskunnan rakentumiseen liitetään suuria aatteita ja kertomuksia kansallisvaltiosta, demokratiasta, oikeusvaltiosta, teollistumisesta ja taloudellisesta vaurastumisesta. Kun hyvinvointivaltiosta puhutaan, usein sen ajatellaan myös olevan olemassa.

Suomessa sotien jälkeen etenkin 1960-luvulta lähtien hyvinvointivaltion rakentamisella on ollut vahva periaatteellinen kannatus läpi puoluekentän. Suomalainen järjestelmä on saanut vaikutteita etenkin Ruotsista, mistä johtuen maiden sosiaalijärjestelmätkin muistuttavat toisiaan. Vuosituhannen taitteessa kaikki hyvinvointivaltiot, Suomi mukaan lukien, ovat kuitenkin enemmän tai vähemmän rahoitusvaikeuksissa ja uudelleenajattelun sekä poliittisen uudistamisen kohteena. Tämän kaltaiseen ongelmaan on ankkuroituna tavoitteellinen ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta, jossa luovuus on keino vastata keskeisimpiin haasteisiin. Eduskunnan kanslian julkaisemassa *Välittävä, kannustava ja luova Suomi*<sup>19</sup> - raportissa kansalaisia kannustetaan hyvinvointivaltion rohkeaan uudistamiseen. Hyvinvointiyhteiskunnassa luovuus on inhimillinen tarve toteuttaa itseään ja kehittyä. Annettaessa yksilöille mahdollisimman pitkälle yhtäläiset mahdollisuudet toteuttaa luovasti itseään, on Pekka Himasen mukaan oikeudenmukaista, että heidän saamansa hyvinvoinnin osuus on riippuvainen siitä, miten motivoituneita he ovat työskentelemään luovan hyvinvointiyhteiskunnan hyväksi. Tämä kannustaa hänen mukaansa oman potentian toteuttamiseen.

---

<sup>18</sup> Julkunen 1992, 12.

<sup>19</sup> Himanen 4/2004.



## 2.2 Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä

*Välittävä, kannustava ja luova Suomi*<sup>20</sup> -raportti huomioi, miten luovuudella on eri ihmisillä erilaisia muotoja toteutua. Vastaavasti Lempiäinen kiinnitti huomiota yhteiskunnan sukupuolittuneisuuteen<sup>21</sup>. Seuraavaksi tarkastelenkin hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän mukaista työnjakoa ja sitä, miten inhimillinen tarve kehittyä ja toteuttaa itseään osana hyvinvointiyhteiskuntaa ilmenee sukupuolijärjestelmän mukaisena miehisenä ja naisellisena tapana Suomessa

Gayle Rubinin<sup>22</sup> analysoiman *sex/gender* -järjestelmän mukaan jokaisella yhteiskunnalla on sukupuolijärjestelmä, jonka puitteissa ”biologinen seksuaalisuus” muutetaan inhimilliseksi toiminnan tuotteeksi eli sosiaalisiksi suhteiksi. Sukupuolijärjestelmä jakaa sukupuolen biologiseen sukupuoleen (*sex*), joka määrittää ihmisen ruumiillisten eli fyysisten ominaisuuksien perusteella joko naiseksi tai mieheksi. Sosiaalinen sukupuoli (*gender*) puolestaan määrittelee naisena tai miehenä olemista tietyissä yhteisöissä ja kulttuurissa jonain tietynä historiallisena aikana. Aina kun sukupuolta tarkastellaan sosiaalisena suhteena, sen oletetaan jäsentyvän suhteessa identiteettikategorioihin mies/nainen. Biologisesta sukupuolesta johtuen karkeasti ”miesten töinä” pidetään huolenpitoa perheen toimeentulosta eli ”mieselättäjyyttä” ja ”naisten töinä” puolestaan huolenpitoa perheen jälkeläisistä eli ”hoivaa”. Tämänkaltainen dikotomia niputtaa miehet ja maskuliinisuuden sekä naiset ja feminiinisuuden yhteen. Maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat kuitenkin historiallisesti muuntuvia kulttuurisia sopimuksia ilman mitään itsestään selvää yksilön ruumiiseen liittyvää perustaa<sup>23</sup>.

### 2.2.1 ”Mieselättäjyys” ja ”hoiva”

---

<sup>20</sup> Himanen 4/2004.

<sup>21</sup> Lempiäinen 2002, 15

<sup>22</sup> Rubin 1975, 168. Jo varhaismoderni filosofi Rene Descartes (1596-1650) erotti sielun ja ruumiin toisistaan. Ajatus mielen ja ruumiin suhteesta liittyy edelleen läheisesti ajatteluun sukupuolesta.

<sup>23</sup> Rossi 2003, 59.

Seuraavaksi selvitän, miten ajatus mieselättäjyydestä ja hoivasta johtaa kysymykseen miehille ja naisille ominaisesta työstä. Kun ruumis ja työnjako asettavat ihmiset sukupuolen mukaan erilaisiin paikkoihin, muodostuu tästä myös sukupuolitettuja kokemuksia, tietoa ja toimintamuotoja.

Esping-Andersen, joka jaotteli hyvinvointivaltioon liittyvät hyvinvointiregiimit liberaaliin, konservatiiviseen ja sosiaalidemokraattiseen tyyppiin, ei sisällyttänyt luokitteluun sukupuolten mukaisia sukupuolijakoja, jotka esimerkiksi työllisyyden tai väljemmin ilmaisten ”itsen toteuttamisen” tarkastelussa tulevat näkyviin. Jane Lewis<sup>24</sup> asetti sukupuolijaon ytimeksi juuri mieselättäjyyden (*male breadwinning*). Lewisin esiin nostama mieselättäjyys tuo tarkastelun kohteeksi omanlaisensa, miehiin liitetyn tavan toteuttaa itseään. Amerikassa mieselättäjyydestä puhutaan perhepalkkana (*family wage*). Käytännössä tämä näkyy sukupuolen mukaisessa työnjaossa ja naisten hoivaroolin sosiaalipoliittisessa tukemisessa. Mieselättäjyyden vastakohtana hoiva (*care*) liittyy naisten palkattomaan kotona tehtävään työhön ja naisille ominaiseen tapaan toteuttaa itseään. Silva Tedre kuvaa, miten ”hoiva” on henkilökohtaista huolenpitoa ja tarvitsevuuutta sanattomin sopimuksin. Hoivan perspektiivistä ihmiset nähdään aina suhteessa toisiinsa ja toisiaan yhteiskuntavälitteisesti tai henkilökohtaisesti tarvitsevina.<sup>25</sup> Hoiva kattaa kaikki hoivajärjestelyt, joilla vastataan apua tarvitsevien lasten ja aikuisten ruumiillisiin ja emotionaalisiin tarpeisiin. Hoivatyö on työnjaollisesti ja kulttuurisesti naistyötä jo yksityiselämässä, mutta varsinkin työmarkkinoilla tehtynä. Tätä naisille ominaista toimintatapaa on luonnehdittu myös hoivarationaliteetiksi ja tavaksi, jonka naiset oppivat yksilöinä ja kollektiivina hoivasuhteisiin asetettuina.<sup>26</sup>

### 2.2.2 Sukupuolijärjestelmä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa

Seuraavaksi tarkastelen sukupuolijärjestelmän mukaista työnjakoa suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa. Suomalaisen hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän rakentumista ovat tutkineet pääasiassa Raija Julkunen ja Liisa Rantalaiho<sup>27</sup>.

---

<sup>24</sup> Lewis 1999.

<sup>25</sup> Tedre 2001, 179.

<sup>26</sup> Julkunen 2002, 127.

<sup>27</sup> Julkunen & Rantalaiho 1989.

Tutkimuksiin on vaikuttanut Yvonne Hirdmanin ajatukset sukupuolisopimuksesta, joka toimii käsitteenä elämän eri aloilla vaikuttaville muuntuville sukupuolisille käytännöille. Sukupuolijärjestelmä –käsitteen avulla esiin nostettu ajatus sukupuolten välisestä erosta huomioi sen, kenen tai kummanko sukupuolen ehdoilla tulee toimia.<sup>28</sup>

Julkusen tutkimukset tukevat ajatusta sukupuolen mukaisesta työnjaosta ja tavasta toteuttaa itseään. Tutkimukset perustuvat Lewisin tekemään miesansaitsijamallin ideaan ja kuvaavat lähinnä suomalaista työmarkkinakäyttäytymistä. Julkunen on tarkastellut vahvan ja heikon mieselättäjyyden esimerkkimaita, mihin sisältyy ajatus julkisen sektorin merkityksestä naisten työllistäjänä. Vertailuissa muihin maihin Suomi edustaa Julkusen tutkimusten mukaan heikon mieselättäjyyden sukupuoliregiimiä. Suomessa sukupuolten suhteet ovatkin kytköksissä maan maatalous-teollisiin juuriin, mistä johtuen miesten ja naisten elämät eivät ole eriytyneet ja erilaistuneet samaan selkeään tapaan kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa. Julkunen kuitenkin huomauttaa, miten naisten siirtyessä yksityisen kodin piiristä julkiseen kaupunkimaiseen palkkatyöhön ja osallistuessaan tällä tavoin perheen elätykseen, hoivan ja hoidon järjestelyistä muodostui yhteiskunnassa haaste. Julkunen näkee sukupuolten suhteet osana sukupuolijärjestelmä-mallin dynamiikkaa ja väittää sukupuolten suhteiden muovanneen suomalaisen yhteiskunnan modernisaation tapaa.<sup>29</sup>

Suomessa vastuu hoivasta ja kasvatuksesta liitetään pääasiassa naisiin ja naisille kuuluvaan työhön. Tässä roolissa he myös etsivät ja organisoivat läheisilleen hoivaa ja kasvatusta.<sup>30</sup> Jaana Kuusipalo toteaa, että sukupuolen mukainen työnjako näkyy myös politiikassa, jossa miesten revierinä pidetään talous- ja ulkopolitiikkaa, kun taas naisten alueena sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa. Tutkimusten mukaan käytännössä jako henkilöityy hallituksessa naispuolisiin sosiaaliministereihin ja miespuolisiin valtiovarainministereihin siitäkin huolimatta, että sukupuolittunutta

---

<sup>28</sup> Hirdman 1988. Hirdman kirjoittaa myös sukupuolikonfliktista. Tätä hän kuvaa sitä ristiriitaa, joka syntyy modernien projektien logiikkojen, kuten vaikkapa demokratian ja sukupuolijärjestelmän toimiessa yhdessä. Demokratian logiikat pyrkivät yhdentymiseen, kun taas sukupuolijärjestelmän logiikka pyrkii miehen ja naisen väliseen erotteluun.

<sup>29</sup> Julkunen 2005, 360- 387.

<sup>30</sup> Kovalainen 2004. Nykyään Suomessa naisia pidetään niin palvelujen ja hoivan ammatillisina ja palkattomina tuottajina, palvelujen ja hoivan vastaanottajina sekä omaistensa hoivavastuullisina.

jakoa naisten hyvinvointipolitiikan ja miesten talouspolitiikan välillä halutaan purkaa.<sup>31</sup>

### 3 PERFORMATIIVINEN SUKUPUOLI

Seuraavaksi selvitän, miten yksilön tapa toteuttaa itseään liittyy usein ajatukseen sukupuolen mukaisen roolin toistamisesta. Jo Charles Darwin (1809-1882) erotti lajikehittelyn kannalta naisten ja miesten ominaisuudet toisistaan. Vastaavasti vuonna 1913 kirjoitetussa *Tapojen historiassa* todetaan, miten naisen ja miehen eri tehtävänälat tai askareet jakautuvat määrättyjen sääntöjen mukaan. Tämä johtuu siitä, että vahvemman sukupuolen itsekäät taipumukset, joiden syyt löytyvät syvemmältä, vaikuttavat sääntöjen muodostumiseen, jotka ovat ”niiden neuvojen mukaisia joita itse luonto on antanut”.<sup>32</sup> Kari Uusikylä toteaaakin, miten biologiseen determinismiin perustuvat tutkimukset korostivat eroja miesten ja naisten välillä ja tuottivat väistämättä myös yhteiskunnallisia seuraamuksia.<sup>33</sup> Pierre Bourdieun ajatuksiin tukeutuen selvitän, miten sukupuolta voi lopulta lähestyä erilaisten toimijoiden habituksena ja elämäntyylinä, heidän symbolista pääomaa tai sukupuoliluokkaa tarkastelemalla<sup>34</sup>.

#### 3.1 Heteronormatiivinen matriisi

Sukupuoliroolit määrittävät sitä, mikä on kummankin sukupuolen ”oikea” käyttäytymistapa kussakin tilanteessa ja yhteisön normi sille, miten miesten ja naisten tulee miehinä ja naisina toimia. Sukupuolirooleissa, kuten Talcott Parsons on ne aikoinaan esittänyt, kiteytyy kaksijakoinen sukupuolimalli, jossa kahdella sukupuoliryhmällä on kummallakin omat toisistaan poikkeavat, mutta yhtä olennaiset funktiot. Parsons vertaa sukupuolen mukaisia rooleja peliin, jossa on oltava säännöt ja normit joiden avulla pelin kulkua voi ennakoida. Hänen mukaansa roolissa on

---

<sup>31</sup> Kuusipalo 2006, 33.

<sup>32</sup> Westermarck 1991, 17-18.

<sup>33</sup> Uusikylä 2008, 57-58.

<sup>34</sup> Bourdieu, Pierre 1987, 7.

kyse tietynlaisesta performoinnista, jolla voi hankkia jäsenyys tiettyyn kategoriaan.<sup>35</sup> Myös Judith Butler ymmärtää sukupuolen performatiivina, joka esitetään tai imitoidaan toiston kautta kulttuurisesti vakiintuneen eleistön avulla. Butleriin viitaten sukupuolen voi siten ymmärtää toimintana ja sen toistona, jolloin sukupuoli ikään kuin todentuu toiminnassa ja käyttäytymisessä.<sup>36</sup> Koska sukupuoli ja tapa toimia nivoutuvat yhteen, tämä voidaan ymmärtää myös siten, että sukupuolen mukaisia asioita tehdään vain tavan vuoksi ja rutiininomaisesti. Esimerkiksi Parsonsin perheteorian mukaan perhe toimii parhaiten esimerkiksi siten, että siinä vallitsee työnjako ekspressiivisiä tehtäviä hoitavan naisen ja instrumentaalisia tehtäviä hoitavan miehen välillä. ”Ydinperheen roolirakenteella”<sup>37</sup> kuvataan sitä, miten välineellinen, instrumentaalinen toiminta kuuluu isien ja poikien rooliin ja toimintatapoihin, kun taas ilmaisullinen, ekspressiivinen rooli kuuluu äitien ja tytärien toimintatapoihin.

Parsonsien mukaan sukupuolen mukaisilla rooleilla on yhteys yhteiskunnalliseen statukseen siten, että yksilölliset ominaisuudet asemoivat usein myös sukupuolista yhteiskunnallista toimijaa.<sup>38</sup> Parsons toteaa, miten edellä kuvattu heteroseksuaalinen järjestys liittyy konservatiiviseen yhteiskuntamalliin automaattisesti<sup>39</sup>. Tässä yhteydessä ymmärrän konservatiivisuuden ajatteluna, joka välttää muutosta ja tukee perinteisiä normeja. Konservatiivisen ajattelun mukaan kaikki muutos ei ole edistystä, vaan edistyksen sijaan mieluummin tulisi jatkaa olemassa olevien tapojen mukaan, jotka ovat perinteisesti hyviksi ja toimiviksi todettuja. Konservatiivisuus voi olla muutoksen pelkoa, koska asiat eivät ole hallinnassa, mutta toisaalta se voi olla myös viisautta.

Judith Butlerin kehittämä teoria heteronormatiivisesta ajatusmallista tunnetaan nimellä heteroseksuaalinen matriisi<sup>40</sup>. Matriisin mukaan ihmisruumis on biologiseen sukupuoleensa sidottu ja biologinen sukupuoli toimii näkyvän sosiaalisen sukupuolen perustana. Sen lisäksi että molempien sukupuolten oletetaan olevan

---

<sup>35</sup> Parsons 1961, 42-48.

<sup>36</sup> Butler 1999. Sukupuolen esittämistä Butler vertaa drag-esitykseen. Korostaessa sukupuolen performatiivisuutta ja tekojen toistoa olemisen sijaan, Butler viittaa J.L. Austinin puheaktiteoriaan.

<sup>37</sup> Allardt & Littunen 1961, 114.

<sup>38</sup> Parsons 1964, 46-47.

<sup>39</sup> Parsons 1978, 12.

<sup>40</sup> Butler 1999.

kiinnostuneita vastakkaisesta sukupuolesta, malli ei suvaitse matriisiin sopimattomien identiteettien muodostumista. Biologisilla miehillä oletetaan olevan poikkeuksetta maskuliininen rooli ja naisilla vastaavasti feminiininen rooli.

Edellä kuvatut sukupuolijärjestelmän mukaiset normit kytkeytyvät läheisesti myös yhteiskunnan sukupuolisidonnaiseen jakoon yksityiseen ja julkiseen sfääriin<sup>41</sup>. Sukupuoli ei siis ole pelkästään yksilön yksityinen asia, vaan sukupuoli ja sen mukainen rooli tarkoittaa sekä yksityisen että julkisen tason roolien samantapaisuutta. Sukupuoli toisin sanoen sekä rajoittaa että mahdollistaa yksilön mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Kirsi Eräranta toteaa, miten julkisen ja yksityisen erottelu järjestää instituutioihin, tiloihin ja paikkoihin eriytynyttä modernia yhteiskuntaa yksinkertaistavan dikotomisen sukupuolieron avulla<sup>42</sup>.

Johan Fornäs'n kuvauksen mukaan porvarillisen julkisen sfäärin muodostumisen historia, sekä yksityisen ja julkisen-dikotomian määrittely liittyy kiinteästi sukupuoliseen järjestykseen siten, että privaatin ytimen muodostava intiimi sfääri nähdään yleensä naisellisena kun taas markkinat, valtio ja julkisen sfääri liitetään miehiseksi alueeksi. Naiset liittyvät kotiin ja perheeseen sekä yksityiseen ja tunne-elämään, kun taas miehet liitetään esimerkiksi politiikkaan ja näkyvään esiintymiseen kodin ulkopuolella, julkisessa sfäärissä.<sup>43</sup> Koska miesten paikat ja suhteet mielletään julkisiksi ja yksityisiksi ne paikat missä naiset toimivat, julkinen ja yksityinen varustetaan myös erilaisin normeihin. Julkiseen miesten sfääriin liittyy markkinoiden itseintressit ja kansalaisten oikeudet, kun taas yksityiseen naisten sfääriin liittyy emotionaalisuus ja huolenpito.

### 3.2 Elämäntyyli ja habitus

Eeva Jokinen<sup>44</sup> kuvaa sukupuolta eräänlaisena kontingenttina tapana toimia. Toimijan on siten tärkeä tietää, miten tietyssä tilanteessa tulisi toimia tai mikä on

---

<sup>41</sup>Gatens 1991, 127.

<sup>42</sup>Eräranta 3/2005.

<sup>43</sup>Fornäs 1998, 111.

<sup>44</sup>Jokinen 2004, 285-304.

oletettu naisellinen tai miehen toiminnan tapa. Myös Sara Heinämaa<sup>45</sup> korostaa sukupuolen rakentuvan elämisen ja toiminnan tavassa, sekä olemisen tyyliessä. Hänen mukaansa mies ja nainen elävät tätä lihallisuuden kaksinaisuutta vain eri tavoin<sup>46</sup>. Koska lihallisuuden kaksinaisuudessa ihmisen tyyli perustuu aikaisempiin tekoihin ja tapoihin, olematta kuitenkaan täysin niiden määräämää, Heinämaa kuitenkin huomauttaa, miten sukupuoliero on murrettavissa poikkeavien tyylien ja tapojen myötä.

J.P. Roos & Anna Rotkirchin evoluutioteoreettinen<sup>47</sup> ihmisenäkemyks lähestyykin dynaamista ja avointa inhimillisen toiminnan mallia, joka kattaa itseensä niin luonnon kuin kulttuurinkin. Tämän kaltainen näkemys purkaa perinteistä dualistista ajattelua ja korostaa, miten yhteiskunnalliset rakenteet suhteellisen autonomisine elämineen ja historioineen synnyttävät ja muokkaavat yksilön habitusta edelleen. Habituksessa mikään inhimillinen toiminta ei selity ainoastaan yksilön myötäsyttyisten biologisten ominaisuuksien vuoksi.<sup>48</sup>

Fornäs kuvaa habitusta kehollisesti koodattuna ja suhteellisen kestäväenä järjestelmänä, jonka avulla toimitaan ja ajatellaan tietyllä tavoin. Ihmiset varastoivat habitukseensa erilaisia kokemuksia, joita he käyttävät sosiaalisissa, taloudellisissa ja kulttuurisissa strategioissaan. Habituksen jakaantumisen eri yksilöiden ja ryhmien kesken luo ihmisten elämäntyyliin liittyvien tilojen ja sosiaalisten tilojen välille samansuuntaisuutta ja yhdenmukaisuuksia. Elämäntyyliin eri osa-alueet liittyvät muun muassa poliittisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin elämän eri sfääreihin, kuten perheeseen, työhön, kouluun ja vapa-aikaan. Elämäntyyliä voi yrittää selittää esimerkiksi periaatteella joka liittyy esimerkiksi sukupuoleen, joka omalta osaltaan valottaisi joitain elämäntyylien syntyyn vaikuttavia mekanismeja.

---

<sup>45</sup> Heinämaa 1996.

<sup>46</sup> Heinämaa 1996, 150.

<sup>47</sup> Darwinin kehittämään evoluutioteorian viitaten, myös ihmisen myötäsyttyiset ominaisuudet, kuten sukupuoli, kehittyä aina tiettyä tilannetta varten. Puhdasta tai alkuperäistä sukupuolta pysyvänä ja kiinteänä määreenä ei ole olemassa, vaan sukupuolta määrittää muuttuvuus evoluution periaatteineen, sekä evoluution tuottama ihmisten sopeutumis- ja reflektiokyky. (Darwin 1859.)

<sup>48</sup> Roos & Rotkirch 2003. Yksilön kokemukset, opitut roolit ja niitä ylläpitävät normit sekä fyysiset ja psyykkiset olosuhteet kiteytyvät habitukseen. Habitus käsitteenä kuvaa sellaisia mekanismeja joilla yleiset piirteet muuttuvat tietynlaisiksi toimintatavoiksi konkreettisissa tilanteissa, asettuen konkreettiseen ja empirisesti tarkasteltavaan ruumiilliseen.

Fornäs kiteyttää, miten elämäntyyli on siten suuntautumismuotoja erilaisilla sosiaalisen käytännön dynaamisilla kentillä.<sup>49</sup>

Habitus (lat. taipumus tai kyky) on Pierre Bourdieun kehittämä termi yksilön sosiaalisesti tuotetulle olemukselle, jota kutsutaan myös ”ruumiillistuneeksi subjektiksi”. Yksilön kokemukset ja opitut roolit, sekä niitä ylläpitävät normit ja säännökset fyysisine ja psyykkisine olosuhteineen kiteytyvät yksilön habitukseen. Habitus viittaa yksilön ulkoiseen olemukseen ja normien noudattamisen traditioon, yksilön ollessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa sosiaalisilla kentillä. Sosiaalisilla kentillä yksilö käy puolestaan kamppailua pääomasta. Bourdieu on laajentanut pääoman käsitettä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman teoriaan liittyen. Tällä on ollut vaikutusta etenkin kulttuuri-, yhteiskunta- ja naistutkimukseen. Bourdieu ymmärtää sukupuolen toimijoiden habituksena ja elämäntyylinä, jota pystyy lähestymään tarkastelemalla toimijoiden symbolista pääomaa tai sukupuoliluokkaa<sup>50</sup>. Habitus on toisin sanoen yksilön sisäistynyt tapa tuottaa maun avulla arvioita ja luokitteluja sekä suhtautumistapoja, jotka omaksutaan elämällä tiettyä elämäntapaa<sup>51</sup>.

Bourdieuun tutkimusten mukaan henkilön kiinnostuksen kohteet ja mieltymykset riippuvat paljolti hänen sosiaaliluokastaan<sup>52</sup>. Niinpä Bourdieun kehittämä käytännön teoria tarkastelee sitä, miten inhimillinen toiminta on riippuvainen tietyissä sosiaalisissa oloissa ilmenevistä valintoja ohjaavista, hiljaisesti omaksutuista tiedostamattomista periaatteista. Teoriaan liittyen Bourdieu kuvaa habitusta yksilölle ajan mukaan kasvaneena merkityspotentiaalina, joka ilmenee tietyn tyyppisenä toiminnan suuntautuneisuutena, tapana toimia ja merkityksellistä.<sup>53</sup>

### 3.2.1 Kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma

---

<sup>49</sup>Fornäs 1998.

<sup>50</sup> Bourdieu 1987, 7.

<sup>51</sup> Bourdieu 1987.

<sup>52</sup> Bourdieu 1984.



Yhteisöjen symbolinen pääomaluokka jakautuu kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Vastaavasti ihmiset jakautuvat erilaisiin toimintamahdollisuuksia edistäviin luokkiin hallitsemansa pääoman perusteella. Bourdieu kuvaa symbolisia toimintamuotoja ja elämäntyytlejä erilaisina luokkaerottelijoina ja kiinnittää huomion erityisesti tekemisen kautta ilmenevään erottumiseen ja erottautumiseen. Näin ollen yhteiskunta onkin muodostunut erilaisista kentistä, joissa toimijoiden pääomat toimivat erottavana tekijöinä suhteessa muihin kentän toimijoihin.

Bourdieuun mukaan habitukseen kuuluu mm. kulttuuristen hyödykkeiden käyttö ja kulutus, joka vaihtelee yksilön sosiaalisen pääoman mukaan. Kulttuurinen pääoma on yksi pääoman muoto kolmesta sosiaalisen vuorovaikutuksen rakennetta kuvaavasta mallista, jota käyttämällä ja keräämällä yksilö saavuttaa toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa. Kulttuurinen pääoma on sellaisia tietoja, kokemuksia ja yhteyksiä, jotka mahdollistavat yksilön elämässä toimimisen. Se käsittää kulttuurisesti syntyneet arvot, tiedon ja tietyn sosiaalisen aseman yhteisössä. Kulttuurinen pääoma on ruumiillistunutta, kulttuuriin hyödykkeisiin liittyvää sekä institutionaalistunutta pääomaa, joka on osin periytyvää ja osin hankittua. Kulttuurista pääomaa voivat olla niin esineet, koulutus, käyttäytyminen, sivistys ja maku ja kyky tehdä erotteluja ja luokitteluja, sekä kyky arvottaa taidetta. Pääomien muita muotoja ovat sosiaalinen ja taloudellinen pääoma. Sosiaalisella pääomalla Bourdieu viittaa ihmisten välisiin verkostoihin ja suhteisiin. Sosiaalinen pääoma tarkoittaa toimivaa ja pysyvää sosiaalisten suhteiden verkostoa, josta voi olla toimijalle hyötyä. Sosiaaliset suhteet voivat liittyä esimerkiksi sukulais- ja ystävyys-suhteisiin, jäsenyyteen erilaisissa ryhmissä, sekä kontakteihin.<sup>54</sup> Sosiaalinen pääoma on yhteisön sisäistä jäsenten välistä luottamusta sekä kykyä toimia keskenään sosiaalisia verkostoja tai suhteita ylläpitävällä tavalla. Yhteiskunta toisin sanoen käyttää kulttuurista, sosiaalista mutta myös taloudellista pääomaa erilaisten oikeuksien saavuttamiseksi. Taloudellisella pääomalla Bourdieu viittaa omaisuuteen, tuloihin ja virka-asemiin ja siihen että tuntee talouteen liittyviä pelisääntöjä. Taloudellisen pääoman muodostavat erilaiset materiaaliset resurssit tai

---

<sup>53</sup> Bourdieu 1990.

<sup>54</sup> Bourdieu 1986, 243-255.

kansantaloudelliset tuotantovälineet, joilla tuotetaan erilaisia materiaalisia hyödykkeitä, esimerkiksi teollisuuden tuotteisiin liittyen.<sup>55</sup>

### 3.2.2 Sosiaalisen kentän maskulinisoituminen ja femininisoituminen

Kulttuurisen, sosiaalisen ja taloudellisen erilaiset asemat ja niihin liittyvät erot eri käytäntöineen ja tapoineen toimivat sosiaalisessa kentässä tunnusmerkkeinä ja kielenä. Toisin sanoen pääomat muodostavat käyttötarkoituksen perusteella kenttiä, joissa kussakin vallitsee tietyt säännöt sille, mitä sosiaalista pääomaa kentällä käytetään ja mitä vaikutuksia sillä on käyttäjän asemaan kyseisellä kentällä. Bourdieu kiteyttää, miten erilaisia luokkia syntyy taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman symbolisissa taisteluissa ja argumentoinneissa siitä, kenen näkemys pääomiin liittyvistä eroista on vallitseva<sup>56</sup>. Sosiaalinen kenttä toisin sanoen rakentuu yksilöiden habituksen pohjalta tekemistä erotteluista. Esimerkiksi sukupuoleen liittyen, miesten ja naisten erilaiset kulttuuriset tarpeet ja käytännöt, valinnat ja mieltymykset ovat seurausta yksilön sosiaalisista lähtökohdista. Vastaavasti taiteen sosiaalista hierarkiaa vastaa kuluttajien sosiaalinen hierarkia, jossa yksilön maku toimii luokan merkinä<sup>57</sup>.

Esimerkiksi 1800-luvulla taiteilijoiden aiheita hierarkisoitiin ja aiheiden yleispätevyyttä pidettiin laatua mittaavana tekijänä. Merkittävimpiä olivat yleensä miestaiteilijoiden tekemät isokokoiset työt joiden aiheina olivat kansallisuusaatteet, historia ja kansallinen mytologia. Naistaiteilijoiden pienikokoisemmat teokset kuvasivat vähemmän merkittäviä aihealueita kuten naisten arkea, muotokuvia kuten lapsia ja eläimiä, asetelmia ja kukkamaalauksia.<sup>58</sup>

---

<sup>55</sup> Bourdieu 1987.

<sup>56</sup> Bourdieu 1989, 23.

<sup>57</sup> Bourdieu 1984, 1-2.

<sup>58</sup> Honour, Hugh & Fleming 1997, 29-31. Nykyään kokemuksellisen tiedon arvostus taiteessa on kuitenkin entistä korostuneempaa ja arki ja arjen toiminnot taiteen aiheena ja tekemisen tapoina ovat lisääntymässä. Marjatta Bardyn korostama taiteilijoiden ja kansalaisten yhteisöllinen taidetoiminta arjesta lähtevänä yhteistoimintana ilmentää erityytyneen työnjaon murtumia, mutta myös uudenlaisia yhteensulautumia. (Bardy 2007, 21)

Bourdieuun mukaan erilaiset kentät muodostuvat sukupuolen lisäksi muun muassa ammattialojen tai kansallisuuden mukaan. Kenttien sääntöinä toimivat kyseisen kentän muodostuneet perinteet ja normit. Yksilöt puolestaan rakentavat itselleen habituksen, joka perustuu jonkun tietyn kentän tai kentillä opittuihin normeihin, fyysisiin ja psyykkisiin olosuhteisiin. Näin yksilön habitus sisäistettynä rakenteena yhdistää ja kääntää tietyn aseman olennaiset ja suhteista muodostuvat luonteenpiirteet kentän yhtenäiseksi elämäntyyliksi ja yhtenäiseksi joukoiksi henkilö-, hyödyke- ja käytäntövalintoja<sup>59</sup>.

Tiivistäen voi todeta, että Bourdieun käyttämä sosiaalisen pääoman käsite erottelee ja sijoittelee yksilöitä ja ryhmiä yhteiskunnan sosiaaliseen tilaan, jossa taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma kokonaisuutena muodostaa yksilöille resurssin kentillä tapahtuvissa kamppailuissa ja erojen tekemisissä. Hannele Koivunen on todennut, miten kulttuuripoliittiset valinnat osana sosiaali- ja talouspolitiikkaa ja hyvinvoinnin edistämistä ilmenisivätkin erilaisina, mikäli niissä otettaisiin huomioon valitsijan oman positio ja valintojen vaikuttavuus<sup>60</sup>.

Koska sosiaalisen pääoman käsite liittyy ryhmän jäsenyyteen ja samankaltaisten ja toisiaan arvostavien henkilöiden verkostoitumiseen<sup>61</sup>, yksilön elämäntyyliin liittyen sosiaalinen kenttä voi siten myös maskulinisoitua ja femininisoitua yksilöiden elämäntyyliin mukaan. Esimerkkinä mainittakoon naisvaltaisen sosiaalialan taiteistuminen tai taiteiden sosiaalistuminen. On myös kirjoitettu ”taiteen banalisoitumisesta”, sen yhdistyessä osaksi feminiinistä hoivadiskurssia.<sup>62</sup> Helena Sederholmin mukaan käsitteellinen ja toiminnallinen nykytaide on tuonut taiteen alalle etenkin nuoria naistaiteilijoita. Tähän liittyen useilla aloilla on huomattu naisistumisen vaikuttavan alan arvostukseen esimerkiksi palkkauksen suhteen. Taiteen soveltavan käytön lisääntyminen esimerkiksi hoitotyössä uusintaa herkästi käsityksiä siitä, miten naiset olisivat taiteellisillakin aloilla soveltuvampia

<sup>59</sup> Bourdieu 1998, 7-18.

<sup>60</sup> Koivunen, Hannele 2007, 302-303. *Taide keskellä elämää(2007)* valottaa taiteen ja elämän suhteita artikkelein, jotka painottuvat yhteisö- tai soveltavaan taiteeseen, jossa ihmiset pääsevät tutkimaan todellisuutta taiteen tai taiteen kaltaisin menetelmin. Taide on toisin sanoen tuotu uusiin sosiaalisiin suhteisiin, missä toimintaa tarkastellaan sosiaalitoimesta museoon, työhyvinvoinnista vanhustenhuoltoon, päihdekuntoutuksesta matkailun edistämiseen ja kehitysyhteistyöhön tai vaikkapa mielenterveystyöstä taidekasvatukseen liittyen. Erilaisten toimijoiden kohdatessa ja käytäntöjen kehittyessä, törmätään jännitteisiin ja ristiriitoihin, joiden kanssa pärjääminen vaatii niiden tunnistamista ja käsitteellistä ajattelua.(Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka 2007, 9-10.)

<sup>61</sup> Bourdieu 1986, 241-258.

ensisijaisesti ammatteihin, joissa tarvitaan esimerkiksi sosiaalisia taitoja. Sederholm varoittaa, miten yhteisötaide ja erilaiset taiteen toiminnalliset prosessit, sairaalateatteri jne. voivat saada samanlaisen leiman kuin naisten eläin, lapsi ja kotiaiheet 1800-luvun lopulla kuvataiteessa saivat<sup>63</sup>.

### 3.2.3 Taiteen ja kulttuurin välineellistäminen

Taiteen ja kulttuurin välineellistäminen on joka tapauksessa myös omanlaisensa makuun liittyvä valinta, joka edustaa sellaista näkemystä jossa taide, kulttuuri ja luovuus nähdään keinona jonkin tavoitteen toteuttamiseen. Välineellistämiseen ja taiteistumiseen<sup>64</sup> liittyvät kysymykset johtavat esimerkiksi keskusteluun taiteen ja sosiaalialan lähentymisestä, jonka taustalla pragmatistinen ajattelutapa yhdistää taiteen esimerkiksi hyvinvointiin<sup>65</sup>, hyvän elämän tavoitteisiin tai taiteeseen omanlaisenaan tiedon lähteenä<sup>66</sup>. Ajatellaan, että taide, taiteen soveltava käyttö ja taiteelliset tutkimusmenetelmät sekä taiteen keinoin tapahtuva tutkimuksellinen toiminta luo innovatiivisia ja kestäväen kehityksen kaltaisia muutoksia hyvinvoinnin tukemisessa yhdessä taloudellisen toiminnan, alueellisen ja paikallisen kehittämistyön, sosiaali- ja terveystoimen sekä muiden yhteiskunnan palvelujen ja työelämän käytäntöjen kanssa<sup>67</sup>.

Kirjoitetaan taiteeseen tukeutuvista menetelmistä<sup>68</sup>, joilla voidaan ehkäistä syrjäytymistä yhteen liittymistä edistäen. Esimerkkinä mainittakoon ilmaisutaitoihin tukeutuvat taide- ja kulttuurilähtöiset keinot<sup>69</sup>, menetelmät tai hankkeet<sup>70</sup>. Lisäksi on kiinnitetty huomiota taiteen terapeuttisiin vaikutuksiin, kuten esimerkiksi ekspressiiviseen taideterapiaan<sup>71</sup>. Taidetta osana hoitotyötä tervehdyttävänä keinona on tutkittu esimerkiksi Arts in Hospital –hankkeen avulla. Hankkeen tavoitteena on sisällyttää taide- ja kulttuuritoiminta osaksi sosiaali- ja

---

<sup>62</sup> Pusa 3/2006, 5.

<sup>63</sup> Sederholm 2002, 39-45.

<sup>64</sup> Levanto, Naukkarinen & Vihma 2005.

<sup>65</sup> Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen 2007, 9-11.

<sup>66</sup> Bardy 1998.

<sup>67</sup> von Brandenburg 2008.

<sup>68</sup> Krappala & Pääjoki 2003.

<sup>69</sup> Sava & Vesänen-Laukkanen 2004.

<sup>70</sup> Bardy & Känkänen 2005.

terveydenhuollon hoitotyötä. Assi Liikanen on tutkinut, miten Arts in Hospital –hankkeen tavoitteet heijastuivat suomalaisiin hoitolaitoksiin.<sup>72</sup> Markku Hyyppä puolestaan korostaa, miten varhaislapsuudesta omaksuttu sosiaalisen osallistumisen malli sekä kulttuurinen harrastaminen edistävät ihmisen hyvinvointia, niin fyysistä- kuin mielenterveyttä, ja pidentävät ihmisen elinikää<sup>73</sup>.

Ruotsissa Boikum Benson Konlaanin tutkimuksessa todettiin, miten kulttuuriharrastus lisää terveyttä ja ikävuosia, mutta myös ylläpitää ja edistää erinomaisella tavalla työssä jaksamista ja työkykyä.<sup>74</sup> Kun kulttuuri ymmärretään tuotantona ja kulutuksena, se asetetaan palvelemaan taloudellisia päämääriä ja välineellistetään esimerkiksi alueellisen identiteetin vahvistamiseen<sup>75</sup> ja matkailun vetovoimaistamiseen tai vaikkapa yritysten yhteiskuntavastuun korostamiseen. Näin kulttuurin luonne sosiaalisena ilmiönä, jonka tarkoitus on esimerkiksi parantaa erilaisia taiteen ulottuvuuksia hyödyntäen, muuntuu hyötynäkökulmiltaan taloudelliseksi ilmiöksi. Näkökulma korostaa taidetta ja kulttuuria esimerkiksi luovan työotteen<sup>76</sup> avulla tuotantona ja kulutuksena, jossa symbolisen sisältö- ja elämystuotannon kehitys ohjautuu markkinavoimien ja liiketalouden periaatteiden mukaisesti. Taiteen ja työhyvinvoinnin edistämiseen on perehtynyt esimerkiksi Cecilia von Brandenburg<sup>77</sup>. Tutkimuksia kulttuurin taloudellisiin vaikutuksiin liittyen on tehnyt mm. Timo Cantell, joka on tarkastellut Helsingissä järjestettävien kulttuuri- ja urheilu tapahtumien taloudellisia ja kaupungin imagoon vaikuttavia tekijöitä<sup>78</sup>. Kulttuuritoimialojen taloudellisia vaikutuksia Suomessa on tutkinut Aku Alanen Tilastokeskuksesta<sup>79</sup>. Luovuus osana taloutta nähdään innovaatioiden ehtona ja uusien innovaatioiden synnyttäminen puolestaan kestävästä tapana luoda tuottavuuskehitystä ja parantaa yhteiskunnan kilpailukykyä. Luovuuden avulla saavutettua kehitystä on kuitenkin vaikea havainnollistaa kvantitatiivisin mittarein.

---

<sup>71</sup> Rankanen, Hentinen & Mantere 2007.

<sup>72</sup> Liikanen 2003.

<sup>73</sup> Hyyppä 2005.

<sup>74</sup> Konlaan 2001.

<sup>75</sup> Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2007.

<sup>76</sup> Luova työote – tuottava työ, 2005.

<sup>77</sup> von Brandenburg 2003; 2007.

<sup>78</sup> Cantell 1999.

<sup>79</sup> Alanen 2004, 17-18.

### 3.2.4 Miehin tai naisellinen näkökulma

Bourdieuun mukaan kielessä sosiaalisen kentän femininisoituminen tai maskulinisoituminen ilmenee niin sukupuolta selittävänä kuin toimintatapaa kuvaavana asiana. Toiminnan suuntautuneisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden vuoksi toiminnalla tullaan aina myös tehneeksi asioita.<sup>80</sup> Esimerkiksi Virpi Lehtinen on kiinnittänyt huomiota miehiin ja naisellisiin filosofisen kirjoittamisen tapoihin<sup>81</sup>. Arto Jokinen puolestaan on tulkinut sotilasteksteistä muotoutuvaa miehisyyttä ns. lähiluvun ja retorisen analyysin avulla. Jokinen lähestyy aineistoaan kriittisen miestutkimuksen kautta feministiseen ajattelumaailmaan tukeutuen.<sup>82</sup> Vastaavasti hyvinvointivaltion rakentumisen näkökulmasta Julkunen onkin todennut miesten ja naisten kertomien tarinoiden hyvinvointivaltion rakentumisesta ja rakentamisesta olevan erilaisia<sup>83</sup>. Koska luokittelu ja erojen teko tapahtuu sosiaalisella kentällä habituksen ja elämäntyylin perusteella, Bourdieun sosiaalinen kenttä voi viitata ajatukseen miehisestä tai naisellisesta perspektiivistä, jota voi kuvata tietystä pisteestä luotuun katseeseen. Katseen muodon ja sisällön esimerkiksi sosiaalisena tai taloudellisena määrää se yksilön asema tai positio, josta hänen katseensa avautuu<sup>84</sup>. Toisin sanoen miehin tai naisellinen maku ja tapa arvottaa ovat kytköksissä arvottavan yksilön paikkaan sosiaalisella ja symbolisella kentällä. Maku ja tapa arvottaa myös paljastaa yksilön itsensä, hänen asemansa ja makunsa, luoden eroa muiden toisenlaisiin elämäntyyliin. Johan Fornäs kuvaakin yhteiskuntaa ns. elämismaailman sosiaalisena puolena todeten, miten elämismaailman erilaiset ryhmittymät järjestävät kollektiivisesti traditioiden, identiteetin ja sosialisoinnin uusintamista<sup>85</sup>.

---

<sup>80</sup> Bourdieu 1987, 88-128.

<sup>81</sup> Lehtinen 2005, 51-67.

<sup>82</sup> Jokinen 2004, 191-208.

<sup>83</sup> Julkunen 2002, 176-185.

<sup>84</sup> Bourdieu 1998, 24.

<sup>85</sup> Fornäs 1998, 98. Elämismaailman käsite on Jürgen Habermasin mukaan inhimillisen ajattelun ja toiminnan horisontti sekä ilmaisun sanaton ja tiedostamaton perusta. Elämismaailma muodostuu esiyymmäryksestä tai joukosta ennakkokäsityksiä, jotka välittyvät kulttuurisen tradition kautta. Elämismaailman symboliset rakenteet kielen lisäksi mahdollistavat jokapäiväiset kommunikatiiviset käytännöt.

## 4 SUKUPUOLITTUNUT LUOVUUS

Estetiikan filosofian ydinkäsitteisiin kuuluva luovuus on vahvasti sukupuolittunut<sup>86</sup>. Luovuuden sukupuolittuneisuuteen liittyen tarkastelen aluksi miten luovuus arkipäiväisenä ilmiönä ja itsen toteuttamisena liittyy ajatukseen sukupuolesta ja sukupuoliroolin mukaisesta toiminnasta. Lopuksi tarkastelen luovuutta keinona toteuttaa itseään, joka käytännössä ilmenee joko miehisenä tai naisellisena toiminnan tapana. Koska luovassa hyvinvointiyhteiskunnassa luovuudessa katsotaan olevan kyse muun muassa erilaisuuden suvaitsemisesta sekä yksilön oikeudesta ilmaisunvapauteen, tarkastelen sukupuolen mukaista roolia myös yksilön toimintaa rajoittavana tekijänä. Pekka Himasen mukaan luovasti itseään toteuttavan yksilön tulisi luovassa hyvinvointiyhteiskunnassa olla rohkea. Rohkeus on arvo jota edellytetään luovien ja eteenpäin vievien arvojen ja ideoiden toteuttamisessa<sup>87</sup>.

### 4.1 Luovuus ja itsen toteuttaminen

Luovuus arkipäiväisenä, niin työhön, kouluun kuin vapaa-aikaankin liittyvänä ilmiönä, liittyy ajatukseen luovuudesta itsensä toteuttamisena. Abraham Maslow (1908-1970) totesi aikoinaan, miten inhimillisyyteen ja ihmisyyteen kuuluu oikeus itsensä toteuttamiseen. Fyysisten perustarpeiden tyydyttymisen jälkeen ihminen pyrkii hankkimaan myös arvonantoa ja toteuttamaan itseään henkisesti. Itsen toteuttamisen lopputuloksella ei aina ole suurta merkitystä, vaan keskeistä on luova toiminta ja siitä syntyvä yksilölle merkityksellinen ja motivoiva kokemus. Pirkko-Liisa Vesterisen mukaan onnellisuus näyttää seuraavan Maslowin tarve-/motivaatiohierarkiaa<sup>88</sup>. Mihaly Csikszentmihalyi<sup>89</sup> kuvaa yksilön henkilökohtaista luovuutta yksilölle itselleen hyödyllisenä, sillä se tekee jokapäiväisestä elämästä elävämpää, nautittavampaa ja palkitsevampaa. Yksilön henkilökohtainen luovuus liittyy ajatukseen luovuuden arkipäiväistymisestä, erotuksena käsityksestä, jonka

---

<sup>86</sup> von Bonsdorff & Seppä 2002, 12.

<sup>87</sup> Himanen 2/2004.

<sup>88</sup> Vesterinen 2008, 126-137.

<sup>89</sup> Csikszentmihalyi 2005.

mukaan luovuus olisi vain esimerkiksi taiteilijoihin liittyvä ominaisuus. Niin vapaa-ajalla kuin työssä ilmenevä, alasta riippumattomaan luovaan toimintaan tarvitaan yksilön hyvät tehtäväkohtaiset tiedot ja taidot, sekä motivaatio työskennellä jonkun tietyn alan kysymysten parissa. Luova toiminta ja sen lopputulos voi olla arvokasta yksilölle itselleen, mutta myös yhteisölle tai yhteiskunnalle. Csikszentmihalyin mukaan luovia yksilöitä ei kuitenkaan voi erottaa luovasta työstä ja siitä sosiaalisesta ja historiallisesta ympäristöstä, missä he luovaa työtä suorittavat, sillä sosiaalinen yhteisö ja instituutiot muodostavat sen kentän, joka arvioi yksilön tuottamia tuotteita, luovan työn lopputuloksia. Näin ollen yksilön henkilökohtainen luovuus voi siten synnyttää jotain uutta ja pysyvää, jonka arvo tunnustetaan myös laajemmin yhteiskunnassa. Yksilöiden luovuutta tutkittaessa tulisi siis aina ottaa huomioon monimutkaiset yhteydet yksilön kentän ja erityisalueen välillä. Kulttuuri vaikuttaa yksilön luovuuteen myös siksi, että siinä varastoituna aikaisempien sukupolvien perintö.<sup>90</sup>

Luovaa prosessia<sup>91</sup> kuvataan usein luovan ajattelun vaihemallin kautta. Sen mukaan prosessi alkaa valmistautumisena tai ongelman löytämisenä, joka johtaa ongelman hautomisvaiheen kautta oivallukseen ja lopulta ratkaisun hylkäämiseen tai hyväksymiseen. Viime vuosina luovuus onkin yhdistetty niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa yhteiskunnallis-taloudelliseen keskusteluun, jossa korostuvat tavoitteet paremmasta kilpailukyvästä ja innovatiivisuuden kaltaisista tärkeiksi koetuista teemoista<sup>92</sup>. Esimerkiksi Richard Floridan ”luovaa luokkaa”<sup>93</sup> (the Creative Class) koskevat ajatukset on liitetty aluekehityksen keskeisiksi periaatteiksi eri puolilla maailmaa. Luovien alojen yksilöt valitsevat esim. asuin- ja työskentelypaikkansa alueen kulttuurisen moniarvoisuuden, henkisen avoimuuden ja suvaitsevaisuuden perusteella. Luovaan luokkaan kuuluvien yksilöiden arvoilla ja

---

<sup>90</sup> Csikszentmihalyi 1996, 344.

<sup>91</sup> Uusikylä 2008, 47.

<sup>92</sup> Stähle, Sotarauta & Pöyhönen 2004, 12. Luovuus ja innovatiivisuus eroavat toisistaan karkeasti siten, että luovuus on kognitiivinen ajatuksellinen prosessi, joka tapahtuu yksilön ajatusmaailman sisällä. Innovatiivisuus on puolestaan sosiaalinen prosessi, joka tapahtuu ihmisten välillä. Luovuus on innovaatioprosessissa ideoiden tuottamisen edellytys. Innovaatioprosessi sisältää uuden idean kehittämisen lisäksi sen käytäntöön panon, joka on väistämättä sosiaalinen ja yhteistyötä vaativa ilmiö.

<sup>93</sup> Florida 2002. Luovaan luokkaan kuuluvat Floridan mukaan mm. tietotyöläiset, tutkijat, muotoilijat, graafikot, ohjelmoijat, taiteilijat ja muut jotka vaativat työpaikaltaan muutakin kuin tavanomaisia peruspalveluita. Luovan luokan ydinjoukon ympärillä vaikuttaa



toimintaperiaatteilla katsotaan olevan yhteys ”luovan talouden” (the creative economy) kysymyksiin. Tämän ovat huomioineet myös suomalaiset tulevaisuudentutkijat.<sup>94</sup> Florida rakentaa käsityksensä nyky-yhteiskunnan kehityksestä teorialle, jossa inhimillinen luovuus itsensä toteuttamisena ja siitä kumpuava innovatiivisuus ovat länsimaisen taloudellisen kasvun keskeinen voimavara.

#### 4.2 Tyypillinen miehinen ja naisellinen toimintatapa

Kari Uusikylä yhdistää luovuutta ja lahjakkuutta tarkastellessaan sukupuolen mukaisia roolityyppejä tapoina toteuttaa itseään<sup>95</sup>. Seuraavaksi kuvaan tyypillisiä miehiin ja naisiin liitettyjä itsen toteuttamisen muotoja. Erilaisissa arvoihin ja toimintoihin liittyvissä argumentoinneissa tämän kaltaisiin perusteluihin vedotaan jatkuvasti. Taiteen historia osoittaa, miten sukupuoli on usein määrännyt taiteessa työskentelyn alan ja materiaalin paikallisten perinnäistapojen mukaan. Esimerkiksi naistaiteilijoiden odotettiin ilmaisevan töissään herkkyyttä, viehkeyttä, tunnetta ja pehmeyttä, joita pidettiin naisen olemukseen kuuluvina ja elämänalueeseen liittyvän roolin mukaisina<sup>96</sup>. Uusikylän kuvaamat instrumentaaliset ja ekspressiiviset roolityypit itsen toteuttamisen muotoina ovat samansuuntaisia Parsonsiin<sup>97</sup> ajatuksiin viitaten. Uusikylän mukaan instrumentaalinen, välineellinen ja tehokas rooli yhdistetään usein johtavassa asemassa olevaan mieheen. Ekspressiiviset, ilmaisevat ja tunteella elävät naiset puolestaan liitetään emotionaalisen tuen antajien rooliin. Vastaavasti instrumentaaliset piirteet, kuten riippumattomuus ja päättäväisyys ovat tyypillisesti maskuliinisia piirteitä ja ekspressiiviset piirteet kuten ystävällisyys ja lempeys stereotyyppisesti feminiinisiä ja naiseen liitettyjä ominaisuuksia.

---

laajempi tietotyöläisten joukko, joka koostuu liike-elämän, talouden, lähipalveluiden, terveydenhuollon ym. luovan työn ammattilaisista.

<sup>94</sup> Wilenius 2004.

<sup>95</sup> Uusikylä 2008, 230.

<sup>96</sup> Hugh, Honour & Fleming 1997, 29-31.

<sup>97</sup> Parsons 1964, 46-47.

On todettu, että naisten luovuudessa korostuu juuri naisten erityislaadun kokemus, mikä syntyy erilaisista rooleista, elämänpiirteistä, asemasta, tehtävistä, kasvatuksesta ja odotuksista kuin miehen. Siltala toteaa, miten biologia ja fysiologiset prosessit antavat oman erityislaatunsa naisen kokemusmaailmaan. Samaan tapaan oletan kuitenkin biologian ja fysiologian vaikuttavan myös miesten kokemusmaailmaan. Luovien prosessien sisältöön ja tuotoksiin vaikuttavat niin yksilön henkilökohtaiset kuin yhteiskunnan, kulttuurin ja historian mukaiset edellytykset ja olosuhteet. Luovat prosessit määräytyvät juuri menneisyyden ja sieltä tulevien perinteiden, sekä tulevaisuuteen suuntautuvien mahdollisuuksien varassa. Tästä syntyy jännite menneisyyden, jo sisäistettyjen kokemusten ja uusien kokemusten, toimintojen ja mahdollisuuksien välille.<sup>98</sup>

Toisin sanoen naisten, mutta tietenkin myös miesten, sukupuoleen liitetystä rooleista johtuen ajatellaan, että myös heidän tarpeensaakin ovat ns. gender-sidonnaisia. Nämä niin sanotut gender-sidonnaiset eli sukupuoli-sidonnaiset tarpeet huomioonottava kehitysyhteistyö pyrkiikin yleensä parantamaan juuri ihmisten elinolosuhteita tavalla, joka ottaa huomioon eri sidosryhmien tarpeet. Käytännöllisten gender-sidonnaisten tarpeiden huomioon ottaminen ja niihin liittyvien ongelmien ratkaiseminen ei kuitenkaan kyseenalaista kulttuurista työnjakoa, eikä myöskään muuta sukupuolten välisiä suhteita yhteiskunnassa. Sen sijaan sosiaalisen sukupuolen tarkastelu lisää erilaisten yhteisöjen tai yksilön voimavaroja juuri omaan elämään liittyvissä asioissa. Päämääränä sukupuolisidonnaisten tarpeiden huomioon ottamisessa on yleensä sukupuolten välinen tasa-arvo, mutta myös voimautuminen (*empowerment*), joka liittyy läheisesti osallistamiseen. Osallistaminen tarkoittaa kaikkien eri osapuolten tietojen, taitojen ja toiveiden huomioon ottamista toiminnassa, jolloin myös opitaan toimimaan yhdessä tasavertaisia.<sup>99</sup>

#### 4.2.1 Rohkeus ja vapaus toteuttaa itseään

---

<sup>98</sup> Siltala 1984, 61-64.

<sup>99</sup> Airaksinen, Pönni 6 Seppo 2001, 6-7.

Kari Uusikylä painottaa, miten biologista sukupuolta, jonka avulla ihminen luokitellaan joko mieheksi tai naiseksi, on arveluttavaa käyttää kaiken selittäväenä muuttujana. Miehet eivät välttämättä ole esimerkiksi tehokkaita johtajia tai automaattisesti perheensä elättäjiä, eivätkä naiset myöskään luonnostaan hoivaajia. Vastakkainasettelut instrumentaalisen ja ekspressiivisen itsensä toteuttamisen välillä ovat yksinkertaistuksia, sillä todellisuudessa yksilöllä on esimerkiksi hoivaavan ja ekspressiivisen roolin lisäksi myös paljon instrumentaalisiin tehtäviin liittyvää tehokkuutta. Nykyinen innovatiivisuutta ja luovuutta korostava yhteiskunta saattaaakin toimia tehokkaammin luovuuden ja itsen toteuttamisen tappaja, kuin sen synnyttäjänä. Tämä voi johtua osaksi siitä, että jokaisessa kodissa, koulussa tai työpaikassa vallitsee ilmapiiri, jota säätelevät niin ystävät, opettajat, esimiehet kuin vaikutusvaltaiset arvioijat ja arvostelijatkin.<sup>100</sup>

Csikszentmihalyin<sup>101</sup> mukaan luovan yksilön täytyy sosiaalistua yhteisöön jossa hän toimii ja oppia yhteisön säännöt ja odotukset. Sosiaalistuessaan liikaa yhteisönsä, yksilön motivaatio rikkoa rajoja vähenee, eikä hänellä ole kiinnostusta yhteisön ulkopuolella olevaan tietoon. Tästä syystä luova yksilö on monesti marginaalipersona siinä mielessä, että hänellä on jalka yhteisön sisällä ja toinen yhteisön ulkopuolella. Jos ihmiset tuntevat itsensä ylikontrolloiduiksi, heidän motivaationsa heikkeneminen vaikuttaa luovuuteen sitä heikentäen<sup>102</sup>. Teresa Amabile korostaakin, miten yksilön luovuutta ei saisi kahlita tiukoin määräyksin<sup>103</sup>, koska luovuuden olennainen edellytys on vapaus. Vapaus antaa tilaa luovuudelle ja itsensä toteuttamiselle. Mikäli ympäristö torjuu yksilön henkilökohtaisen luovuuden ja mahdollisuuden toteuttaa itseään, on yksilön joko sopeuduttava ja kätkevä luovuutensa tai vaihdettava ympäristöä. Susanne E. Richert puolestaan toteaa, miten luovat ihmiset joutuvat helposti muiden hyljeksimiksi epäonnistuessaan yrityksissään luoda rohkeasti jotain uutta. Hänen mukaansa luovien yksilöjen tulee olla erityisen vahvoja kyetäkseen vastustamaan yhdenmukaisuuden painetta.<sup>104</sup> Vahva yhteisöllisyys ja vuorovaikutustaitojen korostaminen voi usein jättää varjoonsa yksilön ja hänen luovuutensa. Oman tien kulkijaa voidaan toisaalta

---

<sup>100</sup> Uusikylä 2008, 230.

<sup>101</sup> Csikszentmihalyi 1997, 424.

<sup>102</sup> Amabile 1998.

<sup>103</sup> Amabile 1987, 223-254.

<sup>104</sup> Richert 1991.

kunnioittaa, mutta toisaalta häneen voidaan liittää jopa kielteisiä tunteita. Kari Uusikylä pitääkin luovan ihmisen tärkeimpänä ominaisuutena rohkeaa riippumattomuutta<sup>105</sup>.

#### 4.2.2 Emansipaatio ja sukupuolijärjestelmän kritiikki

Emansipaatioon liittyvä ajattelu suhtautuu tulevaisuuteen yleensä uudistavalla asenteella epätasa-arvoa vähentämällä. Yhdistän vapauden ja rohkeuden toteuttaa luovasti itseään emansipatoriseen ajatteluun, sillä se tähtää yksilön ja ihmisryhmien vapauttamiseen heidän elämänmahdollisuuksiin haitallisesti vaikuttavista pakoista ja normeista. Oletus sukupuolen mukaisesta tavasta toteuttaa itseään toistaa perinteistä heteronormatiivista matriisia. Jako miehisiin miehiin ja naisellisiin naisiin jättää muunlaiset sosiaaliset suhteet varjoon tai näkymättömiksi<sup>106</sup>. Vastaavasti Arno Kotro haaveilee sellaisten tasa-arvokeskustelujen sijaan, joita leimaa hedelmätön vastakkainasettelu miesten ja naisten välillä, sellaisesta yhteiskunnasta jossa kaikki saisivat sukupuolesta riippumatta mahdollisimman vapaasti toteuttaa elämänarvojaan<sup>107</sup>. Sukupuolijärjestelmän käsitettä onkin kritisoitu hierarkisoivana ja dikotomisoivana matriisina joka kategorisoi niin naisia kuin miehiä<sup>108</sup>.

Kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän tuottaman epätasa-arvon lisäksi kulttuuri- ja radikaalifeministit ovat tuoneet esiin naisten erityisyyttä ja erityisarvoja suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen. Esimerkiksi Braidottin ns. radikaalin sukupuolieron teoria tarkastelee naisten keskinäisten erojen lisäksi myös naisten sisäisiä eroja<sup>109</sup>. Feminististä ajattelua luonnehtii tietyn tyyppinen poliittisuus ja pyrkimys tiedostaa ja

---

<sup>105</sup> Uusikylä 2008, 42.

<sup>106</sup> Butler 1990, 6-7.

<sup>107</sup> Kotro 2007. Kts myös Kotro, Helsingin Sanomat 15.6 2008.

<sup>108</sup> Liljeström, Marianne 2004, 111- 138. Usein naisten on sallitumpaa käyttäytyä maskuliinisesti kuin miesten feminiinisesti. Miesten ei ole ollut sallittua tehdä asioita jotka kuuluvat julkisessa mielessä naiseuteen, mutta naisille on ollut sallitumpaa mennä alueille, jotka perinteisessä mielessä kuuluvat miehille. Selitystä on etsitty mm. sukupuolijärjestelmän siitä periaatteesta, jonka mukaan miestä pidetään normina, johon kaikkien tulisi pyrkiä.

<sup>109</sup> Braidotti 1994, 158-166. Siitä huolimatta, että analyysini käsittelee sekä naisellisia että miehisiä tapoja, tukeudun naistutkimuksesta peräisin oleviin käsitteisiin ja tutkimuksiin.

muuttaa sukupuolieroon liittyviä rajoja<sup>110</sup>. Esimerkiksi feminismin ensimmäinen aalto samaistetaan liberaalifeminismiin, jonka tavoitteena on tasa-arvon toteutuminen. Nykyfeminismin toinen aalto keskittyi sukupuolijärjestelmän ja sitä määrittävän vastakohtaparien mies/nainen sekä naiseuden ja naisellisuuden tarkasteluun. Postfeministiset teoriat tai kolmannen aallon feministit edustavat puolestaan konstruktionistista ajattelua, joka kiinnittää huomiota sukupuolen ja ruumiin tuotettuun luonteeseen sekä niihin tapoihin, joilla yksilön identiteettiin vaikuttavia tekijöitä määritellään ja esitetään.<sup>111</sup> Suomessa naisten emansipatorinen tasa-arvopolitiikka kytkeytyi historiallisesti hyvinvointivaltioajatteluun ja tarkemmin ajatukseen naisista ja miehistä erilaisina mutta tasa-arvoisina<sup>112</sup>. Ajattelu viestii kansalaisuuden jakamisesta sukupuolijärjestelmän tavoin kahteen erlaiseen mies- ja naiskansalaisuuteen, jotka ovat toisiaan täydentäviä ja samanarvoisia.

Suomessa ns. yhteiskunnallisesta äitiydestä niin ammattina kuin henkisenä ominaisuutena ja luontaisena kyknä hoivata, kasvattaa ja ymmärtää tehtiin väline naisten poliittiselle toiminnalle juuri siksi, että naisilla ajateltiin olevan erityistä pätevyyttä suhteessa perhe-, sosiaali- ja terveyspolitiikkaan sekä koulutus- ja sivistyskysymyksiin.<sup>113</sup> Miesten vapautusliikkeissä miesten socialisaatio maskuliinisuuteen nähdään usein alistavana prosessina ja kasvattamisena rajoitettuun sukupuolirooliin<sup>114</sup>. Jukka Lehtonen toteaa, miten käytännöt, joilla esimerkiksi maskuliinisuutta rakennetaan, asettaa niin miehet kuin naisetkin hankalaan asemaan<sup>115</sup>. Miehet kokevat olevansa oman maskuliinisen roolinsa vankeja tehden pitkää työpäivää perheensä pääasiallisena elättäjänä, ilman mahdollisuutta toteuttaa hoivaavaa puolta itsestään.<sup>116</sup>

Mikko Lehtonen korostaa miten niin mieheys kuten naiseuskin ovat muuntuvaisia käsitteitä ja miten muuttumista tulisi tarkastella suhteessa käynnissä oleviin

<sup>110</sup> von Bonsdorff & Seppä 2002, 13. Esimerkkinä mainittu Luce Irigaray ja Hélène Cixous, jotka ovat korostaneet naispuheen ja -kirjoituksen teorioissaan naisellisuuden erityisarvoa ja moninaisuutta,

<sup>111</sup> von Bonsdorff & Seppä 2002, 14-15.

<sup>112</sup> Rantalaiho 1994.

<sup>113</sup> Sulkunen 1987, 162-167.

<sup>114</sup> Eräranta 3/2005.

<sup>115</sup> Lehtonen 1999, 122.

<sup>116</sup> Kts. esim Jokinen 1999.

yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutoksiin. Hän korostaa, miten postmodernilla subjektilla ei ole kiinteää olemuksellista tai pysyvää identiteettiä, vaan identiteetti on aina historiallisesti määrittynyt ja muotoutuu ja muokkautuu jatkuvassa suhteessa muihin tapoihin. Yksilön sisällä on toisin sanoen lukuisia ristiriitaisiakin eri suuntiin tempoilevia identiteettejä, minkä vuoksi identifikaatiomme vaihtelee jatkuvasti. Jäänteiden omaiset vallitsevat mieheyden mallit ovat peräisin jo menneeltä ajalta, mutta elämme niitä edelleen todeksi päivittäin. Lehtonen korostaa, miten mieheyden kohdalla totuttuun identiteettiin kohdistuvat uhat voivat synnyttää pakonomaista tarrautumista totuttuun. Perinteisinä hegemonisina maskuliinisuuden malleina ne eivät kuitenkaan kata tai käytä hyväkseen kaikkia miehenä olemiseen liittyviä kokemuksia ja pyrkimyksiä, vaan jättävät varjoon monia muita miesten kokemuksen puolia. Tilanne synnyttää tilaa ja tilausta vaihtoehtoisille mieheyden malleille.<sup>117</sup>

## 5 UUDENLAINEN NÄKÖKULMA

Seuraavaksi selvitän, miten uudenlainen näkökulma sekä miehisiin että naisellisiin tapoihin ottaa huomioon, miten käsitykset miehisestä ja naisellisesta ovat ajan mukaan muuntuvia käsityksiä. Tämän mukaan luovuus voidaan ymmärtää myös naisellisten ja miehisten tapojen vuorovaikutuksena, missä perinteinen mieselättäjä- ja hoivarooli asettuvat hedelmälliseen vuorovaikutukseen keskenään.

### 5.1 Luovuus sekä maskuliinisenä että feminiinisenä tapana

Uusikylän mukaan kaavamaisen miehekäs mies tai naisellinen nainen on harvemmin luova<sup>118</sup>. Csikszentmihalyi<sup>119</sup> puolestaan määrittelee luovaa persoonallisuutta mm. sellaisten vastakkaisten adjektiiviparien avulla, kuten leikkivä-kurinalainen, ekstrovertti-introvertti, intohimoinen-objektiivisen viileä, traditionaalinen-kapinallinen ja maskuliininen-feminiininen. Maskuliininen-feminiininen adjektiivipariin viitaten, luovalla persoonalla voi siten olla vastakkaisen

---

<sup>117</sup> Lehtonen 1999, 79-87.

<sup>118</sup> Uusikyläi 2008, 42.

sukupuolen tyypillisiä käyttäytymispiirteitä. Uusikylä kuvaa tämänkaltaista androgyynisyyttä luovassa yksilössä ilmenevänä tasapainoisena maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden yhdistelmänä<sup>120</sup>, sekä miehisenä että naisellisena käyttäytymisenä tilanteen mukaan.<sup>121</sup> Luova yksilö voi halutessaan olla joko naisellinen tai miehinen rohkeasti persoonallisuutensa eri puolia yhdistellen. On todettu, että luova yksilö pystyy muuttamaan joustavasti ajattelunsa ja toimintansa suuntaa, etenemättä kaavamaisen jäykästi, kuten luovuutensa ja joustavuutensa hukanneet yksilöt<sup>122</sup>. Luovuutta on kuvattu myös terveyttä ja sopeutumista helpottavana ilmiönä ja eräänlaisena luovan yksilön hallittuna ja tietoisena taantumana tavanomaisesta ja kaavamaisen jäykästä käyttäytymismallista poikkeamisena.<sup>123</sup> Luova ihminen kypsänä persoonallisuutena kykenee käyttämään inhimillisen persoonallisuutensa kaikkia puolia, tavallisestakin poiketen.

Uudenlainen näkökulma luovaan itsensä toteuttamiseen on tärkeää, koska kaikilla luovuuden aloilla tarvitaan sekä miesten että naisten arvosuuntausten ja kiinnostusten kohteiden huomioonottamista. Jos taas kulttuurin edelläkävijöinä olisi vain miehiä tai naisia, kehittyisi se eriarvoiseksi ja epäoikeudenmukaiseksi.<sup>124</sup> Esimerkiksi mieselättäjyyden haurastuessa ja sukupuolten yhdessä elämisen muotojen moninaistuessa, hoivasta muodostuu entistä merkittävämpi sosiaalipoliittinen haaste. Julkisilla miehisillä elämänalueilla on nähtävissä yksilön autonomiaa painottava ajattelu, kun taas yksityisellä feminiinisellä välittämiseen ja huolenpitoon tukeutuva ajattelumaailma. Yksilöllistymisen myötä perinteinen perheen ja sukupuolijaon turvaama hoiva muuttuu toisin sanoen vähemmän itsestään selviksi. Marjatta Bardy kuvaakin tämänkaltaisia sosiaalisia prosesseja osuvasti Jane Jacobsilta peräisin olevien *kauppiasmoraalin* ja *huolenpitomoraalin* termein. Jacobsin mukaan kulttuurisille kukoistuskauksille on ominaista juuri näiden kahden eriaikaisesti toimivan moraalilajin rinnakkaiselo. Kauppiasmoraalin eetos on

---

<sup>119</sup> Csikszentmihalyi 1997, 2005.

<sup>120</sup> Uusikyläi 2008, 42.

<sup>121</sup> Androgyyni on henkilö joka ei tunne kuuluvansa selvästi kumpaankaan biologiseen sukupuoleen. Androgyyni tuntee sukupuoli-identiteettinsä koostuvan maskuliinisten ja feminiinisten ominaisuuksien yhdistelmästä, tai ei kummastakaan. Androgyyniä verrataan ns. kolmanteen sukupuoleen. Henkilö saattaa vuorotella eri sosiaalisia sukupuolipiirteitä tarpeiden ja tilanteiden mukaan. Tällä nimityksellä on siten lähinnä kulttuurinen merkitys, eikä niinkään biologinen.

<sup>122</sup> Guilford 1950, 444-454.

<sup>123</sup> Kris 1979.

<sup>124</sup> Eskola 6 Haavio-Mannila, E. 1982, 4-15.

voiton tuottaminen, joka on tarpeen taloudellisen toiminnan kehittymiselle. Huolenpitomoraalin eetoksena on puolestaan vaalia niitä yhteiskunnan osa-alueita, joita ei voi panna kaupan. Edellä kuvattuja sosiaalisia prosesseja ei voi Jacobsin mukaan sekoittaa keskenään, mutta parhaimmillaan molemmat ovat hyvin kehittyneitä ja hyödyntävät toinen toistaan hedelmällisessä vuorovaikutuksessa.<sup>125</sup>

Täytyy siis kiinnittää huomio siihen, että sekä miesten että naisten arvosuuntaukset, näkökulmat ja kiinnostuksen kohteet otetaan huomioon. Bardy antaakin esimerkin siitä, miten esimerkiksi yhteisöllinen taidetoiminta tuo esiin erilaisia intressejä koetellen juuri erilaisten jännitteiden sietokykyä<sup>126</sup>. Taide ja yhteiskunta ovat vastavuoroisissa suhteissa toisiinsa erilaisin sidoksin, muotoutuen aikakaudesta riippuen eri tavoin. Näihin jännitteisiin sidoksiin vaikuttavat muun muassa elannon hankkimisen tavat ja yhteiskunnallinen työnjako. Koska hyvinvointiyhteiskunnan historialliset juuret ulottuvat 1700-luvulle saakka, ajassa taaksepäin katselu johdattaa työnjakoon liittyviin pitkäkestoisiin historiallisiin juonteisiin. Taide on tapoja kuvata ja nimetä maailmaa, työstämällä siitä erilaisia havaintoja ja kokemuksia juuri taiteen keinoin. Taiteessa luodaan ja jaetaan muotoja ja merkityksiä. taide peilaa, tulkitsee ja muuttaa erilaisten todellisuuksien hahmottamista, kokemista ja tuntemisen tapoja. Vastaavasti taidelähtöiset, luovuutta korostavat hankkeet ovat tekijöidensä näköisiä, ainutlaatuisia kulloisenkin ihmisryhmän merkityksellisinä pitämien kokemusten ja havaintojen mukaan.<sup>127</sup>

## 5.2 Dialogi

Sava Inkeri toteaa, miten paradoksaalisesti voimme löytää todellisen itseytemme vasta kun vapaudumme sosiaalisen aseman määräämistä rooleista ja niiden asettamista odotuksista sen suhteen, miten meidän tulisi olla ja elää.<sup>128</sup>Kun rohkaistaan osallistumiseen, osoitetaan samalla oman elämismaailman yhteyksiä

<sup>125</sup> Bardy & Känkänen, Päivi 2005, 35-39.

<sup>126</sup> Bardy 2007, 27.

<sup>127</sup> Bardy 2007, 21-22.

<sup>128</sup> Sava 2007, 184.



yhteiskunnalliskulttuuriseen todellisuuteen ja valmiuksia suodattaa sen vaikutuksia omaan elämään.<sup>129</sup>

Kuvaan luovuutta miehisten ja naisellisten tapojen vuorovaikutuksena sekä maskuliinisuuden ja feminiinisen hedelmällisenä dialogina. Juha Varton mukaan dialogia voi tapahtua silloin, kun paikalla on ihmisiä, joilla on erityinen syy ja valmius jakaa keskenään koettuja asioita. Tilanne edellyttää kuitenkin luottamusta, antautumista, yhteistä päämäärää sekä halua ja rohkeutta jakaa toisten kanssa kokemansa tavalla, joka ei ole kliseinen<sup>130</sup>. Tässä tapauksessa ymmärrän dialogin kahden tai useamman ihmisen välisenä vuoropuheluna, ajatusten vaihtona ja yhdessä ajatteluna, joka voi ilmetä myös erilaisina miehisinä tai naisellisina näkemyksinä ja esityksen muotoon kirjoitettuna teksteinä tai puheina. Dialogin tarkoitus on herättää toisin sanoen oivalluksia ja synnyttää uutta.

Uuden luomisessa dialogia tarvitaan, jotta sosiaalista arkea ymmärretään eri näkökulmista ja löydetään ongelmiin parempia ratkaisuja. Ajatus dialogin tärkeydestä korostuu esimerkiksi erilaisten organisaatioiden työhyvinvoinnin tai strategioiden kehittämisessä. Dialogin voima ilmenee yhdessä ajattelun, ryhmäprosessien, erilaisuuden hyväksymisen ja toisilta oppimisen näkökulmasta. Tavoitteena on luoda yhteistä ymmärrystä ja kehittää toimintoja yhdessä ja saavuttaa parempi ymmärrys maailmasta, itsestä ja toisista. Luovuuden ja innovaatioiden näkökulmasta dialogin tärkeys kasvaa, koska dialogin taito synnyttää uutta luovaa ajattelua ja toimintaa. Heini Wink näkeekin dialogin postmodernin ajattelun mukaisena moninaisuuksien kirjona, moniäänisenä vuorovaikutuksen muotona. Dirskursiivinen ja dialoginen tapa tarkastella maailmaa synnyttää moniäänisyyttä, joka rakentaa innovaatioita. Innovaatioita syntyy kun ei tarvitse pitäytyä annetuissa staattisissa rooleissa ja käytännöissä<sup>131</sup>.

---

<sup>129</sup> Sava 2007, 194.

<sup>130</sup> Varto 2007 62-63.

<sup>131</sup> Wink 2008, 91-104.

### 5.3 Yksilön miehinen tai naisellinen tapa

Jos taas naisia ja miehiä ajattelee ennen kaikkea ihmisinä ja yksilöinä, joita kumpaakin sukupuolen mukaiset roolit sekä rajoittavat että mahdollistavat, kysymys sukupuolesta jää taka-alalle. Koivuseen ja Liljeströmiin viitaten tällainen näkökulman vaihdos tai paradigman muutos<sup>132</sup> uudenlaisena asetelma korostaa sukupuolten välistä symmetriaa ja esittää molemmat sukupuolet samassa verrannollisessa asemassa oleviksi.<sup>133</sup> Jättäessäni sekä miesten että naisten toimintamahdollisuuksia rajoittavan ongelmallisen kysymyksen sukupuolesta taka-alalle, tarkastelun kohteeksi jää yksilö, joka voi olla biologiselta sukupuoleltaan joko mies tai nainen ja jonka tapa toteuttaa itseään voi toistua sekä naisellisena että miehisenä. Tässä tapauksessa huomio ei kiinnity enää biologiseen sukupuoleen ja miesten miehisiin tai naisten naisellisiin tapoihin.

Butlerin ajatus sukupuolen performoinnista ja toistosta kulttuurisesti vakiintuneiden eleiden avulla muokkautuu tässä yhteydessä yksilön tavaksi toteuttaa itseään miehistä tai naisellista tapaa toistaen. Kyse on siten sellaisen sukupuolen ymmärtämisen tavasta, jossa sukupuolisen olemuksen sijaan katse kääntyy sukupuoliperformatiiveihin<sup>134</sup> ja jossa naiselliset ja miehiset tavat ymmärretään sisäsyntyisyyden sijaan tehdyiksi ja konstruoiduiksi. Miehisestä tai naisellisesta tapojen toistoista voi siten yrittää jäljittää myös muutoksia ja rajanylityksiä, joita tyylin toisin toistamisessa tietyssä kontekstissa ilmenee. On siis erilaisia keinoja ja strategioita esittää naisellista tai miehekästä tapaa, jotka eivät tarvitse tiettyä ruumista, vaan tietyn ruumiillisuuden performointina. Toisin toistaminen voi ilmetä yksilön tavassa toteuttaa itseään luovasti esimerkiksi sekä miehisten että naisellisten tapojen vuorovaikutuksena ja yhdistelmänä.

Miehistä tai naisellista tapaa toteuttaa itseään tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä, diskursseissa ja instituutioissa perinteisiä tapoja, sääntöjä ja normeja toistamalla. Esimerkiksi Kirsti Lempiäinen on lähestynyt performatiivisuuden idean kautta kansallisuutta ja kuvannut tätä ns. ohjelmallista yhteisöllisyyttä yhteen

<sup>132</sup> Kakkuri-Knuuttila 2007, 398.

<sup>133</sup> Koivunen & Liljeström 2004, 23.

<sup>134</sup> Butler 1999, 172.

kansaan vetoamisena, mikä syntyy toiston avulla ja ideologiaan jatkuvan osallistumisen kautta. Lempiäisen mukaan kansallisuuden opin tai ideologian konservatiiviset vaikutukset näkyvät sukupuolijärjestyksessä, jota hän tutkimuksessaan kuvaa performatiivisena itsestään selvyyksien toistona. Kirsti Lempiäinen toteaa Parsonsin sukupuolirooliteorian jakaneen yhteiskunnan naisten ja miesten alueisiin, jossa naisille jäi koti ja ns. yksityinen, kun taas miehille palkkatyö eli ns. julkinen. Positioiden väistämättömyys biologisen sukupuolen mukaisina rooleina Lempiäisen mukaan kuitenkin kyseenalaistuu, kun lähestymme positioita performatiivisuuden teoriasta käsin. Tämän mukaan miehinen ja naisellinen tapa syntyä tekemisen prosessissa.<sup>135</sup>

Silloin yksilön henkilökohtainen elämäntyyli ja tapa toteuttaa itseään ilmaisee yksilön identiteettiä symbolisten merkkien kautta ja tuo yksilön yksityisen julkiseen valoon. Yksilön elämäntyyliellä on siten kyky ylittää sisäisen ja ulkoisen, yksityisen ja julkisen välinen raja.<sup>136</sup> Fornäs ehdottaakin, että näitä sosiaalisen ja kulttuurisen tason kohtaamispisteissä symbolisiin ilmaisuihin liittyviä tyyllisiä muotoja voi tarkastella yksityiskohtaisen hermeneuttisen lähiluvun avulla, jolloin kohteena ovat yhteiskunnalliset rakenteet ja se, miten yksilöt symbolisia muotoja käyttävät.<sup>137</sup> Lempiäinen korostaa, miten kriittisen luennan perimmäisenä emansipatorisena tavoitteena on sallivuuden ja monenlaisten erojen korostaminen niin kansallisuuden kuin sukupuolenkin järjestyksissä<sup>138</sup>.

## 6 MENETELMÄ

Tässä tutkielmassa tarkastelen, toistuvatko tutkimuskohteeksi valituissa teksteissä tausta-oletuksen mukaiset tyypilliset miehiset tai naiselliset keinot. Tekstien taustalla piilevä yhteinen tavoite liittyy suomalaisen luovan hyvinvointiyhteiskunnan uudistamiseen. Näkökulma tutkittavaan aiheeseen viittaa konstruktionistiseen ajatteluun ja postfeministiseen teoriaan, koska käsittelin ajatusta luovasta hyvinvointivaltiosta lähinnä ideologisena ajatusrakennelmana ja tavoitteena, johon

---

<sup>135</sup> Lempiäinen 2002, 20-36.

<sup>136</sup> Fornäs 1998, 116.

<sup>137</sup> Fornäs 1998, 133.

<sup>138</sup> Lempiäinen 2002, 34.

pyritään. Sukupuolta tarkastelin sen tuotetun luonteen kautta sellaisina itsen toteuttamisen tapoina, jotka viittasivat perinteisen sukupuolijärjestelmän mukaiseen itsen toteuttamisen toistoon miehisinä tai naisellisina tapoina. Ajatteluani ohjasivat konstruktionistisen teorian mukaiset kysymykset siitä, minkälaisia miehisiä tai naisellisia tarkoitusperiä tekstissä toistetaan. Kaksijakoista sukupuolijärjestelmää ja naisena ja miehenä olemista määrittää läpi elämän kokonainen rajoittavien käytäntöjen ja ajattelutapojen verkosto, josta ei voi päästä eroon.<sup>139</sup>

Analyysiä varten rakennetun teoriaan nojalla tarkastelin, toistuiiko tutkimuskohteen tekstien asiasisällöissä tyypilliset miehiset vaiko naiselliset keinot, vai toimivatko ne tekstissä luovasti keskenään. Tulkintaani ohjasi hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän mukaiset normit ja ennako-odotukset miehisistä ja naisellisista toimintatavoista ja rooleista itsen toteuttamisessa. Analyysi tukeutui ajatukseen naisellisista ja miehisistä rooleista, jotka ovat biologisen ruumiin mukaan määrittyneet. Tässä analyysissä käsitelin kuitenkin kysymystä sukupuolesta väljemmin miehisinä ja naisellisina keinojen toistona, mitkä ymmärrän sujuvina kulttuurisesti kontingentteina taitoina, joita on opittu käyttämään. Tekstistä paljastuvat toistuvat vaikuttamispyrkimykset eivät välttämättä ole tiedostettuja, sillä suurin osa kommunikaatiokeinojen käytöstä on yleensäkin tiedostamatonta. Juuri tiettyjen keinojen valinta ei siis välttämättä osoita yksilöllistä tahdonilmaisua, vaan pikemminkin kommunikaation sisäänrakennettuja yhteiskunnallisia arvostuksia. Näin ollen tämä analyysi viestittää etäisyyttä ottavasta näkökulmasta tekstiin, jolla pyritään kauemmas itse siitä kontekstista ja kommunikaatiotilanteesta, joissa puheet alun perin pidettiin.<sup>140</sup>

## 6.1 Laadullinen tutkimusote

Kuten hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän mukainen työnjako sekä elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tilastot<sup>141</sup> antavat ymmärtää, oletin myös tässä

---

<sup>139</sup> von Bonsdorff & Seppä 2002, 15-16.

<sup>140</sup> Kakkuri-Knuuttila 2007, 239.

<sup>141</sup> Kauhanen & Napari 2009.

analyysissä tarkastelemieni tekstien toistavan miehisiä ja naisellisia keinoja toteuttaa itseään syy-seuraussuhteen mukaisesti. Lähestyin tutkimusta laadullisin menetelmin, koska tulkitsin tekstuaalisessa muodossa ilmenevien keinojen merkitystä tietyssä kontekstissa. Tulkinnan ja luokittelun tavoitteena oli esiintyneiden tyypillisten keinojen merkityksien, mutta myös oman ymmärryksen laajentuminen. Tulkitsin sukupuolijärjestelmä-käsitettä sekä sen hyvien, että huonojen puolien mukaisesti, sillä ymmärrän miehiset ja naiselliset keinot sekä kontingenteiksi ja sujuviksi tavoiksi, jotka helpottavat jokapäiväistä arkeamme, mutta myös konservatiivisiksi ja yksilön toimintamahdollisuuksia ja luovuutta rajoittaviksi. Analyysin tuottama tieto stereotyyppisistä keinoista viittaa emansipatorisiin pyrkimyksiin vapauttaa niin miehet kuin naisetkin tyypillisistä sukupuoleen liitetystä rooleista, jotka voivat olla luovuutta rajoittavia tekijöitä. Tämän analyysin näkökulmaa luonnehtii tietyntyyppinen poliittisuus ja pyrkimys tiedostaa ja muuttaa niin miehiin kuin naisellisiin rooleihin liittyviä kulttuurisia rajoja. Rajojen muuttaminen saattaa vapauttaa yksilöt ulkoa asetetuista määrittelyistä<sup>142</sup>.

Mikäli luovuus moninaisena ilmiönä ymmärrettäisiin myös naisellisten ja miesten toimintatapojen vuorovaikutuksena, saattaisi tästä seurata miesten ja naisellisten eriytyneiden elämismaailmojen lisääntynyttä keskinäistä dialogia, yhteisymmärrystä ja keskinäistä yhteistyötä, mikä johtaisi lopulta yhteiskunnan erilaiset maskulinisoituneet ja femininisoituneet sosiaaliset tilat, alat ja luokat yhdistävään toimintaan. Näkökulma korostaa luovuudessa ja itsen toteuttamisessa sitä, miten sekä naisellinen että miehekäs tapa, jotka ovat muodostuneet joukosta kulttuurisesti määräytyneitä rooleja, voisivat luonnehtia sekä biologista miestä että naista.

Tarkastelutapaani ohjaa halu tulkita tekstissä ilmeneviä sukupuolijärjestelmään viittaavia elementtejä, joka toistuessaan tuottivat stereotypioita ja epätasa-arvoa sekä miehiin että naisiin liittyen. Tavassani tarkastella erilaisia tapoja myös korostuu näkökulma, jonka mukaan naisellinen ja miehinen eivät ole toisiaan poissulkevia näkökulmia, vaan toisiaan täydentävinä. Yhdessä esiintyessään ne ovat mahdollisuus luoda jotain uutta. Käytin analyysissä useita naistutkimuksen perinteen

---

mukaan kehittyneitä käsitteitä, joista tärkein lienee taustaoletukseeni vaikuttanut sukupuolijärjestelmän käsite. Mikäli teoriaan olisi liittännyt laajemmin myös kriittisen miestutkimuksen kehittämiä käsitteitä ja näkökulmia, analyysi olisi ollut lähtökohdiltaan hedelmällisempi.

### 6.1.1 Artikulaatio miehisistä ja naisellisista tavoista merkityksen lisänä

Tutkimuskohteen tekstien ensisijainen tarkoitus oli kiinnittää teksti sen itsensä tarjoamiin puheenvuorojen mukaisiin teemoihin. Paul Ricoeurin viitaten, löysin kuitenkin teksteissä piileviä toistuvia miehisiä ja naisellisia keinoja ns. ”merkityksen lisänä” tekstien taustalta. oletin tekstien argumentin voiman piilevän juuri siinä, mitä teksteissä ei suoraan sanottu<sup>143</sup>. Kysymys miehisten ja naisellisten tapojen toistumisesta muutti tähän asti ns. sukupuolineutraalit tekstit mahdollisuudeksi tulkita tekstistä toissijaisia, ei-aiottuja asioita. Tämänkaltaisen lukijapaikan ottaminen suhteessa tekstiin antaa ns. väärinlukemisen kautta tilaa toisenlaiselle lukemisen mahdollisuudelle<sup>144</sup>, paljastaen tekstien monimerkityksisyyden siinä, mitä tekstit eivät ensisijaisesti ole. Koin tämän kaltaisen luennan hedelmällisenä tapana lähestyä tekstiä, koska oletin sen tuovan nykyisen ajattelun huomaamatta jäävät, tiedostamattomat yhteiskunnan miehiset ja naiselliset rakenteet näkyviksi. Tämä tapahtui vertaamalla nykyistä miehistä ja naisellista tapaa toimia menneisyydestä perittyihin hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmään viittaaviin tapoihin ja elämäntyyliin.

Gadamerin<sup>145</sup> hermeneutiikkaa käsitteleviin kirjoituksiin viitaten tutkimuksessa oli siten kyse myös omien ennakko-oletuksieni koettelemisesta hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän historiasta avautuvan toiseuden kautta. Ricoeur korostaa,

---

<sup>142</sup> von Bonsdorff & Seppä 2002, 13.

<sup>143</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 60.

<sup>144</sup> Ricoeur 2000, 82.

<sup>145</sup> Gadamer 2004.

miten vierauden omaksumiseen pääsee erilaisten välittäjien, kuten symbolien ja tekstien merkitysten sekä diskurssien tulkinnan kautta.<sup>146</sup>

Naisellisten ja miesten tapojen lukemisen pohjana artikulaatioteoreettinen viitekehys yhdisti luovuuteen ja luovaa hyvinvointivaltiota käsittelevien tekstien luentaan sukupuoli-järjestelmään viittaavat hegemoniset artikuloinnin tavat miehisiin ja naisellisiin tavoista. Artikulaatio<sup>147</sup> tarkoittaa käytäntöä, joka perustaa tekstissä olevien elementtien joukkoon suhteen, jonka tuloksena näiden identiteetti muotoutuu uudelleen. Artikuloivan käytännön tuloksena syntyneitä järjestäytyneitä kokonaisuutta kutsutaan diskurssiksi. Stuart Hall kuvaa artikulaatiota kahden tai useamman erillisen elementin yhteenkytkemisenä<sup>148</sup>. Hänen mukaansa artikulaatio on siten yhteennivellys, joka tiettyjen ehtojen vallitessa tekee elementeistä ykseyden, olematta kuitenkaan kytkemänä kaiken aikaa ehdoton. Myös toisenlaiset kytkennät ovat mahdollisia. Olennaista yhteennivellyksessä on se, missä oloissa liitos voidaan tehdä.<sup>149</sup> Artikulaatioteorian lähtökohtana on Hallin kehittämä *encoding - decoding* -malli purkamisena ja yhteen liittämisenä, jota hän on soveltanut mm. rotua koskeviin kysymyksiin. Tässä analyysissä purkaminen ja yhteen liittäminen tarkoittaa luovuuden ja sukupuoli-järjestelmä -käsitteiden purkamista sekä käsitteisiin liittyvien elementtien uudenlaista yhteen liittämistä. Sen sijaan, että lukisin tekstejä pelkkänä hyvinvointiyhteiskuntaan liittyvänä myyntipuheena, tarkastelin miten luovuus teksteissä ilmeni miehisiin ja naisellisiin tapoina toteuttaa itseään. Analysoin tapoja dynaamisina ja muuntuvaisina, unohtamatta sitä, miten käsitykset luovuudesta, sukupuolesta ja miehisestä ja naisellisesta ovat nekin perinteen myötä muotoutuneet sellaisiksi kuin nyt ovat.

### 6.1.2 Hegemoniset miehiset ja naiselliset diskurssit

<sup>146</sup> Ricoeur 2000, 79. Ricoeur viittaa de Saussuren perustavanlaatuisen kieltä *langue* ja *parole*ä koskevaan erotteluun, jonka mukaan *langue* on koodien joukko, jonka pohjalta puhuja voi tuottaa intentionaalisen *parolen* tietynä viestinä.

<sup>147</sup> Laclau & Mouffe 1985, 105.

<sup>148</sup> Hall 1992a, 335-380.

<sup>149</sup> Hall 1992b, 368.

Hegemonisina miehiset ja naiselliset diskurssit sisältävät kulttuurissa yleisesti jaetun, tunnetun ja hyväksytyt tiedon sukupuolijärjestelmän mukaisesta tyypillisestä työnjaosta naisten ja miesten kesken. Diskurssi ilmenee analyysissä miehisten ja naisellisten sosiaalisten käytäntöjen ja niitä koskevien kielellisten ilmaisujen kiteytymistä toiston ja variaatioiden kautta kokonaisuuksina, joita analysoiduista teksteistä voi tunnistaa. Analyysissä diskurssit toimivat toistojen ja variaatioiden kautta kiteytyneinä puhe- ja ajattelutapoina ja edelleen miehisten ja naisellisten toimintatapojen ja keinojen esiintuojina hyvinvointiyhteiskuntaan liittyvissä tavoitteissa.<sup>150</sup>

Sukupuolijärjestelmä rakentuu diskursiivisiin merkitysulottuvuuksiin ankkuroituvien merkityksellistävien kuvauksien kautta<sup>151</sup>, toimien samalla valitun näkökulman perusteluina. Usein tukeudutaan sellaisiin tunnettuihin diskursseihin, jotka toistavat sosiaalisesti sukupuolijärjestelmäksi kutsuttua symbolis-aineellista rakennetta. Tässä analyysissä diskurssit ilmenivät tekstikokoelmina, jotka luokittelin niissä toistuvien tapojen mukaan joko tyypillisiksi miehiseksi tai tyypillisiksi naisellisiksi keinoiksi. Keinojen luokittelu asetti tekstit tiettyyn sukupuolijärjestelmään viittaavaan suhteeseen luovuutta tavoittelevan hyvinvointiyhteiskunnan liittyvässä diskurssissa. Esimerkkiteksteissä toistuvien keinojen tyypillisyyden mukaan analysoin, toistivatko tekstit teoriaosuudessa kuvaamiani yleisesti tunnettuja tyypillisiä miehiä tai naisellisia tapoja tai näkökulmia. Näkökulmaa voi kuvata myös Aristoteleen Retoriikka-teoksen mukaan termillä topos, jotka hänen mukaansa ovat ohjeita argumentin etsimiseksi. Puheissa ja tässä tapauksessa teksteissä topos ilmenee siis tyypillinen miehisestä tai naisellisesta näkökulmasta toistettuna väitteenä, jonka puolesta tekstissä argumentoidaan.<sup>152</sup>

### 6.1.3 Hermeneuttinen kehä ja hyvinvointivaltion ideologia

---

<sup>150</sup> Ricoeur 2000, 45-77.

<sup>151</sup> Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 67.

<sup>152</sup> Kakkuri-Knuuttila 2007, 243-251.



Voidaan sanoa, että kieltäydyin lukijana ottamasta vastaan sitä positiota, jota tekstit minulle ensisijaisesti tarjosivat<sup>153</sup>. Lawrence Grossbergin ajatuksiin tukeutuen, teksteissä ei kuitenkaan koskaan itsessään ole mitään, mikä takaisi tekstillä ennalta jotkut tietyt merkitykset. Tässä tapauksessa tekstit vain ehdottivat minulle sellaista lukupaikkaa, mikä näytti toisia paikkoja luonnollisemmalta.<sup>154</sup> Miehisten ja naisellisten tapojen tulkitseminen ja luokittelu omanlaisinaan diskursseina tietyssä kontekstissa kuitenkin seuloi ja sulki pois tulkintojen monimerkityksellisyyttä ja helpotti teksteissä ilmenevien samankaltaisten symbolien ymmärtämistä.<sup>155</sup>

Hermeneuttiseen kehään viitaten tekstien osien merkitys liittyi tekstin kokonaisuuteen ja päinvastoin. Tulkitsemisen onnistumisen kriteerinä puolestaan on tekstin ja tulkinnan välinen sopusointu, ristiriidattomuus sekä se, miten tulkinta teki tekstit ymmärrettäviksi teoriassa määrittelemiä miehisten ja naisellisten keinojen kannalta. Tekstistä paljastuvien keinojen diskurssissa näyttäytyminen on tekstien uuden olemisen muodon luomista ja toi esiin tekstien motivaation ja merkityksen lauseiden taustalla.<sup>156</sup> Tulkitsin tekstejä asian itsensä ehdoin, kunnes tekstin ja minun tulkintahorisontit ymmärtämisen kautta sulautuivat omalla tavallaan toisiinsa. Gadamer kuitenkin korostaa, miten tulkinta on aina dialogista keskustelua ja teksti välivaihe ymmärtämistapahtumassa. Tulkitseva sana on tulkitsijan, eikä tulkittavan tekstin kieltä. Liikettä hermeneuttisessa kehässä ohjaa tekijä, joka karsii tulkinnasta kaiken sellaisen, mikä ei ole tekstin merkitystä.<sup>157</sup>

Gadamerin mukaan käsittelin tekstejä niin sanottuina preteksteinä, jotka ilmaisevat jotain piilevää ja joita voi tulkita suhteessa siihen, mitä ne eivät tarkoita. Yleensä ideologisiin päämääriin pyrittäessä pretekstejä käytetään erityisesti mielipiteiden muokkauksessa.<sup>158</sup> Tässä tapauksessa oletin ideologian ja tavoitteen luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta vaikuttavan tekstin takana ns. piilevänä intressinä, joka tietoisesti tai tiedostamattaan toistui tekstissä joko miehisinä tai naisellisina keinoina säilyttää tai uudistaa arvokkaiksi ja tärkeäksi koetut hyvinvointiyhteiskunnan

---

<sup>153</sup> Fuss 1989, 32.

<sup>154</sup> Grossberg 1995, 65.

<sup>155</sup> Ricoeur 2000, 33-44.

<sup>156</sup> Gadamer, 2004, 21-28.

<sup>157</sup> Gadamer 2004, 64.

rakenteet. Tässä yhteydessä tavoitteellinen ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta on yhteiskunnassa tapa, jonka avulla yksilö elää rooliaan yhteiskunnallisessa kokonaisuudessa. Ideologia luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta on siten aina osallisena yksilön muotoutumisessa, mahdollistaen myös sen, että yksilö voi sujuvasti (kontingentisti) toimia. Toisin sanoen ideologia hyvinvointivaltiosta ja hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmästä löi ennakoita lukkoon tekstistä löytyvät tietyt sukupuolen mukaiset roolit.

Norman Fairclough erottaa tekstin välittömän kontekstin lisäksi tilanteen kontekstin, jolloin jokainen tulkitsija toimii sosiaalisten käytäntöjen kokonaisuudessa. Tämä osaltaan myös rajoitti tekstin merkityksiä.<sup>159</sup> Tässä analyysissä osa analyysin liittyvistä teksteistä on tuotettu mm. osana valtionhallintoa, koskien mm. opetusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja työministeriön julkaisuja ja raportteja hyvinvointiyhteiskuntaan ja luovuuteen liittyen. Osa teorian teksteistä liittyy vahvasti naistutkimuksen ja osa taidekasvatukseen alaan. Tekstin ja minun kanssakäyntiä voi kuvata kulttuurisesti, ideologisesti ja inter-tekstuaalisesti järjestäytyneeksi, mistä johtuen tekstien ja tulkintani erottaminen toisistaan on myös kyseenalaista.<sup>160</sup> En siis luenut tekstejä yksin, vaan tietyin ennako-oletuksin varustettuina. Vaikka tekstit materiaalisina olisivat reaalisia ja suhteellisen selvärajaisia, semioottisina olivina tekstien rajat joutuvat kuitenkin liikkeeseen. Näin ollen vasta tekstin luenta tuottaa tekstit luettavina objekteina. Tämänkaltaisen luenta mahdollistaa myös tarttumisen tekstien koko merkityspotentiaaliin<sup>161</sup>.

## 6.2 Retorinen analyysi tavoitteiden ja keinojen toistosta

Hermeneutiikka jakaa retoriikan kanssa tietyn vakuuttavien argumenttien alueen, sillä vuoropuhelun ja näkemysten vaihdannassa rakentuu yhteisyys, joka ylittää

---

<sup>158</sup> Gadamer 2004, 233-234

<sup>159</sup> Fairclough 1992, 81.

<sup>160</sup> Bennet & Woollacott 1987, 64.

<sup>161</sup> Lehtonen 1996, 175.

yksilön ja ryhmän, johon yksilö kuuluu.<sup>162</sup> Vastaavasti ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta pohjustaa retorisesti sosiaalista kumppanuutta ja keskinäisen ymmärtämisen tavoittelua. Tämän vuoksi tarkastelin tutkimuskohdetta retorisen analyysin menetelmin. Retorinen analyysi on toisin sanoen tutkimusta ohjaava metodi. Klassinen retoriikka on antiikista periytyvä puhetaidon käytännöllisen opiskelun perinne. Uutta retoriikkaa, joka kattaa sekä puhutut että kirjoitetut tekstit, nimitetään argumentaation retoriikan tutkimukseksi. Uutta retoriikkaa käytetään muun muassa erilaisten poliittisten puheiden analyysissä, tieteellisten ja asiantuntijapuheen erittelyissä<sup>163</sup>. Tässä yhteydessä voi sanoa, että analysoin, miten erilaisia miehiä ja naisellisia ideologioita hyvinvointivaltiosta tuotettiin ja miten tämän kaltaisia kategorisointeja oikeutettiin kuin kyseenalaistamattomina totuuksina. Koska analyysi perustui miehiin ja naisellisiin intresseihin, näkökulmiin ja arvoihin jotka olivat vain osin nähtävissä, kiinnitin huomiota siihen, miksi puheenvuoron pitäjät painottivat ”juuri heille ominaisia asioita”.

Teoriaosuudessa olen kuvannut, miten kulttuuri on jakaantunut erilaisiin miehiin ja naisellisiin alakulttuureihin, joiden jäsenet vakuuttavat eri keinoin, että juuri heidän sanomansa perustuu asiantuntemukselle. Analyysissä retoriikka esiintyi teksteissä samaistumisen ja erottautumisen muodossa ja kilpailevissa identifioinneissa joko miehiä tai naisellisia tapoja toistaen.<sup>164</sup> Tehtäväni oli toisin sanoen hakea argumentatiivisen tekstin näkökulmia väitteistä ja niiden perusteluista. Tavoite-keino argumentaation mukaan tavoite luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta edustaa sitä arvoa, hyvää, jonka toteuttamiseksi keinoja tekstissä perustellaan miehisten tai naisellisten tapojen toiston avulla.<sup>165</sup> Tarkoitukseni oli kuvata miehiä ja naisellisia tapoja, jotka totesin näkökulmiltaan keinoiksi joilla ihmisiin yritetään vaikuttaa. Retorisen analyysin kohteena olivat siten tekstin erilaiset vaikutuskeinot ja ilmaisun erittely.

---

<sup>162</sup> Gadamer 2005, 235-238. Vastaavasti Välittävä, kannustava ja luova Suomi –raportti painottaa, miten luovan hyvinvointiyhteiskunnan yhteisöllisyydessä on kyse avoimuudesta ottaa mukaan ja halusta tehdä yhdessä. Kyse on yhdessä elämisestä, joka voi olla inhimillisen elämän yksi energisöivän kokemus ja jossa voi olla osa isompaa yhteisöä, joka jakaa saman kiinnostuksen kohteen (Himanen, Pekka 4/2004).

<sup>163</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 233-272

<sup>164</sup> Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 195-226.

<sup>165</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 264-265.

Analysoin tekstistä kirjoittajan, hänen näkökulmansa ja minkälaisiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin näkökulma liittyy. Tekstin analyysiin retoriikka tarjoaa kolme keskeistä Aristoteleen kirjoituksista periytyvää kreikankielistä käsitettä, kuten *eetos*, *paatos* ja *logos*<sup>166</sup>. Käsitteiden luonteen mukaan tarkastelin asiantuntijatekstejä vakuuttamisena, tekstien sisältämiä argumentointeja korostaen. Ajattelin tekstien tehtäväksi yleisön suostuttelun kiinnostumaan taiteesta hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa joko miehisestä tai naisellisesta näkökulmasta käsin. Retoriikka myös ohjasi minua analysoimaan tekstejä ja niiden merkityksiä kokonaisuutena osana hyvinvointiyhteiskuntaa ja erityisesti luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa. Fokalisointi kuvasi analyysissä sitä prosessia, jonka mukaan rakensin sitä, kenen näkökulmasta asioita katsotaan ja arvioidaan. Valitsemisani teksteissä keskeinen fokalisoija on tekstien asiantuntijakirjoittaja, joka konstruoi kielellisessä toiminnassa itselleen erilaisia identiteettejä ja asettuu tai paikantuu erilaisiin positioihin. Analyysissä ymmärsin identiteetit ja positiot tilanteisiksi ja vaihtuviksi, joka mahdollisti samanaikaisesti useampiin positioihin asettumisen.<sup>167</sup> Asiantuntijatekstin kirjoittajan ajattelin tekstin sisäiseksi toimijaksi, joka rakentuu itse tekstiin ja jonka vastinparina olen minä tekstin analysoijana. Valitsemieni tekstien laatijat olivat asiantuntijakirjoittajia, joiden asema asiantuntijoina rakentui sekä miehisten ja naisellisten diskurssien tuottamisen maailmassa sekä tekstien sisällä.

*Logos* tarkoittaa tekstien asiasisältöä ja asioiden oikeutusta järkeen vetoamalla. *Paatos* tarkoittaa sitä mielentilaa, jolla on vaikutusta tekstin argumentin vastaanottamisen tapaan tai arvioon<sup>168</sup>. Tässä analyysissä paatos ilmeni erilaisina merkityksellistävien tekojen suuntana ja jossa symboliset yksiköt järjestäytyvät lausumiksi erilaisia miehisiä tai naisellisia propositioita ilmaisten. Tarkastelin erityisesti miehisen tai naisellisen tavan toistoa, eli toistuiko tekstien tavoitteessa joko tyypillinen miehinen tai naisellinen tapa. *Eetos* tarkoittaa tapoja joilla puhuja ilmentää omaa luonnetta, uskottavuutta ja elämäntyyliään esimerkiksi koulutuksen ja työn kautta. Analyysissä tekstin kirjoittaneesta rakentuva kuva tekstin eetoksena ja tarkoittaa kirjoittajan uskottavuutta ja taustaa jonkun yhteisön jäsenenä. Kirjoittajan

<sup>166</sup> Kakkuri-Knuuttila 2007, 233-272.

<sup>167</sup> Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 201-203.

esittäytyminen allekirjoituksella liittää hänet aina taustayhteisöönsä. Tällöin kyse on ns. asiantuntijakirjoituksesta, jossa eetos rakentuu ammatin, koulutuksen, statuksen tai asiantuntijakielen hallitsemisen varaan. Allekirjoituksissa mainitut yhteisöjen nimet kertovat muodostuneista alakulttuureista, joita allekirjoittajat yhteisön jäsenenä edustavat. Allekirjoitukset välittävät kentän mielipidettä ja korostavat ammatillista kentän edustusta. Nimeen liitetyt tittelit kertovat allekirjoittajan asemasta yhteisössään.<sup>169</sup>

Retoriikassa tekstin havainnollistava ja tekninen tyyli laajemmalle yleisölle tuttuina miehisinä tai naisellisina ilmaisuina ja esimerkkeinä toimii tärkeänä tekstin kokonaisuutta luovana tekijänä. Tekninen tyyli tarkoittaa tietyn ammatti- tai tieteenalan käsitteistön käyttöä. Havainnollistava tyyli esimerkkitapausten esittämisen muodossa paljastaa kirjoittajan näkökulman käsittelemäänsä aiheeseen ja ilmentää hänen eetostaan ja tapaa, minkä hän katsoo olevan paras, esitellessään asiansa yleisölle.<sup>170</sup> Tavan toisto miehisenä tai naisellisena on tässä yhteydessä yksi tavanomainen retorinen vaikutuskeino, jolla tavoite hyvinvointiyhteiskunnasta halutaan saavuttaa. Toiston teho perustuu periaatteeseen, jonka mukaan se, mitä toistetaan, on tärkeää ja se, mitä toistetaan, on totta.<sup>171</sup> Kielen ja diskurssien performatiivisuuden osalta tyyppisten miesten tai naisellisten tapojen toistuminen tekstissä eksplisiittisesti havainnollistavien tyyliesimerkkien avulla luo vaikutelmaa käytettyjen keinojen luonnollisuudesta ja uskottavuudesta. J.L. Austinin puheaktiteorian mukaan kieli toimii teksteissä retorisesti, sillä kielen performatiivisuuden ydin on toistossa. Performatiivien ymmärtäminen tulee kuitenkin liittää laajempaan ideologian mukaisiin merkitysjärjestelmiin, jossa performatiivit toimivat. Tässä analyysissä liitin tekstit ideologiaan luovasta hyvinvointivalttiosta, jossa performatiivit toimivat joko miehisinä tai naisellisina sukupuoli-järjestelmään viitaten. Austin korostaa, miten kielessä ns. puheteko jakautuu lokutionaariseen tekoon lauseen sisällön ilmaisemisen mukaan, illokutionaariseen tekoon sen mukaan mitä lausumalla tehdään, kuvataan tai väitetään. Perlokutionaarinen teko

---

<sup>168</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 233.

<sup>169</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 233.

<sup>170</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 237.

<sup>171</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 238.

puolestaan tarkoittaa tietyn vaikutuksen aikaansaamista lausuman vastaanottajassa<sup>172</sup>.

### 6.2.1 Tutkimuskysymys joko miesten tai naisellisten tapojen toistosta

Aineiston tarkastelussa lähdin siis liikkeelle siitä, minkälaisista tapojen toistoista tekstien asiasisältö eli logos rakentui. Luokittelin tekstejä niiden asiasisällöissä painottuvien eetosta tukevien havainnollistavien tyylien, näkökulmien, tapojen tai toimintaehdotuksien mukaan joko miehiin tai naisellisiin. Mikäli teksti toisti miehistä tapaa, luokittelin sen keinoiltaan miehiseksi. Jos teksti toisti naisellista tapaa, luokittelin sen keinoiltaan naiselliseksi. Keinot kokonaisuudessaan joko miehinä tai naisellisina olivat tapoja tavoitella luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Analyysiä ohjasi taustaoletuksien mukainen ensimmäinen kysymys siitä, *toistuiko tekstin asiasisällössä joko tyypillinen miehinen tai naisellinen tapa?*

Kun asetan kysymyksen tähän muotoon, teksti vastaa myönteisesti, mikäli se toistaa taustaoletuksen mukaisia, kysymyksessä esitettyjä tyypillisiä tapoja. Paikansin jokaisessa teksteissä ilmenevät pääargumentit, suhteuttamalla väitteet ja niiden perustelut taustaoletukseen tyypillisistä keinojen toistosta. Toisin sanoen tarkastelin tekstejä niiden kokonaisuuden ja teksteille ominaisten miesten ja naisellisten tapojen ja näkökulmien perusteella. Johan Fornäsin mukaan tarkastelin teksteistä löytyviä homologioita, jotka muodostivat yhdenmukaisia totaliteetteja muodostamani teoriaosuuden kanssa. Homologialla tarkoitan kahden struktuurin välistä yhteensopivuutta. Horisontaalisesti ne ilmensivät miesten tapojen ja näkökulmien (mieselättäjäys) sekä tulkitsemieni tekstien välistä yhtäläisyyttä. Vastaavasti etsin teksteistä sellaisia homologioita, jotka ilmensivät yhtäläisyyttä teoriaosuudessa kuvaamaan naisellisiin tapoihin ja näkökulmiin (hoiva).<sup>173</sup> Mikäli tekstin pääväite kehoituksena, toimenpidesuosituksena, arviona, näkökulmina tai

---

<sup>172</sup> Austin 1962.

<sup>173</sup> Fornäs 1995, 141-143.

normeina perusteluineen toisti tyypillistä naiselliseen ajattelumaailmaan, toimintatapoihin ja rooleihin liittyviä elementtejä, luokittelin tekstin asiasisällön perusteella keinoiltaan naiselliseksi. Mikäli tekstin pääväitteessä toistui puolestaan tyypillinen miehinen tapa toimia, luokittelin tekstin keinoiltaan miehiseksi. Lukiessani asiantuntijoiden kirjoittamia tekstejä intertekstuaalisesti eri näkökulmasta, kuin mitä kirjoittajat ovat ehkä itse tarkoittaneet, kiinnitin huomioni siis siihen, mitä teksteillä tultiin tehneeksi.

Intertekstuaalisuuden käsitteen perusajatuksen mukaan tekstit olivat sidoksissa monella eri tapaa toisiinsa ja täynnä vaikutteita ja viittauksia toisiin teksteihin<sup>174</sup>. Myös minä tekstien lukijana olin osallinen intertekstuaalisuudessa. Intertekstuaalinen tietämys ohjasi käyttämään tekstejä tietyin tavoin ja lukemaan teksteistä toisia merkityksiä, kuin mitä niihin todennäköisesti oli alun perin tarkoitettu. Tekstit ovat kommunikaatiota niin tekijöiden kuin heidän yleisönsäkin välillä, mutta myös muiden nykyisten ja menneiden tekstien välillä. Tutkimuskohteen tekstit saivat uuden merkityksen käsittelemieni tekstien kanssa. Faircloughiin viitaten tutkimuskohteen tekstit olivat yhteydessä toisiin teksteihin ilman, että teksteihin viitataan eksplisiittisesti. Tällöin on myös kyse niiden yhteydestä erilaisiin diskursseihin.<sup>175</sup>

Tässä yhteydessä tarkastelin tekstien intertekstuaalisuutta ja homologista samanäänisyyttä suhteessa sukupuolijärjestelmään viittaavien miehisten ja naisellisten keinojen toistossa. Lisäksi tutkin tekstien intertekstuaalisuuden ajatukseen vedoten niiden heterologisuutta eli moniäänisyyttä, sillä toivoin, että pystyn kuvaamaan sitä muutosta, mikä sukupuolen ja sukupuolijärjestelmän ilmenemisessä tekstien kautta näkyy. Myös intertekstuaalisuuteen liittyy ajatus toistosta. Samanlaisena tai samantapaisena tekstistä toiseen jatkuva intertekstuaalisuus sukupuolijärjestelmään sekä miehiin ja naisellisiin keinoihin viitaten on osa tekstien toimintaa, joka tässä yhteydessä ilmeni miehisinä ja naisellisinä tapojen toistona, saaden myös vaikutuksia aikaan. Sukupuolijärjestelmään viittaavat diskurssit voidaan siten ajatella toistossa

---

<sup>174</sup> Fairclough 1995, 14-15.

kiteytyneiksi intertekstuaalisuudeksi, jolloin tekstien rakentuminen intertekstuaalisesti oli se miehinen tai naisellinen tapa tai keino, joka kiteytti diskurssit erotuksena satunnaisista tekstien välisistä yhteyksistä.

### 6.2.2 Tausta-oletuksen kumoaminen

Argumentaatioissa voidaan hyväksyä vain pätevät deduktiiviset päättelyt<sup>176</sup>. Mikäli tekstien asiasisällöt eivät ennako-oletuksen mukaisesti toistaneet miehistä tai naisellista keinoa, vaan vastasivat asettamaani kysymykseen kielteisesti, totesin tausta-oletuksen tässä yhteydessä paikkansapitämättömäksi tai vääräksi. Tekstejä, joiden kohdalla taustaoletus tyypillisistä miehisistä tai naisellisista keinoista ei pätenyt, luokittelin tässä yhteydessä edustavan sellaista kulttuurista ja sosiaalista pääoman muotoa, jota en tässä yhteydessä lähtenyt tarkemmin nimeämään. Pois sulkeutuvien tekstien tarkoitus oli myös rajata tutkimuskohteen käsittely taustaoletuksen mukaisesti juuri tyypillisiin miehisten ja naisellisten keinojen toiston tarkasteluun.

Jäljelle jääneet esimerkkitekstit, joissa miehisiä ja naisellisia keinoja esiintyi, eivät kuitenkaan muodosta kokonaisvaltaista kuvaa tutkittavasta kohteestaan, maailmasta puhumattakaan, vaan toimivat tässä asiayhteydessä osittaisina kuvauksina naisellisista, femininisoituneista sekä miehisistä, maskulinisoituneista keinoista suhteessa tavoitteisiinsa. Esimerkkitekstit eivät toisin sanoen kuvaa miesten miehisiä tapoja ja naisten naisellisia tapoja, vaan tapoja jotka ovat miehistyneet ja naisellistuneet toimijan sukupuolesta riippumatta. Esimerkkitekstit toimivat analyysissä perusolettamuksina ja miehiselle tai naiselliselle ominaisina tapoina, keinoina ja näkökulmina. Esimerkit toimivat perusteluina ja havainnollistamiskeinoina, jotka tuovat käsittelemäni ilmiön lähemmäs arkea, olematta kuitenkaan suoraan arkikokemukseen verrannollisia. Korostan, että esiinnostamieni esimerkkitapauksien lisäksi on myös monta muuta näkökulmaa, tapaa ja

---

<sup>175</sup> Fairclough 1992, 85, 124-130.

<sup>176</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 395.



keinoa ratkaista ongelmia tai käsitellä aihetta hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisesta.<sup>177</sup>

Jäljelle jääneet tekstit<sup>178</sup> testasin korvaamalla naiselliset keinot miehisillä ja päinvastoin. Taustaoletuksiin viitaten kumosin vaihtoehtoisen ja tässä analyysissä kilpailevan oletuksen osoittamalla sen olevan ristiriitainen tunnettujen tietojen kanssa tyypillisistä miehisistä ja naisellisista tavoista ja keinoista.

### 6.2.3 Tausta-oletuksen sopivuus

Johan Fornäsin kulttuurin teoriaan<sup>179</sup> viitaten, perustelen miksi hyvinvointiyhteiskuntaan liittyvä sukupuolijärjestelmän käsite oli hyvä analyysiä ohjaava näkökulma ja tausta-oletus. Tutkimuskohteessa toistuvien miehisten ja naisellisten keinojen, tapojen ja arvojen välille voi Fornäsiin viitaten rakentaa syyseuraus suhteen mukaisia vertikaalisia homologioita sukupuolijärjestelmän ja hyvinvointivaltion ideologiaan liittyen. Homologialla tarkoitan tässä analyysissä samansuuntaista toistoa ilmentävää tapaa toteuttaa itseään suhteessa sukupuolen mukaiseen työnjakoon yhteiskunnassamme. Samansuuntaiset homologiat sukupuolijärjestelmän mukaisessa työnjaossa sekä tekstissä ilmenneissä miehisissä ja naisellisissa tavoissa voivat Fornäsiin viitaten selittyä historiallisesti niistä tavoista joilla miehisten ja naisellisten tapojen elementit ovat muodostuneet ns. tyylistämisen prosessissa. Toisin sanoen, jos teksteistä paljastuneet muotojen elementit, eli naiselliset tai miehiset tavat ilmenevät samansuuntaisina kuin mitä sukupuolijärjestelmän mukainen työnjako ”hoivaan” ja ”mieselättäjyyteen” viittaa, homologioiden takana piilevän yleisen kolmannen syyn voi olettaa viittaavan hyvinvointiyhteiskuntaan ja siinä vallitsevaan konservatiiviseen sukupuolijärjestelmän mukaiseen, historian myötä toistuvaan hyvinvointivaltiolliseen sukupuolijärjestelmään.

---

<sup>177</sup> Kakkuri-Knuuttila 2007, 251.

<sup>178</sup> Kakkuri-Knuuttila 2007, 306.

<sup>179</sup> Fornäs 1995.

Kuten laadullisissa tutkimuksissa yleensä, myöskään tässä analyysissä käytettävästä aineistosta ei voida tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Tutkimusaineiston pieni koko ei myöskään anna aihetta yleistettävyyteen. Pysin kuitenkin selvittämään yksittäisen tapauksen avulla sitä, miten yksityisessä toistuu yleinen. Tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti, pyrin analysoimaan sitä, mikä luovuuden sukupuolittuneisuudessa on merkittävää luovan hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa. Yksilötasolla ilmenevä luovuuden sukupuolittuneisuus toisin sanoen toistuu usein tarkasteltaessa luovuutta myös yleisemmällä tasolla.<sup>180</sup>

En väitä tutkimuskohteeni tekstien toistavan miesten miehisiä tai naisten naisellisia tapoja, vaan sukupuolen mukaiset roolit toistuvat tekstissä ainoastaan samansuuntaisina naisellisten ja miehisten tapojen, arvojen, normien tai alojen muotoina. Fornäs korostaa miten horisontaaliset homologiat ovat vuorovaikutussuhteessa kulttuuristen ja sosiaalisten tasojen välisten homologioiden kanssa ja miten homologioiden ilmaisemat paralleelit eivät kuitenkaan ole täsmällistä identtisyttä, vaan ainoastaan suhteellista samanlaisuutta. Toisin sanoen miehisten ja naisellisten keinojen homologisuus on symmetrisyyttä ja sopusointua, mutta ei identtisyttä sukupuolijärjestelmän mukaisen työnjaon kanssa. Tämä on myös perustelu sille, miksi analysoin sukupuolijärjestelmän mukaista jakoa hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa miehisinä ja naisellisina keinoina, enkä niinkään miesten miehisinä ja naisten naisellisina keinoina.<sup>181</sup> Otin huomioon miten ajatus sukupuolesta, naisellisesta ja miehekkästä on ajan ja kulttuurin mukaan muuntuvainen käsitys ja myös naiset voivat olla miehekkäitä ja miehet naisellisia niin halutessaan. Toisin sanoen myös sukupuoli käsitteenä voidaan ajatella olevan kehittyvä, dynaaminen ja evoluutioteorian mukainen, omaan aikaansa sopeutuva ajatusrakennelmana, mikä tekstin kautta toistuu joko miehisinä tai naisellisina tapoina ja keinoina toimijan sukupuolesta riippumatta.

#### 6.2.4 Tutkimuskysymys yksilön sekä miehistä että naisellisista keinoista

---

<sup>180</sup> hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007.

<sup>181</sup> .Fornäs 1995, 141-143.

Sellaiset malliesimerkkitekstit, joissa keinot miehisinä ja naisellisina toistuivat, johtivat analyysin uudenlaiseen ongelmaan ja kysymyksen.<sup>182</sup> Koska luova yksilö kykenee leikkimään sukupuolirajoilla ja liukumaan joustavasti niin maskuliinisten kuin feminiinisten persoonallisuuden ulottuvuuksien välillä<sup>183</sup>, jatkoin analyysiä kehittämäni näkökulman avulla, jota käsittelin teoria-osuudessa uudenlaisena näkökulmana aiheeseen. Tarkastelin kysymystä miehisistä ja naisellisista keinoista niiden yhdistelmänä ja hedelmällisenä vuorovaikutuksena keskenään. Tämän kaltaista argumentaatiosiirtoa voi kutsua ad hoc –siirroksi<sup>184</sup>. Vastaesimerkkitekstien kumotessa hypoteesini miehisistä ja naisellisista keinojen toistosta, täydensin analyysiäni ja näkemystäni siten, että se sopi yhteen vastaavidenssien kanssa. Koska luovat yksilöt näyttävät elävän enemmänkin sekä-että kuin joko-tai periaatteen mukaisesti, tarkastelin jäljelle jääneitä tekstejä sen mukaan, esiintyikö tekstien asiasisällön väitteessä toistoja joissa yhdistyi *sekä naiselliset että miehiset keinot*. Myös tekstien asiasisältöjen heterologiset keinot huomioon ottava tarkastelu valotti dynaamisuuteen viitaten jotain tekstien sisäisen toimijan luovuuteen viittaavasta erityisyydestä ja moninaisuudesta.<sup>185</sup>

Tarkastelin jäljelle jääneitä tekstejä kysymällä lisäksi, *toistiko teksti sekä miehisä että naisellisia keinoja?*

Aloitin toisen tutkimuskysymyksen mukaisen tarkastelun sulkemalla pois analyysistä tekstit, joissa oli *joko* miehisä *tai* naisellisia keinoja. Sen jälkeen analysoin, missä teksteissä keinot esiintyivät samassa tekstissä vuorovaikutuksessa keskenään. Halusin toisin sanoen tässä analyysissä mennä askeleen eteenpäin ja korostaa muodostamani näkökulman avulla sitä erityisarvoa, joka syntyy luovan yksilön sisäisistä miehisten ja naisellisten tapojen, keinojen ja näkökulmien moninaisuudesta ja yhdistelmästä. Tekstissä miehisten ja naisellisten tapojen

---

<sup>182</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 395.

<sup>183</sup> Uusikylä 2008, 41-42.

<sup>184</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 168.

<sup>185</sup> Fornäs 1998, 144. Antilogia on heterologisuutta, joka on kärjistynyt näkyväksi oppositionaaliseksi vastalogiikaksi, joka tuottaa sisäisiä ristiriitoja ja jouduttaa muutosta. Yhdessä tekstissä ilmenevät kaksi elementtiä voivat horisontaalisesti osoittaa kahteen aivan erilaiseen potentiaaliseen merkityssfääriin. Vertikaalisesti toisistaan eriävät kaksi tyylin elementtiä voivat olla homologisia täysin erilaisten luokka-asetelmien tai subjektiivisten muodostumien kanssa niin, että tekstin kokonaisuus on erilaisten intressien välisen neuvottelun tai kompromissin tulos. Samankaltaiset yksilöt voivat korostaa

sekoittuminen ja yhdistyminen ilmentää toisin toistamisen kautta keinojen hedelmällistä ja luovaa vuorovaikutusta ja keskinäistä ymmärrystä lisäävää dialogia.

### 6.3 Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) -ohjelma

Tutkimuskohteeni on Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) 2006-2016 -ohjelmahanke, jonka visiona ja tavoitteena on uudenlainen hyvinvointipolitiikka taide ja kulttuuri tärkeinä osinaan<sup>186</sup>. Valitsin kohteen siksi, että THU -hanke kartoittaa taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia ja keinoja arjen hyvinvoinnin edistäjänä hyvinvointiyhteiskunnassa.

Timo Cantellin<sup>187</sup> ajatuksiin viitaten THU - ohjelmahanke sopii tutkimukseni kohteeksi juuri siksi, että luovassa hyvinvointiyhteiskunnassa taide ja kulttuuri mielletään luovuuden ilmenemisen ydinalueiksi. Taiteet uutta etsivinä, rajoja rikkovia, kyseenalaistavina, innovoivina ja sallivina ajatellaan avaavan uusia mahdollisuuksia viedä yhteiskuntaa eteenpäin. Taiteissa on luovaa potentiaalia, jotka säilyttävät uusintakykynsä niiden vapauden ja ennakoimattomuuden vuoksi, epäsuorien ja seurannaisvaikutusten paineista irrotetun kokeilujen kenttänä. Lisäksi taiteet ja kulttuuri edustavat keinoja, jotka liittyvät niin sosiaaliseen kuin taloudelliseenkin pääomaan, mutta ennen kaikkea myös autonomiseen kulttuuriseen pääomaan. Marjaana Pölläseen viitaten, koska taide kuljettaa käsitteenä mukanaan omaa historiaansa, on sen merkitys neuvoteltava aina uudelleen erilaisissa käyttöyhteyksissään. Tämä analyysi kartoittaa taiteen tehtävää ja tarkoitusta ja konkreettisia seurauksia THU kontekstissaan, mutta myös taiteen suhdetta luovuuteen ja hyvinvointiin.<sup>188</sup>

THU- hanke sopii tutkimukseni kohteeksi myös siksi, että sen tavoitteena on saattaa erillään olevaa eri asiantuntijoiden osaamista ja kokemusta yhteiseen

---

elämäntyylin eri puolia silti yhteisen kehityksen sisällä. Jopa yksi ainut elementti voi viitata samanaikaisesti kahteen eriävään merkityssfääriin tarjoten erilaisia potentiaalisia tulkintoja.

<sup>186</sup> Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) -ohjelma, 2.1.2008.

<sup>187</sup> Cantell 2002, 16.

toimintaympäristöön ja vuorovaikutukseen keskenään. Ohjelmahankkeen erilaisten keinojen mukainen toiminta tapahtuu mm. taidelähtöisiä menetelmiä soveltavia käytännön projekteja toteuttaen, järjestämällä seminaaripäiviä ja koulutustapahtumia sekä herättämällä poliittista keskustelua, jonka pyrkimyksenä on lisätä soveltavan taiteen hankkeiden näkyvyyttä ja resursseja. Ohjelmahankkeen taustalla ja tavoitteena on keskustelu suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan uusiutumisen välttämättömyydestä. Luovan talouden lisäksi hanke käsittelee analyysini näkökulmaan sopien monipuolisesti myös sosiaali- ja terveyspolitiikan sekä kulttuurin kysymyksiä. ARS 06-seminaarin puhetapojen kautta tuotetut verkkotekstit mahdollistavat myös vaihtoehdoisen luovuuteen liittyvän ajattelun- ja toimintastrategian luomista, toisin toistamista. Tyypillisten miehisten ja naisellisten tapojen vuorovaikutus ja niiden toisin toistaminen edellytti kuitenkin tekstien liittämisen yhteiskunnalliseen ajatteluun luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta. Tarkastelin nykyisyyttä ja siinä ilmeneviä toimintatavoiltaan erilaisia ja eriytyneitä miehisiä ja naisellisia tapoja hyvinvointivaltion historiaan ja sukupuolijärjestelmän muutokseen viitaten.

Valtion taidemuseon, Nykytaiteen museo Kiasman aloitteesta syntynyt hanke tukeekin sektorirajat ylittävää toimintaa, pohtien soveltavan taidetoiminnan vakiinnuttamista hyvinvointiyhteiskunnan rakenteiden osana. Erityistä huomiota hankkeessa kiinnitetään taiteen soveltavaan käyttöön työyhteisöissä sekä ryhmissä, joita uhkaa yhteiskunnassa syrjäytymisen vaara. Mukana THU ohjelmatyössä ovat mm. Stakes, IADE Suomen taideyliopistojen koulutus- ja kehittämisinstituutti, Taidekorkeakoulu, Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osasto, Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia sekä Terveyttä kulttuurista-verkosto.

#### 6.4 Tutkimusaineistona ARS 06 –seminaarin verkkoteksti

Analyysi keskittyi tarkemmin THU -hankkeen ARS 06 -seminariin *Rohkeus, ilo ja kriittisyys*. Tarkastelin lähemmin seminaarin puheenvuoroista tuotettua tekstuaalista, sekundaarista, verkkoon dokumentoitua tekstiaineistoa, joiden kautta tavoitan

suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa vallitsevat miehiset ja naiselliset tyylit toteuttaa itseään. ARS -06 seminaari, joka pidettiin 17.5.2006 Kiasma teatterissa, toimi ohjelmahankkeen lähtölaukauksena ja keskittyi teemoiltaan taiteen ja taideinstituutioiden rooliin hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämisessä ja uudistamisessa. Seminaari oli tarkoitettu sekä taide- ja kulttuurialan toimijoille että sosiaali-, terveys- ja opetustyötä tekeville. Eri alojen ammattilaisten lisäksi seminaariin osallistui myös runsaasti opiskelijoita.

ARS 06 -seminaaria koskevat verkkosivut sisältävät linkit seminaarin ohjelmaan, yhteenvetoon, puhujiin sekä itse puheenvuoroihin. Käsittelin ARS 06 -seminaarista verkkoon dokumentoitua aineistoa verbaalisena kirjoitettuna tekstinä<sup>189</sup>. Teksti on puhuttuja sanoja, jotka on dokumentoitu THU -ohjelmahanketta esittelevälle verkkosivulle. Elementteinä ARS 06 -seminaarin verkkotekstiin kuuluu kuvia ja grafiikkaa. Itse ARS 06 -seminaarin verkkoteksti on jakautunut rinnakkaisiin ja sisäisiin tasoihin sekä omiin ymmärrettäviin kokonaisuuksiin, joiden välillä linkkien avulla pystyy liikkumaan. Verkkosivujen aineisto on tuotettu Nykyaiteen museo Kiasmassa museon standardien mukaisesti. Yhteenvedon, seminaarista on laatinut projektisihteeri Marjaana Pöllänen. Tutkimuksen eettisyyteen viitaten<sup>190</sup> THU - verkkosivujen linkeistä löytyvät seminaarin esitykset ja puheenvuorot ovat seminaaripuhujien laatimia ja heidän luvallaan verkkosivuille asetettuja. Seminaarin kokonaisuus puhujineen on rakentunut THU –hankkeen ohjelmatyöryhmässä.<sup>191</sup>

Valitsemisani teksteissä käsittelen tekstin kirjoittajaa tekstin sisäisenä toimijana, joka rakentuu tekstiin. Kirjoittajan hahmottamiseksi en etsi tekstin ulkopuolelta tietoa siitä, minkälaisia he ovat henkilöinä tai mitä sukupuolta he edustavat. Valitsemisani teksteissä ei ole kyse yksittäisen yksilön tai pienen ryhmän satunnaisesta mielipiteestä, vaan kokonaisen kentän kannasta ja näkökulmasta. Erotan tietoisesti tekstin kirjoittajan itse tekstistä välttääkseni kirjoittajan omiin tarkoituseriin viittaamisen. Näin vapaudun tulkitsemaan sitä, mitä tekstissä ikään kuin tullaan tehneeksi. Tutkimuksen hyviä viite- ja lähdekäytänteitä noudattaen tulen kuitenkin lopulta paljastaneeksi myös tekstit kirjoittaneiden henkilöiden nimet. Verkkoteksti

---

<sup>189</sup> Fornäs 1995, 183.

<sup>190</sup> Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997.

epälineaarisenä ja linkitettyinä hypertekstinä antaa minulle lukijana mahdollisuuden määrittää itse sivuilla liikkumisen etenemisreitit. Analyysia tehdessäni pystyin kokoamaan ja käsittelemällä tietoa omien tiedontarpeiden mukaan. Tarkastelin kieltä yhteiskunnallisena asiana. Teksti on kielellinen, puhuttu tai kirjoitettu tuote. Tekstinä voi pitää kuvaa tai kirjoitetun tekstin ja kuvan yhdistelmää<sup>192</sup>. Analyysissä käytän termiä teksti viitatessani ARS 06 -seminaarin pohjalta verkkoon dokumentoituihin asiantuntijakirjoituksiin.

## 7 TULOKSET

Aloitin ARS 06 –seminaarin, Rohkeus, ilo ja kriittisyys seminaarin verkkotekstien analysoinnin ja luokittelun kysymällä jokaiselta tekstiltä erikseen taustaoletuksen mukaisen kysymyksen, *toistuiko tekstin asiasisällön tavoitteissa taustaoletuksen kanssa samansuuntaisina joko tyypillinen miehinen tai tyypillinen naisellinen tapa?* Ensin erittelen tekstit, joiden asiasisällöissä tausta-oletuksen mukaisia tapoja ei toistunut, vaan keinot hyvinvointiyhteiskunnan uudistamiseen olivat näkökulmiltaan jonkin muun kaltaisia. Nämä tekstit ovat toisin sanoen tausta-oletukseni kumoavia.

### 7.1 Tausta-oletuksen kumoavat tekstit

*Yhteisötaideprojektin onnistumisen pohdintaa - Utsjokelaisten ja raumalaisten lukiolaisten kanssa toteutetussa Vierailu-projektissa (1996-1997)*<sup>193</sup> tekstin tarkoitus oli projektin eri osapuolien motiiveja ja odotuksia havainnollistaen käsitellä sitä, miten yhteisötaiteen avulla oli mahdollista oppia jotain uutta sekä itsestään että muiden ihmisten toisenlaisista toimintatavoista. Puheenvuoron kirjoittanut henkilö on kuvataiteilija, joka toteuttaa yhteistyöhön perustuvia taideprojekteja eri kansallisuuksien parissa. *Ruumis kotina, tanssi kohtaamisena*<sup>194</sup> esitti, miten tanssitaide yhdistää ihmisiä erityisesti liikkeen avulla. Tekstissä korostui, miten

---

<sup>191</sup> Pöllänen 2007. Sähköpostikeskustelu 11.1.2007

<sup>192</sup> Fairclough 1992, 3-4

<sup>193</sup> Kantonen 2006.

<sup>194</sup> Heimonen 2006.

toiminnan tarkoituksena ei ole hoivata ja hoitaa, eikä pyrkiä mihinkään tiettyyn tavoitteeseen, vaan tarjota tanssia katsottavaksi ja koettavaksi, joka avaa erilaisille tapahtumille tilaa ja mahdollisuuden nähdä maailmaa tällä keinoin eri tavoin. Tekstin kirjoittaja on tanssitaiteilijaksi kouluttautunut henkilö, joka työkseen esiintyy ja ohjaa liikeimprovisaatiota erilaisille ryhmille, sekä tutkii tanssimisesta aiheutuvaa kokemusta *Diversiteetti ja monikulttuurisuus, kenelle ja miten?*<sup>195</sup> teksti lyhkäisyydestään huolimatta huomioi museot yhteiskunnan osana erityisenä tapana herättää keskustelua. Tärkeänä se pitää sellaisten lähestymistapojen huomioimista, jotka saattavat jäädä kokonaan pois tai huomiotta. Tekstin kirjoittaja toimii kulttuurivähemmistökoordinaattorina Valtion taidemuseolla. Alan koulutukseensa ja kokemukseen liittyen, kirjoittaja on julkaissut muun muassa identiteettiä käsitteleviä artikkeleita ja kirjan.

*Ruumis, mieli ja henki*<sup>196</sup> käsitteli yleisesti taidelähtöisen toiminnan erilaisia muotoja ja tavoitteita, ihmiskäsitystä sekä taidelähtöisen toiminnan tilannesidonnaisuutta. Taidelähtöistä toimintaa esiteltiin toimintana erilaisten rajapintojen välillä. Rajat ilmenevät käytännössä työnjaon kautta etäänntyneinä ammattikuntina ja niiden välisenä yhteistyönä. Tekstin kirjoittanut henkilö on kasvatustieteen tohtori ja toimii Helsingin yliopistolla sosiaalipolitiikan dosenttina, sekä työskentelee tutkimusprofessorina Stakesissa. Tekstissä korostui taide tiedon lähteenä ja kehitysmetodina suhteessa hyvinvointipoliittiseen ajatteluun. *Taide työn dekonstruktiona*<sup>197</sup> teksti käsitteli millainen on, tai ei ole, hyvinvointivaltioon sopiva ihminen. Aiheen tarkastelussa huomioitiin lähinnä yksilön haluttomuus olla osa hyvinvointivaltiota. Kirjoittaja on akatemiaturkija ja valtio-opin dosentti Helsingin yliopistolla. Tutkimukset ja julkaisut painottuvat kasvatuksen historiaan ja poliittisten yhteisöjen teoriaan. *Taide ja orgaaninen kasvu*<sup>198</sup> esitteli pidetystä puheenvuorosta ainoastaan puheen pääotsikot, mikä hankaloitti tekstin tulkintaa. Orgaanisuus käsitteenä oli tekstissä tapa yrittää ymmärtää hyvinvointiyhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta. Kirjoittaja toimii mm. opetusministeriössä, on filosofian tohtori, uskontosemiotiikan dosentti ja naiseuden polarisoituneiden myyttien tutkija.

---

<sup>195</sup> Unayya 2006.

<sup>196</sup> Bardy 2006.

<sup>197</sup> Ojakangas 2006.

<sup>198</sup> Koivunen 2006.



Henkilöllä on pitkä ura kulttuuripolitiikan eri sektoreilla kulttuuripoliittisten selvitysten ja hankkeiden parissa, sekä eri organisaatioiden johtamiskouluttajana.<sup>199</sup> Paneelikeskustelussa oli myös puheenvuoro ilman otsikkoa, jossa korostettiin, miten taidetta ei tulisi perustella hyvinvointivaltiolliseen ajatteluun liittyen sosiaalipolitiikkaan perustuen, vaan taiteelle tulisi välineellistämisen sijaan antaa tilaa taiteen itsensä vuoksi. Tekstin kirjoittaja on Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osaston johtaja, kuvataiteiden tutkimuksen ja opetuksen professori, teoreettisen filosofian dosentti ja julkaissut kirjoituksia laajasti filosofian, estetiikan ja kasvatuksen alaan liittyen.<sup>200</sup>

Tulkitsin, että kaikissa tekstien näkökulmassa havainnollistavat esimerkit painottivat taiteen kaltaisia menetelmiä suhteessa itsen ja toiseuden ymmärtämisen tärkeään merkitykseen. Tekstien tekninen tyyli ja symbolinen pääoma<sup>201</sup>, joiden mukaan taidetta eritellään ja arvotetaan, korostivat kulttuurisen ja sosiaaliseen pääoman tärkeyttä. Taloudellista pääomaa korostavan näkökulman suljin kilpailevana vaihtoehtona pois, koska asiasisältöjen näkökulmat eivät käsitelleet suoraan omaisuuteen, tuloihin tai talouteen liittyviä aihe-alueita<sup>202</sup>. Näkökulmiltaan tekstien asiasisällöt olivat kirjoittajien maun ja sosiaalisten asemien suhteen samansuuntaisia<sup>203</sup>, paljastaen mitä kirjoittajat esimerkiksi omaan uraan, koulutukseen tai työkokemukseen liittyen pitävät tärkeänä. Etenkin sosiaalista pääomaa korostavan näkökulman mukaan tekstit voitiin myös luokitella osaksi femininisoitunutta sosiaalista kenttää<sup>204</sup>. Sederholmiin viitaten tämä voi vaikuttaa myös siten, että kulttuurisena pääomana koko THU -hanke tulee luokituneeksi kokonaisuudessaan sellaiseksi taiteen osa-alueeksi, joka on myös osa sosiaalista ja femininisoitunutta kenttää.

## 7.2 Tyypillisiä miehisiä tai naisellisia tapoja toistavat tekstit

---

<sup>199</sup> Koivunen 2006.

<sup>200</sup> Varto 2006.

<sup>201</sup> Bourdieu 1986, 243-255.

<sup>202</sup> Bourdieu 1987.

<sup>203</sup> Bourdieu 1986, 243-255.

<sup>204</sup> Bourdieu 1986, 241-258.

Seuraavaksi keskityn teksteihin, joissa tavat ja näkökulmat olivat taustaoletuksen kanssa samansuuntaisia. Taiteen ja työn vuorovaikutus luovan talouden moottorina<sup>205</sup> tekstissä korostettiin luovan työotteen kehittämisen tärkeyttä, koska ”Nämä uuden muodon löytämistilanteet ovat elämyksiä, jotka vahvistavat hyvinvoinnin tilaa ja jotka muodostavat sillan innovaatioihin perustuvalla luovalla taloudelle. Mitä vilkkaampaa liikettä tällä sillalla on, sen paremmat ovat siis edellytykset hyvinvoinnille ja työllisyydelle.”<sup>206</sup> Tekstin asiasisältö, eli logos toisti paatoksen omaisesti tyypillistä miehistä ”mieselättäjäyttä” korostavaa tapaa työllisyyteen, innovaatioihin ja luovaan talouteen vedoten. Tekstissä tämänsuuntaista näkökulmaa pidettiin tärkeänä.

Tekstin kirjoittaneen tausta, sosiaalinen asema ja työkokemus antoivat vakuutta eetoksen mukaiselle asiantuntijakirjoitukselle. Instrumentaaliseen ja miehiseen rooliin viitaten tekstin kirjoittaja on koulutukseltaan oikeustieteen lisensiaatti ja toiminut sellaisissa viroissa kuten tullihallitus, asuntohallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Lisäksi kirjoittaja on toiminut työministeriössä ja on Suomen hallituksen edustaja Kansainvälisen työjärjestön hallintoneuvostossa sekä Suomen ILO -neuvottelukunnan puheenjohtajana.<sup>207</sup> Edellä kuvattu työkokemus viittaa instrumentaaliseen ja välineelliseen ja tehokkuutta korostavaan miehiseen rooliin, joka Uusikylän mukaan yhdistyy usein johtavassa asemassa olevaan mieheen<sup>208</sup>. Symbolinen pääoma, joka tekstissä toistuu kirjoittajan näkökulmana ja tapana taiteen ja luovuuden välineellistämässä, korostaa kulttuurisen pääoman lisäksi lähinnä taloudellista pääomaa. Tekstin voidaan sanoa olevan osa maskulinisoitunutta sosiaalista kenttää<sup>209</sup>. Tekstissä korostuu taiteen ja hyvinvoinnin kautta myös sosiaalisen pääoman tärkeys siinä mielessä, että se tukee innovatiivisuutta, jonka tavoitteena on luova talous. Tekstissä käytettiin käsitettä luova talous, joka teknisen tyylin mukaan liittyy vahvasti keskusteluun talouden ja kulttuurin yhteisvaikutuksista. Koska teksti toistaa tyypillistä miehistä tapaa ja näkökulmaa, luokittelen tekstin tässä yhteydessä

---

<sup>205</sup> Salmenperä 2006.

<sup>206</sup> Salmenperä 2006.

<sup>207</sup> Puhujat. ARS 06 –seminaari 2006.

<sup>208</sup> Uusikylä 2008.

<sup>209</sup> Bourdieu 1987, 88-128

miehiseksi keinoksi hyvinvointiyhteiskunnan uudistamiseen tähtäävässä hankkeessa.

*Asunnottomien miesten ympäristötaide- ja taidekasvatusprojekti*<sup>210</sup> tekstin asiasisällössä selvitettiin, miten *”Villa Nova on Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämä asunnottomien miesten asumisyhteisö Helsingin Myllypurossa*”<sup>211</sup>. Osallistavan taideprojektin *”suunnittelu ja muotoutuminen on edennyt asumisyhteisön omassa arjessa, miesten omia toiveita ja tarpeita kuunnellen.*”<sup>212</sup> Tekstin asiasisältö, logos, korosti tekniseltä tyyliltään osallistavan taiteen tärkeyttä ja käytti havainnollistavana esimerkkinä asunnottomien miesten taidekasvatusprojektia, jossa keskityttiin heidän arkisiin tarpeisiin ja tarpeiden toteuttamiseen. Paatoksen omaisesti teksti toisti samansuuntaista, tyypillistä naisellista tapaa ja näkökulmaa ”hoivaan” viitaten. Tyypillisesti naiselliseen tapaan on taiteessa kuulunut yksityiseen sfääriin<sup>213</sup> liittyvät arkisten aihealueiden käsittelyt<sup>214</sup>. Uusikylään viitaten<sup>215</sup> emotionaalisen tuen antaja liitetään stereotyyppisesti feminiiniseen. Naiselliseen ekspressiiviseen tavan mukaisesti<sup>216</sup> tekstissä todettiin, että *”ehkä on saatu aikaan myös onnistumisen kokemuksia ihmisille, joilla on ollut takanaan epäonnistumisen kierrettä*”<sup>217</sup>. Sosiaalisen pääoman, luottamuksen ja ihmissuhteiden tärkeys korostui lauseessa, jossa kerrottiin miten projektista on saatu *”hyviä kokemuksia, ja hankkeeseen on sitouduttu*”<sup>218</sup>.

Tekstin kirjoittajan työkokemus taustoineen ja sosiaalisine asemineen tuki tekstin eetosta. Kirjoittaja on taustaltaan vastaava museolehtori Nykytaiteen museo Kiasmassa. Hän on taidehistorioitsija ja aikuiskoulutukseen erikoistunut kasvatustieteilijä ja toiminut Valtion taidemuseossa tutkijan virassa, sekä valtakunnallisessa Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehyksessä. Hän vastaa mm.

---

<sup>210</sup> Haapalainen 2006.

<sup>211</sup> Haapalainen 2006

<sup>212</sup> Haapalainen 2006.

<sup>213</sup> Fornäs 1998, 111.

<sup>214</sup> Hugh, Honour & Fleming 1997, 29-31.

<sup>215</sup> Uusikylä 2008, 230.

<sup>216</sup> Uusikylä 2008, 230.

<sup>217</sup> Haapalainen 2006.

<sup>218</sup> Haapalainen 2006.

Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa –hankkeesta ja työskentelee Kuvataideakatemian tuntiopettajana, sekä valmistelee osallistavaa nykyaikaa käsittelevää väitöstyötään Helsingin yliopistossa.<sup>219</sup> Tekstissä kuvattu osallistava, yhteisöllinen taidetoiminta<sup>220</sup> toimintatapana ja taiteen lajina on kulttuurista pääomaa ja tapa arvottaa taidetta, jossa korostuu erityisesti sosiaalisen pääoman tärkeys ja siksi myös naisellisiksi mielletty toiminnan tavat. Taiteenlajina se tulee liittyneeksi osaksi femininisoitunutta kenttää.<sup>221</sup> Taloudelliseen pääomaan ja instrumentaaliin, miehiin arvoihin tekstissä ilmenneet arkiset näkökulmat hoivaan ja ihmisuhteisiin liittyen eivät sopineet. Tästä johtuen taloudellista pääomaa korostava näkemys kilpailevana vaihtoehtona tuli analyysistä pois suljettua. Koska teksti toisti puolestaan tyyppillistä naisellista tapaa ja näkökulmaa, luokittelin tekstin tässä yhteydessä naiselliseksi keinoksi tavoitella hyvinvointiyhteiskunnan uudistamista THU –hankkeessa.

Paneelikeskusteluissa oli mukana myös puheenvuoro, jonka asiasisältö eli logos esitteli ”*draaman ja osallistavan teatterin työmuotoja*”<sup>222</sup>, jossa ”*ihmiset muuntavat arjen toimintaansa draaman keinoin metaforiksi, arjen taiteeksi*”<sup>223</sup>. Havainnollistavien esimerkkien avulla tekstissä kerrottiin, miten osallistavaa teatteria oli kokeiltu erilaisissa työyhteisöissä sekä mielenterveystyössä. Tekstissä todettiin ”*yhteisöteatterin genret voimaannuttaviksi ja tiedostamista lisääviksi*” ja arvioitiin, *miten tämän kaltaisen menetelmän kanssa liikutaan ”terapian, kasvatuksen ja taiteen rajapinnoilla*”<sup>224</sup>. Tekstin paatos toisti tyyppillistä naisellista tapaa, jossa painottui perinteinen taiteen historiasta tuttu taidetta ja arkea<sup>225</sup> tarkasteleva näkökulma. Taiteen terapeuttiset ”hoivaan” liittyvät vaikutukset esimerkiksi mielenterveystyössä ovat näkökulmitaan myös tyyppillisen naisellisen tavan ja näkökulman mukaisia. Menetelmän tärkeyttä korostettiin vetoamalla siihen, että ”*sosiaali- ja terveydenhuollossa toimivat ammattilaiset ymmärtäisivät taiteen eri muodot yhtä tärkeänä (ellei vielä tärkeämpinäkin) ihmisen hyvinvointia ja eheyttä*

<sup>219</sup> Puhujat. ARS 06 –seminaari 2006.

<sup>220</sup> Bardy 2007, 21.

<sup>221</sup> Bourdieu 1987, 88-128.

<sup>222</sup> Häkämies 2006.

<sup>223</sup> Häkämies 2006.

<sup>224</sup> Häkämies 2006.

<sup>225</sup> Hugh, Honour & Fleming. 1997, 29-31.

*kasvattavina voimina kuin lääkitykset.*"<sup>226</sup> Tekstin eetos kirjoittajan työkokemuksen perusteella tuki valittua näkökulmaa aiheeseen, sillä kirjoittaja on sairaanhoidon opettaja ja kasvatustieteiden maisteri. Sen lisäksi että hän opettaa ja valmistelee väitöskirjaa osallistavaan draamaan ja taiteeseen liittyen, kirjoittaja toimii lehtorina ammattikorkeakoulussa aloinaan mielenterveystyö, psykiatrinen hoito ja kriisiytyö. Näkökulma käsitteli ja luokitteli kulttuurisen pääomansa mukaisesti taidetta tavalla, joka korosti menetelmissään sosiaalisen pääoman tärkeyttä. Taloudelliseen pääomaan viittasi taidemenetelmien käyttö erilaisissa työyhteisöissä. Suljin tämän kilpailevan vaihtoehdon kuitenkin pois, koska tässä yhteydessä menetelmien perimmäisenä tarkoituksena oli kuitenkin työyhteisöissä heidän tiedostamisensa lisääminen, eikä niinkään taloudellinen näkökulma. Koska teksti toisti tyypillistä naisellista tapaa, luokittelin keinot tavoitella hyvinvointiyhteiskunnan uudistamista tässä tapauksessa naisellisiksi.<sup>227</sup>

Teksti, jonka otsikkona oli *Taiteen tekeminen ja työyhteisöjen hyvinvointi*<sup>228</sup>, keskittyi asiasisällöltään (logos) esittelemään sitä, miten *"Työntekijöiden toimintakyky, osaaminen ja motivaatio ovat yritysten menestyksen edellytyksiä."*<sup>229</sup> Tapa viestittää mieselättäjyyden roolin mukaisesta tavasta suhtautua luovuuteen ja painottaa taloudellisen pääoman tärkeää merkitystä. Siksi se myös toistaa (patos) tyypillistä miehistä tapaa ja näkökulmaa käsitellä aihettaan. Tutkimuksiin vedoten todettiin, miten juuri *"Taiteellisilla harjoituksilla voidaan tukea näiden kykyjen kehittämistä"*<sup>230</sup>. Koska tekstissä korostettiin suoraan, miten *"Taideharjoitusten avulla voidaan vaikuttaa myös sosiaalisessa kanssakäymisessä syntyviin tilanteisiin"*<sup>231</sup>, tekstin näkökulman voi katsoa korostavan myös sosiaalisen pääoman tärkeää merkitystä tyypillistä naisellista tapaa ja näkökulmaa toistaen (paatos).

Lisäksi tekstissä painotettiin kokemuksellisen oppimisen tärkeää merkitystä, ja sitä miten *"Työkyvyn kannalta kokemuksellinen oppiminen voi tukea persoonallista työhyvinvointia uusissa työtilanteissa edistämällä joustavuutta ja stressin*

---

<sup>226</sup> Häkämies 2006.

<sup>227</sup> Puhujat. ARS 06 –seminaari, 2006.

<sup>228</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>229</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>230</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>231</sup> von Brandenburg 2006.

*hallintakykyä.*<sup>232</sup> Tekstissä käytettiin havainnollistavaa tyyliä ja kuvattiin taideterapeuttien menetelmien sopivuutta työssä. Tekstissä korostettiin tyyppilliseen naiselliseen tapaan, miten taideterapian avulla voitiin *”ehkäistä, hoitaa ja kuntouttaa monenlaisia jaksamiseen liittyviä oireyhtymiä.*”<sup>233</sup> Tekstissä toisin sanoen vedottiin taiteen ja kulttuurin terveyttä edistäviin vaikutuksiin, sekä hoivaan, joka on tyyppillinen naisellinen tapa ja näkökulma. Havainnollistavan lisäksi tekstin tyyli oli myös tekninen, koska näkökulmia perusteltiin eri ammattialojen tutkimuksiin ja ammattisanastoa käyttäen. Korostettiin mm. tutkimusta, joilla pyrittiin *”lisäämään työntekijöiden kulttuuriharrastuksia sairauspoissaolojen vähentämiseksi ja tuottavuuden parantamiseksi*”<sup>234</sup>. Lisäksi esiteltiin hankkeita ja tutkimuksia, jossa *”taidetta on käytetty hoito- ja palvelulaitosten asiakkaiden, työntekijöiden ja omaisten hyvinvoinnin edistämiseen*”<sup>235</sup>, sekä edistämään *”paikkakunnan elinkeinoelämän imagoa ja kilpailukykyä, mutta samalla myös paikkakunnan hyvinvointia*”<sup>236</sup>.

Kulttuuriseen pääomaan liittyen teksti arvioi monipuolisesti taiteen ja kulttuurin hyvinvointiin liittyviä tekijöitä niin välineellisesti kuin myös arvona sinänsä. Kulttuuri lisää *”tietoa, luottamusta ja sosiaalista pääomaa ja antaa tilaa luovuudelle yhteisön kehittämisessä ja rohkaisee uusien ratkaisujen etsimisessä.*”<sup>237</sup> Tekstin näkökulmat ja tekstin kirjoittaneen työkokemus ja ura tukivat tekstin monimuotoista eetosia. Kirjoittaja oli kouluttanut kuvataidealalle, sekä opiskellut ja työskennellyt niin taideterapeutina kuin taidekasvattajanakin. Lisäksi hän on ollut asiantuntijana Työturvallisuuskeskuksessa, sekä julkaissut kirjoituksia taiteeseen, työhyvinvointiin ja työtoimintaan liittyen. Lisäksi hän on osallistunut opetusministeriön Kulttuuri ja hyvinvointi –projektiin, joka on osa maaseutupolitiikan Yhteistyöryhmän Kulttuuriohjelmaa. Koska teksti toisti tyyppillistä miehistä tapaa tavoitella hyvinvointiyhteiskunnan uudistumista, luokittelin tekstissä käytetyt keinot miehiseksi. Tekstissä toistettiin myös tyyppillisiä naisellisia tapoja, mistä johtuen luokittelin tekstin keinot myös naisellisiksi. Keinot eivät olleet toisiaan poissulkevia, vaan esiintyivät tekstissä rinnakkain, kulttuurista ja monimuotoista pääomaa korostaen.<sup>238</sup>

<sup>232</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>233</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>234</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>235</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>236</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>237</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>238</sup> Puhujat. ARS 06 –seminaari 2006.

### 7.3 Sekä miehiä että naisellisia keinoja toistava teksti

Seuraavaksi tarkastelin tekstejä kysymällä, toistivatko ne *sekä maskuliinista että feminiinistä keinoa*? Suljin pois tekstin *Taiteen ja työn vuorovaikutus luovan talouden moottorina*<sup>239</sup> koska sen toistama keino oli pelkästään miehinen. Sen jälkeen suljin pois tekstin *Asunnottomien miesten ympäristötaide- ja taidekasvatusprojekti*<sup>240</sup> ja paneelikeskustelun tekstin, joka esitteli ” *draaman ja osallistavan teatterin työmuotoja*”<sup>241</sup>. Tekstit toistivat keinoja, jotka olivat ainoastaan naisellisia. Teksti, joka toisti sekä miehiä että naisellisia keinoja oli *Taiteen tekeminen ja työyhteisöjen hyvinvointi*<sup>242</sup>. Tämä teksti on esimerkki keinojen sekoittumisesta, heterologiasta, joka yhdisti kummatkin näkökulmat tavoitellessaan hyvinvointiyhteiskunnan uudistamista. Tekstin kirjoittaja toisin sanoen liikkuu sekä miehisellä, maskuliinisella talouspolitiikan alueella että naisellisella, feminiinisellä sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikan alueella.<sup>243</sup>

Heterologisuutensa vuoksi tekstin keinot eivät toistuneet samansuuntaisina joko miehisinä tai naisellisina toimintatapoina suhteessa hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmään viitaten. Päinvastoin, tämä teksti horjutti analyysini taustaoletusta miehisten ja naisellisten tapojen ja keinojen toistosta. Heterologisuutensa ja moniäänisyyteensä vuoksi tekstissä kuitenkin etsittiin luovasti uudenlaisia ratkaisuja uudistaa hyvinvointivaltiota sekä miehisen että naisellisen vuorovaikutuksen kautta. Tässä kontekstissa, tämän kaltaiset tekstit ovat toisin sanoen esimerkkejä rohkeasta toimijuudesta, jota luova hyvinvointiyhteiskunta tarvitsee kehittyäkseen. Tekstissä miehiset ja naiselliset näkökulmat asettuivat vuorovaikutukseen keskenään. Tämän kaltainen keinojen dialogisuus on mahdollisuus synnyttää jotain uutta hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa.

---

<sup>239</sup> Salmenperä 2006.

<sup>240</sup> Haapalainen 2006.

<sup>241</sup> Häkämies 2006.

<sup>242</sup> von Brandenburg 2006.

<sup>243</sup> Kuusipalo 2006, 33.

## 8 YHTEENVETO

Analysoin retorisen analyysin menetelmää käyttäen ARS 06 -seminaarin verkkoon dokumentoiduista teksteistä miehisiä ja naisellisia keinoja. Oletin löytäväni sekä miehisiä että naisellisia tapoja käsitellä taidetta hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. Tarkemman analyysin kohteeksi valikoituivat teksteistä ne malliesimerkkitekstit, joissa keinot toistuivat tautologisesti ja taustaoletuksen mukaisesti hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän mukaisiin miehiin ja naisellisiin tapoihin viitaten. Totesin keinojen toistuvan teksteissä osin samansuuntaisina.

### 8.1 Oikopolkuja luovuuden mielenmaisemassa

Koska miehiset ja naiselliset keinot ovat tietyllä tavoin suuntautunutta, rutiininomaista ja roolin mukaan toistuvaa kontingenttia toimintaa, nimeän löytämäni keinot oikopoluiksi. Rohkeus, ilo ja kriittisyys -seminaarin kontekstissa oikopolut naisellisina ja miehisinä tapoina ilmenivät teksteistä siten, että ne käsitelivät taidetta ja luovuutta hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa kuin itsestään selvästi<sup>244</sup> juuri miehille tai naisellisille keinolle ominaiseen tapaan. Oikopolut toimivat tässä analyysissä tahtoen tai tahtomattaan tärkeinä malliesimerkkeinä perustelu- ja havainnollistamiskeinoineen ja toistivat yksittäisen ARS 06 -seminaarin verkkoteksteissä miehisinä ja naisellisina tapoina toteuttaa itseään<sup>245</sup>. Tekstit edustivat joko miehistä tai naisellista näkökulmaa ja toimivat siten laajempia populaatioita edustavina näkemyksinä perusteluineen ja havainnollistavine esimerkkeineen ja toimintasuosituksineen.

Jorma Anttilaan<sup>246</sup> viitaten miehiset ja naiselliset tavat hyvinvointiyhteiskunnassa ovat kuin toisistaan erottuvia alakulttuureja, jotka merkityksellisinä oikopolkuina ovat käyttökelpoisia koodeja luovan hyvinvointiyhteiskunnan jäsentämiseksi. Tässä kontekstissa oikopolku ilmenee tekstin sisäisen toimijan yksilöllisenä käsityksenä hänen sijaintinaan tai positiosta luovassa hyvinvointiyhteiskunnassa ja pyrkimyksenä

<sup>244</sup> Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 46-47.

<sup>245</sup> Kakkuri-Knuutila 2007, 251.



suunnistaa kohti jotain tiettyä kohdetta tai horisonttia. Retoriikka ilmeni tekstien kautta joko miehiseen tai naiselliseen tapaan samaistumisena, erottaen tyyliltään erilaiset oikopolut toisistaan.<sup>247</sup> Koska tarkastelin tekstiaineistoa ja niiden merkityksiä kokonaisuutena osana luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa, oikopolut kuvaavat myös sitä mistä ja kenen näkökulmasta hyvinvointiyhteiskuntaa katsotaan. Grossbergiin viitaten, ARS 06-seminaarin verkkoon dokumentoidut tekstit olivat omanlaisia artikulaatioita, joista luova hyvinvointiyhteiskunta on tulkittavissa erilaisten feminiinisten ja maskuliinisten diskurssien (oikopolkujen) tuloksena<sup>248</sup>.

Toistuvat merkityksellistämisen tavat vakiintuvat ja muodostavat teksteissä diskursiivisia sääntöjä ja käytäntöjä miehisiin ja naisellisiin keinoista ja toiston kannalta elintärkeää traditiota, legitimeettiä, luonnollistumista ja hegemoniaa jatkaen. Diskurssissa yhteisesti jaettu käsitys miehisestä tai naisellisesta rajasi stereotyyppistä käyttäytymistä tietyn tyylisen ryhmän tyyppilliseksi käyttäytymiseksi. Koska teksteissä asiantuntijakirjoittajat konstruoivat kielellisessä toiminnassaan itselleen erilaisia identiteettejä, jotka oikopolkuina kuvaavat asettumista ja paikantumista erilaisiin positioihin<sup>249</sup>, ARS 06 –seminaarin tekstien perusteella voi ajatella, että ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta ilmeni joukkona kontekstisidonnaisia, toisistaan irrallisia väitteitä, jotka viittasivat sosiaalisen elämän ruumiillistuneisiin tapoihin.<sup>250</sup> Luova hyvinvointiyhteiskunta ilmenee tässä yhteydessä erilaisina hyvinvointipoliittisina näkemyksinä.

Tässä analyysissä nimeän tavoitteen luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta *luovuuden mielenmaisemaksi*, joka kuvaa eräänlaista horisonttia jota kohti yhdessä suunnistetaan. Suunta kohti luovaa mielenmaisemaa on siinä mielessä oikea, jos luovuutta pidetään vastauksena tämän hetkisiin yhteiskunnallisiin haasteisiin niin henkisen kuin materiaalsenkin hyvinvoinnin edistämiseksi. ARS 06 -seminaarin väittämät luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta ovat siten osa luovuuden mielenmaisemaa jossa miehiset ja naiselliset näkökulmat ja keinot oikopolkuna ovat tietoisuutta itsestä ja omasta kulttuurista toisistaan poikkeavina.

---

<sup>246</sup> Anttila 2007, 33-35

<sup>247</sup> Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 132-159.

<sup>248</sup> Grossberg 1992, 54.

<sup>249</sup> Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 201-203.

<sup>250</sup> Lempiäinen 2002.

Miehinen ja naisellinen oikopolku osoittaa omaa paikkaa luovan mielenmaiseman kartalla. ARS 06-seminaarin kontekstissa luovuuden mielenmaisema on myös yksilöt ylittävä ajattelumuoto ja kokonaistulkinta luovan hyvinvointiyhteiskunnan ”kuvitellusta luonteesta”<sup>251</sup>. Jorma Anttilaan viitaten<sup>252</sup>, luovaan hyvinvointiyhteiskuntaan viittaaminen yksittäisen tekstin sisällön kautta oli siten merkitys joka miehisten tai naisellisten tapojen kautta luovuuden mielenmaisemaan liitettiin. Tämä tehtiin sukupuolijärjestelmään viittaavan perinteen uusintamisen ja muokkaamisen myötä. Oikopolkujen sisällöt jäsentyivät erilaisten miehisten ja naisellisten elämäkäytäntöjen ja niihin liittyvien tarinoiden ja sujuvien tapojen kautta. Tavat ja keinot ovat yhteisesti vastaanotettua, keskinäisesti vahvistettua ja neuvoteltua jaettua tajuntaa. Siitä huolimatta että oikeita luokituskategorioita tuskin on olemassa, analyysissä miehisten ja naisellisten käytännöt näyttävät pitävän yllä melko vakiintuneita kokonaisuuksia. Merkitysten toisiinsa liittyminen ja yhteyksien keskinäiset viittaustihentymät tai ”klusterit” vaihtelevat kuitenkin erilaisten näkökulmien mukaan.

Yksilöissä ja yhteiskunnassa ilmenevä luovuus itsen toteuttamisena muokkaa luovuuden mielenmaisemaa ja kulttuurista pääomaa. Tässä analyysissä luovuuden mielenmaisemasta ja kulttuurisesta pääomasta erottui ohuita, näkökulmiensa mukaista sosiaalista ja taloudellista pääomaa korostavia oikopolkuja. Kun polut asettuivat lähelle toisiaan, muodostivat ne laveamman ja monimuotoisemman reitin kohti luovuuden mielenmaisemaa.

## 8.2 Luovuuden vastakohtana oikopolkujen paradoksi

Mikäli tekstistä muodostuneita miehistä tai naisellisiä keinoja tarkastelee suhteessa ajatukseen luovuudesta ja luovasta toiminnasta, muodostuneet oikopolut rutiininomaisena, tietyn roolin mukaisena kaavamaisena toimintana, eivät välttämättä viittaa luovuuteen. Sujuvina tapoina toimia niillä on kuitenkin omanlaisensa kosketuspinta arkeen. Yksilötasolla luovuus ilmenee mm.

---

<sup>251</sup> Anderson 1983, 15-16.

<sup>252</sup> Anttila 2007, 37-38.

persoonallisuuden eri ääripäiden yhdistymisenä, ilmeten esimerkiksi maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden vuorovaikutuksena, dialogina. Stereotyyppisen ja rutiininomaisen käyttäytymisen sijaan luovuus vaatii sekä miehiseksi että naiselliseksi miellettyjä ominaisuuksien ja näiden ominaisuuksien dialogia. Hyvinvointiyhteiskunta, jossa vallitsee vain sukupuolijärjestelmän mukaisia keinoja ja oikopolkuja niin yksilön kuin yhteisöjen tasolla, ei tässä mielessä ole luova, vaan ajatus luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta muodostaa paradoksin. Niin kauan kun miehiset ja naiselliset tavat ja keinot muodostuvat kumpikin erikseen ja toisensa täysin poissulkien, ajatus hyvinvointiyhteiskunnasta joka olisi luova, on mahdoton.

Paradoksaalisesti todellisen itseyden voi löytää, kun vapautuu sosiaalisen aseman määräämistä miehisistä ja naisellisista rooleista ja niiden asettamista odotuksista sen suhteen, miten tulisi normien mukaan olla.<sup>253</sup> Rohkeasti osallistumalla ja rajoja ylittämällä, osoitetaan elämismailman yhteydet yhteiskunnalliskulttuuriseen todellisuuteen ja kyky suodattaa ennalta määrättyjä vaikutuksia elämäänsä.<sup>254</sup>

Analyysissä annoin tilaa myös toisenlaisten positoiden ilmenemiselle, kuin mitä maskuliiniset ja feminiiniset keinot tautologisena päätelmänä ja valmiiksi annettuina oikopolkuina ilmensivät. Viimeisin teksti *Taiteen tekeminen ja työyhteisöjen hyvinvointi*<sup>255</sup> on esimerkki siitä, miten tekstistä ilmeni samaan aikaan useita positioita suhteessa luovuuden mielenmaisemaan. Esimerkkiteksti, joka oli keinoiltaan sekä maskuliininen että feminiininen, edusti aidosti luovuuteen viittaavaa moniäänisyyttä ja heterologisuuutta keinojen dialogina. Esimerkkiteksti oli poikkeama, ja erosi niin miehiseksi mielletyltä kuin naiselliseltakin oikopolulta. Tekstissä valotettiin esimerkein, miten luovuuden mielenmaisemaa voi lähestyä myös laveamman tai ohentumattoman ajattelumaailman kautta. Tekstistä välittyi toimijuus, joka huomioi itse taiteeseen ja kulttuuriin sisältyvän luovan potentiaalin, joka sallivana avaa uusia mahdollisuuksia ja vie yhteiskuntaa luovasti eteenpäin. Kari Uusikylän mukaan toivottavaa olisi, että jatkossa miehisten tehokkuusarvojen rinnalle nousisivat voimakkaammin esiin myös naiselliset inhimilliset arvot, kuten

---

<sup>253</sup> Sava 2007, 184.

<sup>254</sup> Sava 2007, 194.

<sup>255</sup> von Brandenburg 2006.

hoivaaminen ja huolto. Tämä miesten ja naisellisten keinoja sekoittuminen ilmeni kulttuurisena rikkautena, patologisuuden sijaan.<sup>256</sup>

Oikopolkujen rajojen ylitykset tuottavat lisääntyvää ymmärrystä. Keinojen vuorovaikutus on rajojen ylitystä niin yksilöllisesti kuin sosiaalisestikin ja avaa uusia mahdollisia maailmoja ja ennennäkemättömiä maisemia, luovuuden mielenmaisemia. Inkeri Sava toteaa, miten luovuus ilmenee esimerkiksi taiteen kautta kokemuksina, joita ei ennen ole osannut, halunnut tai uskaltanut kokea. Rajan ylitys voi johtaa siten myös muutokseen. Luovuus keinojen vuorovaikutuksena ja dialogina asettuu kuitenkin aina fyysiseen, keholliseen ja sosiaaliseen ja kulttuuriseen tilaan omanlaisine perittyine arvoineen ja normeineen. Koska rajat ovat kuitenkin liikkuvia ja siirtyvät niin yksilöllisen kuin yhteisöllisen työn mukana, myös Sava korostaa yhteiskuntakriittistä puhetta luovuudesta, jonka tulisi olla jokaisen ihmisen arkea. Hän korostaa eroa mielen vapauden sisäisen rajoittamisen sekä ulkoisesti yksilölle asetettujen rajojen välillä.<sup>257</sup>

Toisin toistaessa tavoiltaan ja näkökulmiltaan naisellinen lähestyy maskuliinista, instrumentaalista tai taloudellista pääomaa korostavaa oikopolkua ja vastaavasti näkökulmiltaan ja tavoiltaan miehinen lähestyy feminiinistä, ekspressiivistä ja sosiaalista pääomaa korostavaa oikopolkua. Tämä merkitsee keinojen suhteen uskallusta ja rohkeutta asettua ei-tiedetylle polulle ja toiseuden kohtaamista, uudenlaista kokeilua sekä koettelua taidollisessa, taloudellisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa mielessä.

Näen Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa -ohjelmahankkeen ja 17.5.2006 pidetyn ARS 06 -seminaarin Rohkeus, ilo ja kriittisyys keinona tuoda erillään olevia miehiä ja naisellisia keinoja eli oikopolkuja lähelle toisiaan yhteiseen toimintaympäristöön. Kokonaisuudessaan ohjelmatyö tukeekin tämänkaltaista rajoja ylittävää toimintaa soveltavan taidetoiminnan kautta ja osana keskustelua hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisesta. Soveltava yhteistyö luovan

---

256 Uusikylä 2008, 10-13. Metaforan tapaan kuvaisin, miten väripaletiltakaan ei kannata hävittää sinistä ja punaista väriä niitä yhteen sotkien, vaan hyvä olisi, jos kuka tahansa voisi niin halutessaan käyttää kahden sijaan myös kolmatta, violetta väriä. Kolme väriä paletilla on enemmän kun kaksi.

mielenmaiseman kartalla edellyttää kuitenkin edelleen eri alojen asiantuntijoiden tuomista yhteen, niin luovan talouden kuin sosiaali- ja terveyspolitiikankin ja kulttuurin kysymykset huomioon ottaen. Näin taiteen avulla voidaan myös herättää keskustelua, saada tietoa miehisistä ja naisellisista arkisista tavoista ja näkökulmista, jonka avulla sekä yksilöllistä että kulttuurista identiteettiä voidaan rakentaa. Taide on myös tällä tavoin tie monikulttuuriseen miehisten ja naisellisten tapojen väliseen kohtaamiseen, sekä tärkeä luovuutta ja rohkeutta tukeva väline luovan hyvinvointiyhteiskunnan uudistamistyössä.

## LÄHTEET

Alanen Aku (2004). Mitä kuuluu kulttuuriin? Tietoaika 10/2004. The Journal of Statistics Finland.

Allardt & Littunen (1961). Sosiologia (2. laitos). WSOY, Helsinki.

Amabile Teresa M. (1987). The Motivation to be Creative. Teoksessa S.G. Isaksen (toim.). Frontiers of Creativity Research. Beyond the Basics. Buffalo, NY: Bearly limited.

Amabile, Teresa M. (1998). How to Kill Creativity. Harvard Business Review 76(5), 76-87.

Anderson, Benedict (2007). Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.

Austin J.L. (1962). How to do Things with Words. Oxford: Oxford University Press.

Bardy, Marjatta, toim. (1998). Taide tiedon lähteenä. Jyväskylä: Atena.

Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005). Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 2005.

Bardy Marjatta (2007). "Taiteen paluu arkeen". Teoksessa Taide keskellä elämää. Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja: 106. Helsinki: Like: Kiasma.

Bardy, Marjatta, Haapalainen Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (2007). "Taide uusissa sosiaalisissa suhteissa". Teoksessa Taide keskellä elämää. Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Nykyaiteen museo Kiasman julkaisu: 106. Helsinki: Like: Kiasma.

Bennet, Tony & Woolacott, Janet (1987). Bond and beyond. The political career of a popular hero. Basingstoke. Macmillan.

von Bonsdorff, Pauline & Seppä, Anita (2002). "Johdanto". Teoksessa Kauneuden sukupuoli. Näkökulmia feministiseen estetiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

von Bonsdorff, Pauline (2002). "Kahdentuva nainen. Estetiikka naisihmisen työnä". Teoksessa Kauneuden sukupuoli. Näkökulmia feministiseen estetiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Bourdieu, Pierre (1984). Distinction. A Social critique of the judgement of taste. Transl. Richard Nice. London: Routledge & Kegan Paul.

Bourdieu, Pierre (1986). "The Forms of Capital". Teoksessa John G. Richardsson (toim.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press.

Bourdieu, Pierre (1987). Sosiologian kysymyksiä. Suom. J.P. Roos. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Bourdieu, Pierre (1990). The Logic of Practice. Transl. Richard Nice. Cambridge: Polity Press.

Bourdeau, Pierre (1998). *Practical Reason. on a Theory of Action*. Cambridge: Polity.

von Brandenburg, Cecilia (2003). *Kuvataide työhyvinvoinnin ja työtoiminnan tukena – Uusia näkökulmia ja käytännön esimerkkejä*. Raporttisarja 2003/1. Helsinki, Työturvallisuuskeskus.

von Brandenburg, Cecilia (2007). *Taide ja työhyvinvoinnin edistäminen – tehokkuusajattelua vai elämänlaadun parantamista?* Teoksessa *Taide keskellä elämää*. Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). *Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja: 106*. Helsinki: Like: Kiasma.

Braidotti, Rosi (1994). *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Colimbia University Press.

Butler, Judith (1999). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. new York; London: Routledge.

Cantell, Timo (1999). *Helsinki suurtaapahtumien näyttämönä*. Helsinki: Helsingin kaupunki, tietokeskus 1999. Tutkimuskatsauksia.

Csikszentmihalyi, Mihaly (1997). *Creativity. Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Collins.

Csikszentmihalyi, Mihaly (2005). *Flow. Elämän virta*. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Helsinki: Rasalas.

Darwinin, Charles (1988). *Lajien synty*. Suom. A.R. Koskimies. Hämeenlinna: Karisto.



Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (1995). Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino.

Eskola, K. ja Haavio-Mannila, E (1982). "Naiset luovan kultturityön tekijöinä". Kanava 8/1982.

Esping-Andersen, Gøsta (1990). The three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press.

Fairclough, Norman (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman (1995). Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language. London: Longman.

Fairclough, Norman (1997). Miten media puhuu. Suom. Blom, Virpi & Hazard, Kaarina. Tampere: Vastapaino.

Florida, Richard (2002). The Rise of the Creative Class, And how it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. New York, Basic Book.

Fornäs Johan (1998). Kulttuuriteoria. myöhäismodernin ulottuvuuksia. Suom. Lehtonen, Mikko et al. Tampere: Vastapaino.

Fuss, Diana (1989). Essentially Speaking. Feminism, Nature and Difference. New York: Routledge.

Gadamer, Hans-Georg (2004). Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suom. Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.

Gadamer, Hans-Georg (2005). "Vastauksia kritiikkeihin". Teoksessa Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Toim. Jarkko Tontti 2005. Tampere: Vastapaino.

Gatens, Moira (1991). *Feminism and Philosophy. Perspectives on Difference and Equality*. Cambridge, Blackwell.

Grossberg, Lawrence (1992). *We gotta get out of this Place. Popular Conservatism and Postmodern Culture*. New York: Routledge.

Grossberg, Lawrence (1995). *Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. Suom. ja toim. koivisto, Juha et al. Tampere: Vastapaino.

Guilford J.P. (1950). *Creativity*. *The American Psychologist* 5 (9).

Hall Stuart (1992a). "Valkoisuus heidän silmissään". Teoksessa *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. koivisto, Juha. Tampere: Vastapaino.

Hall Stuart (1992b). "Postmodernismista ja artikulaatiosta". Teoksessa *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. koivisto, Juha. Tampere: Vastapaino.

Heinämaa, Sara (1996). *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.

Hirdman, Yvonne (1988). "Genussystemet - teoretiska reflexioner kring kvinnors sociala underordning". *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3(1988).

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Pirkko (2004). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Honour, Hugh & Fleming, John (1997). Maailman taiteen historia. Helsinki: Otava.

Hyypä, Markku T. (2005). Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.

Julkunen, Raija (1992). Hyvinvointivaltio käännekohtassa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2005). "Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä – Jane Lewisin feministinen teoria". Teoksessa Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa. Toim. Juho Saari. Helsinki: Yliopistopaino.

Julkunen, Raija (2002). "Hyvinvointivaltio ja sukupuoli". Teoksessa Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä kaupunki. Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi, & Sarantola-Weiss, Minna (toim.). Helsinki: tammi.

Julkunen, Raija & Rantalaiho, Liisa (1989). Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä. Tutkimussuunnitelma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Arto (1999). Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University press. TAJU

Jokinen, Arto (2004). "Diskurssianalyysin kourissa". Sotilasteksteissä muotoutuva miehisuus. Teoksessa Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Liljeström, Marianne (toim.) Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999). Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino

Jokinen Eeva (2004). "Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys". Teoksessa Jokinen, Eeva, Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.) Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004). Diskurssianalyysin aakkoset. (3.painos) Tampere: Vastapaino.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2007). Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. (7. painos) Helsinki: Gaudeamus.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (2004). "Kritiikki, visiot, muutos". Teoksessa Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) Tampere: Vastapaino.

Koivunen, Hannele (2007). "Reilu kulttuuri - taiteen ja kulttuurin etiikka". Teoksessa Taide keskellä elämää. Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja: 106. Helsinki: Like: Kiasma.

Konlaan, Boikum Benson (2001). Cultural Experience and Health. The Coherence of Health and Leisure Time Activities. Umeå: Umeå University.

Kotro, Arno (2007). Mies vailla tasa-arvoa. (toim.) Kotro, Arno & Sepponen, Hannu T. Helsinki: Tammi.

Kotro, Anro (2008). "Naiset huipille, miehet pohjalta pois". HS, Helsingin sanomat, sunnuntaidebatti, 15.6.2008.

Kovalainen, Anne (2004). "Hyvinvointipalvelujen markkinoituminen ja sukupuolisopimuksen muutos". Teoksessa Henriksson, Lea & Wrede Sirpa (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus

Krappala, Mari & Pääjoki Tarja (2003). Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Kris, Ernst (1979). Psychoanalytic Explorations in Art. New York.

Kuusipalo, Jaana (2006). "Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Poliitiikan sukupuolittuminen Suomessa". Teoksessa Sukupuolen politiikka: Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa. (toim.) Moring, Anna. Helsingissä: Otava 2006.

Laclau, Ernesto & Chantal, Mouffe (1985). Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso.

Lehti, Marko (2004). Identiteetistä mielenmaisemaan. Kansallisten tarinoiden paluu maailmanpolitiikan tutkimukseen. Kosmopolis 34(2004):3. Tampere: Suomen rauhantutkimusyhdistys.

Lehtinen, Virpi (2005). "Sukupuoli ja filosofinen tyyli". Teoksessa Feministinen filosofia. (toim.) Oksala, Johanna & Werner, Laura. Helsinki: Gaudeamus.

Lehtonen, Jukka 1999. "Pojista miehiä koulun heterojärjestyksessä". Teoksessa Jokinen, Arto (1999). Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. (toim.) Jokinen, Arto. Tampere: Tampere University press. TAJU

Lehtonen, Mikko 1996. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere, Vastapaino.

Lehtonen Mikko (1999). "Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti". Teoksessa Jokinen, Arto (1999). Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. (toim.) Jokinen, Arto. Tampere: Tampere University press. TAJU

Lempiäinen, Kirsti (2002). "Kansallisuuden tekeminen ja toisto". Teoksessa Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. (toim.) Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti. Tampere: Vastapaino.

Levanto, Yrjänä, Naukkarinen, Ossi & Vihma, Susann (2005). Taiteistuminen. (toim.) Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 79. Helsinki. TAIK.

Lewis, Jane (1999). Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe. Ed. by Jane Lewis. Aldershot: Ashgate.

Liikanen, Hanna-Liisa (2003). Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital –hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki. Suomen Mielenterveysseura, SMS –tuotanto.

Liljeström, Marianne (2004). "Sukupuolijärjestelmä". Teoksessa Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Parsons, Talcott (1961). "An Outline of the Social System". Teoksessa Parsons, Talcott ym. (toim.) Theories of Society. Foundations of Modern Sociological Theory. New York: The Free Press, Glencoe.

Parsons, Talcott (1964). Social Structure and Personality. London :The Free press (Collier-MacMillan Ltd), London.

Parsons, Talcott (1978). *Action Theory and the Human Condition*. New York: The Free Press.

Pöllänen, Marjaana (2007). "Seisommeko sanojemme takana?". Teoksessa *Taide keskellä elämää*. Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). *Nykytaiteen museo Kiasman julkaisu*: 106. Helsinki: Like: Kiasma.

Rankanen Mimmu, Hentinen Hanna & Mantere Meri-Helga (2007). *Taideterapian perusteet*. Duodecim.

Rantalaaho, Liisa (1994). "Sukupuolisopimus ja Suomen malli". Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio*. Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva. Tampere: Vastapaino.

Richert, Susanne E.. (1991). *Patterns on Underachievement among gifted students*. Teoksessa Bireley, Marlene & Genschaf, Judy (toim. ) *Understanding the gifted adolescent. Educational, Developmental and Multicultural Issues*. New York: Teachers College press.

Ricoeur, Paul (2000). *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä*. Suom. Heikki Kujansivu. Helsinki: Tukijaliitto.

Ross, Maija-Leena (2003). *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.

Rubin, Gayle (1975). "The Traffic in Women. Notes on the "political Economy" of "Sex". Teoksessa *Toward an Anthropology of Women*. Toim. Reiter, Rayna R. New York: Monthly Review Press.

Sava, Inkeri (2007). Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sava, Inkeri & Vesanen-Laukkanen, Virpi (2004) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, Opetus 2000.

Siltala, Pirkko (1984). "Naisen luovuus elämänprosessissa". Teoksessa Luovuuden ulottuvuudet. Haavikko, Ritva & Ruth, Jan-Erik (toim.),. Espoo. Weilin+Göös.

Silva, Tedre (2001). "Hoiva ja ruumiillisuus". Janus 9 (2001): 3, 178-188.

Sulkunen, Irma (1987). "Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus". Kansa liikkeessä. Helsinki. Kirjayhtymä, 1987.

Uusikylä, Kari (2008). Naislahjakkuus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varto, Juha (2007). "Dialogi". Teoksessa Taide keskellä elämää. Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja: 106. Helsinki: Like: Kiasma.

Vesterinen, Pirkko-Liisa (2008). "Tekevätkö onnelliset työntekijät yrityksestä menestyvätn?". Teoksessa Menestyksen tiet. – Vaellatko valtavyylää vai kuljetko omia polkujasi. Toim. Juuti, Pauli. Oitmäki: JTO-palvelut.

Westermarck, Edward (1991). Tapojen historiaa. Kuusi akadeemista esitelmää pitänyt Turussa syksyllä 1911 Edward Westermarck. SKS:n toimituksia 545, Helsinki.

Wilenius, Markku (2004). Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita.



Wink, Heini (2008). "Kehityskeskustelun paradoksit." Teoksessa Menestyksen tiet. – Vaellatko valtavyäylää vai kuljetko omia polkujasi. Toim. Juuti, Pauli. Oitmäki: JTO-palvelut

Vuori, Jaana (2004). "Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi". Teoksessa Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino.

Elektroniset lähteet;

Anttila, Jorma (2007). Kansallinen identiteetti ja suomalaisiksi samaistuminen. Yliopistopaino. Helsinki

<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/5481/kansalli.pdf?sequence=1>

(luettu 23.5.2009)

Airaksinen, Kirsi, Pönni, Anne, Seppo, Maija (toim.). Kuka pelkää genderiä? Finnwind ja Kepa. Kepan raporttisarja nro 46/2001.

[http://74.125.77.132/search?q=cache:xUJYBJ19CigJ:www.kepa.fi/palvelut/julkaisut/raportit/pdf/046\\_gender.pdf+kuka+pelk%C3%A4%C3%A4+genderi%C3%A4&cd=1&hl=fi&ct=clnk&gl=fi&client=firefox-a](http://74.125.77.132/search?q=cache:xUJYBJ19CigJ:www.kepa.fi/palvelut/julkaisut/raportit/pdf/046_gender.pdf+kuka+pelk%C3%A4%C3%A4+genderi%C3%A4&cd=1&hl=fi&ct=clnk&gl=fi&client=firefox-a) (luettu 7.5.2009)

ARS 06 –seminaari Rohkeus, ilo ja kriittisyys.

<http://www.kiasma.fi/index.php?id=1138>

(luettu 24.5.2009)

Bardy, Marjatta (2006). Ruumis, mieli ja henki. Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa.

<http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.4.2009)

von Brandenburg, Cecilia (2008:12). Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm12.pdf?lang=fi> (luettu 25.5.2009)

Elinkeinoelämän keskusliitto, EK. 1.3.2008. Työmarkkinoiden eriytyminen.

<http://www.ek.fi/www/fi/tyoelama/tasa-arvo/eriytyminen.php>

(luettu 23.5.2009)

Eräranta, Kirsi 3/2005. "Heteroseksuaalinen matriisi ja isän vanhemmuus" .

Kvinnoforskning 372005. [http://www.nt-suns.org/files/vuoden\\_nt-artikkeli.pdf](http://www.nt-suns.org/files/vuoden_nt-artikkeli.pdf)

(luettu 23.5.2009)

Haapalainen, Riikka (2006). Villa Nova: Asunnottomien miesten ympäristötaide- ja taidekasvatusprojekti. Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa.

<http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2009)

Heimonen, Kirsi (2006). Ruumis kotina, tanssi kohtaamisena. Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan

uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2009)

Himanen, Pekka (4/2004). Teknologian arviointeja. Katsaus tietoyhteiskunnan syviin haasteisiin. 18, Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Tulevaisuusvaliokunta, 2004. Eduskunnan julkaisu.

[http://www.eduskunta.fi/fakta/vk/tuv/Himanen\\_tietoyhteiskunta.pdf](http://www.eduskunta.fi/fakta/vk/tuv/Himanen_tietoyhteiskunta.pdf) (luettu 23.5.2009)

Häkämies, Annukka (2006). ARS 06 – seminaarin paneelikeskustelu. Puheenvuorot.

ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan

uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.4.2009)

Kauhanen, Antti & Napari, Sami (2009). Työurat Suomessa – Onko sukupuolella merkitystä? Tutkimus teollisuustoimihenkilöistä 1989- Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, ETLA. Taloustieto Oy. Yliopistopaino, Helsinki.

[http://www.taloustieto.fi/etlajulk/b238\\_esipuhe\\_sisluet\\_johdanto.pdf](http://www.taloustieto.fi/etlajulk/b238_esipuhe_sisluet_johdanto.pdf) (luettu 23.5.2009)

Kantonen, Lea (2006). Yhteisötaideprojektin onnistumisen pohdintaa – Utsjokelaisten ja raumalaisten lukiolaisten kanssa toteutettu Vierailu-projekti (1996-1997). Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2009)

Koivunen, Hannele (2006). Taide ja orgaaninen kasvu. Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135>. (luettu 23.5.2009)

Luova työote – tuottava työ. Työelämälähtöiseen luovuuteen perustuva tuottavuusstrategia. Työhallinnon julkaisu 345. [http://www.mol.fi/mol/fi/99\\_pdf/fi/06\\_tyoministerio/06\\_julkaisut/07\\_julkaisu/thj345.pdf](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj345.pdf) (luettu 25.5.2009)

Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalli –selvitys. Opetusministeriön julkaisuja 2008:47. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm47.pdf?lang=fi> (luettu 23.5.2009)

Mitchell, Ritva & Kanerva, Anna 2/2004. Onko sukupuolella merkitystä, onko toimenpiteillä vaikutusta taiteissa ja kulttuurissa? Sukupuolivaikutusten arviointia taiteen ja kulttuurin toimialalla. Cuporen julkaisuja 2. [http://www.cupore.fi/documents/Cupore\\_Julkaisu\\_2\\_2004.pdf](http://www.cupore.fi/documents/Cupore_Julkaisu_2_2004.pdf) (luettu 23.5.2009)

Ojakanga, Mika (2006). Taide työn dekonstruktiona. Puheenvuorot. ARS 06 – seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2009)

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, 2007. Kulttuuri Pohjois-Karjalan aluekehityksessä. Strategiset valinnat 2007-2013. [https://jykdok.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search\\_Arg=kulttuuri+pohjois-karjalan+alue&Search\\_Code=TALL&PID=qjYZwRsx2WAp9bXe\\_nYR2HUs518&SEQ=20090513112930&CNT=25&HIST=1](https://jykdok.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=kulttuuri+pohjois-karjalan+alue&Search_Code=TALL&PID=qjYZwRsx2WAp9bXe_nYR2HUs518&SEQ=20090513112930&CNT=25&HIST=1) (luettu 23.5.2009)

Puhujat. ARS 06- seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1134> (luettu 23.4.2009)

Pusa Tiina. Sosiaalialan taiteistumisen arkeologiaa. [http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/3\\_2006/pusa.pdf](http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/3_2006/pusa.pdf) (luettu 12.5.2009)

Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (2003). "Habituksen paluu?" <http://www.tsv.fi/TTAPAHT/031/RoosRotk1.pdf> (luettu 25.5.2009)

Salmenperä, Matti (2006). Taiteen ja työn vuorovaikutus luovan talouden moottorina. Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2009)

Sederholm, Helena (2002). "Taiteilijuus murroksessa". Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu. Opetusministeriö ja artikkelien kirjoittajat. Opetusministeriö 2002. [http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset\\_o](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_o)

[hjelmat ja hankkeet/taide- ja taitelijapoliittinen ohjelma/liitteet/oheistao.pdf](#) (luettu 23.5.2009)

Ståhle, Pirjo, Sotarauta, Markku & Pöyhönen Aino (2004). Innovatiivisten ympäristöjen ja organisaatioiden johtaminen. Tulevaisuusvaliokunta, Teknologian arviointeja 19. Eduskunnan kanslian julkaisu 6/2004.

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?\\${APPL}=erekj&\\${BASE}=erekj&\\${THWIDS}=0.13/1243623193\\_182543&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?${APPL}=erekj&${BASE}=erekj&${THWIDS}=0.13/1243623193_182543&${TRIPPIFE}=PDF.pdf) (luettu 25.5.2009)

Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet. Helsinki: Sitra, 2001. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Suomi2015/Suomi2015-Raportti4.pdf?download=Lataa+pdf> (luettu 25.5.2009)

Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) –ohjelma. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1128> (luettu 23.5.2009)

Työelämälähtöinen luovuuteen perustuva tuottavuusstrategia –työryhmä (2005). Luova työote –tuottava työ. Työministeriö. Työhallinnon julkaisu 345. [http://www.mol.fi/mol/fi/99\\_pdf/fi/06\\_tyoministerio/06\\_julkaisut/07\\_julkaisu/thj345.pdf](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj345.pdf) (luettu 25.5.2009)

Umayya, Abu-Hanna (2006). Diversiteetti ja monikulttuurisuus, kenelle ja miten? Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2009)

Varto, Juha (2006). ARS 06 – seminaarin paneelikeskustelu. Puheenvuorot. ARS 06 –seminaari. Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1135> (luettu 23.5.2006)

Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Luovutusstrategian loppuraportti.

Opetusministeriön julkaisuja 2006:43.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm43.pdf?lang>

[=fi](#) (luettu 23.5.2009)

Sähköposti

Pöllänen, Marjaana 11.1.2007 18:17. Vs. ARS 06 –seminaarin

verkkodokumentaatiosta kysymys. Vastaanottaja Rita Lönn. (Tulostettu 11.1. 2007)